בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)
بتسيلم - مركز المعلومات الإسرائيلي لحقوق الإنسان في الأراضي المحتلة
BTSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

כח מופרז

הפרת זכויות האדם במהלך פעולות של צה"ל בשטחי A

כח מופרז

הפרת זכויות האדם
במהלך פעולות של צה"ל
בשטחי A:

בית ג'אלא, 6.5.01

בית רימא, 24.10.01

אזור בית לחם, 19.10.01 - 28.10.01

בצלם *הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי בצלם מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.*

תמונת השער: טנק של צה"ל באזור בית לחם
מול מחנה הפליטים אל–עזה
27.10.01

צילום: מגנוס ג'והנסטון, רוייטרס

בקובץ זה כרוכים יחד שלושה דו"חות העוסקים בכניסה של כוחות צה"ל לשטחי A:

בית ג'אלא, 6.5.01 – עוסק בניתוח הכניסה הראשונה של כוחות צה"ל לעיירה בית ג'אלא ב–6.5.01. האירוע נמשך כמה שעות, במהלכן נפצעו חמישה אזרחים פלסטינים, בהם ילד בן חמש וילדה בת 12. מקרב אנשי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים נהרג איש פת"ח אחד ושישה נפצעו. חייל צה"ל אחד נפצע קל. הדו"ח בוחן את פעולותיהם של חיילי צה"ל ואנשי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים במהלך האירוע ואת חוקיותן לפי הוראות המשפט הבינלאומי ההומניטארי.

בית רימא, 24.10.01 – עוסק בפעולת צה"ל בכפר בית רימא שבמחוז רמאללה ב–24.10.01. כוחות צה"ל נכנסו לכפר במטרה לעצור חשודים בביצוע פעולות נגד ישראל, ובמיוחד את אלה החשודים בביצוע ההתנקשות ברחבעם זאבי. במהלך הפעולה נהרגו חמישה פלסטינים השייכים למנגנוני הביטחון הפלסטיניים ונפצעו שישה פלסטינים, אחד מהם אזרח. הדו"ח סוקר חלק מהפרות זכויות האדם שביצע צה"ל בכפר במהלך הפעולה, כולל ירי בלתי חוקי, עיכוב טיפול רפואי והריסת בתים.

בית לחם, 19.10.01 – 28.10.01 – עוסק בפעולת צה"ל באזור בית לחם, אליו נכנסו כוחות צה"ל ב–19.10.01. במהלך שהיית צה"ל באזור נהרגו 15 פלסטינים מירי של צה"ל, 11 מתוכם היו אזרחים. הדו"ח מתמקד בבחינת חוקיות הירי של חיילי צה"ל במהלך שהייתם באזור בית לחם ותוצאותיו. במסגרת הדו"ח מובא תיאור של נסיבות מותם של כמה מהאזרחים ושל הנזק שנגרם לרכוש כתוצאה מירי החיילים.

בית ג'אלא, 6.5.01

יוני 2001

מחקר וכתיבה: יחזקאל ליין

עבודת שטח: רסלאן מחאג'נה וסוהא זייד

מבוא

דו"ח זה עוסק באירוע שהתרחש בבוקר ה-6.5.01 בבית ג'אלא. האירוע החל בירי של אנשי פת"ח על המחסום הישראלי הנמצא על כביש עוקף בית לחם (כביש 60, המכונה גם "כביש המנהרות"). בתגובה ירו חיילי צה"ל על בית ג'אלא בנשק קל ובטנקים ופלשו, לראשונה באזור זה, לתוך שטח A שבשליטת הרשות הפלסטינית. במהלך האירוע נפצעו חמישה אזרחים פלסטינים שלא היו מעורבים בלחימה, בהם ילד בן חמש וילדה בת 12.

מקרב הפלסטינים החמושים, איש פת"ח אחד נהרג ושישה אנשים השייכים למנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית נפצעו. אחד מחיילי צה"ל נפצע קל.

מטרתו של הדו"ח היא לשחזר, ככל הניתן, את השתלשלות האירועים באותו יום ולבחון האם ישראל והרשות הפלסטינית פעלו בהתאם לכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי המינהגי החלים על מצבים כאלה.

רקע

העיירה הפלסטינית בית ג'אלא, השוכנת בצידה המערבי של בית לחם, הפכה מאז פרצה אינתיפאדת אל–אקצא לאחד ממוקדי ההתנגשויות האלימות בין הצדדים. במהלך התנגשויות אלו, פלסטינים חמושים – בדרך כלל מארגון הפת"ח – מתמקמים בין בתי התושבים באזורים הגבוהים של העיירה ויורים מנשק קל לעבר בתי התושבים של ההתנחלות גילה, השוכנת בתחום עירית ירושלים בתוך השטח שסופח לישראל ב–1967. הירי מבית ג'אלא מופנה גם לעבר מכוניות ישראליות הנוסעות בכביש המנהרות, המוביל מירושלים להתנחלויות בגוש עציון ולחברון, וכן לעבר המחסום של צה"ל הנמצא על כביש זה בסמוך לקצה הדרום–מערבי של בית ג'אלא. בעקבות הישנותם של אירועי ירי כאלה מאז תחילת האינתיפאדה הציב צה"ל קירות בטון לצד המחסום הפונה לבית ג'אלא, במטרה להגן על החיילים מפני הירי.

בתגובה לירי זה יורים חיילי צה"ל באמצעות מקלעים וטנקים לעבר אזורים שונים של בית ג'אלא. כמה פעמים ירו חיילי צה"ל גם על בית לחם ועל מחנה הפליטים עאידה, הגובלים בבית ג'אלא, ולפחות פעמיים הגיב צה"ל גם בירי ממסוקי קרב.

כתוצאה מהירי של פלסטינים לעבר גילה ולעבר כביש המנהרות נהרג מאז תחילת האינתיפאדה ועד יום האירוע (6.5.01) אזרח ישראלי אחד בעת שנסע בכביש המנהרות. בנוסף, נפצעו במהלך תקופה זו 12 אזרחים ישראלים; חייל צה"ל נפצע במחסום על כביש המנהרות ושוטר מג"ב נפצע קשה בגילה. היות והמרחק בין בית ג'אלא לבניינים הקרובים אליה בגילה הוא כקילומטר, הנזק שנגרם למבנים מכדורי רובה היה בדרך כלל מצומצם והסתכם בחלונות מנופצים ובסימני הפגיעה של הכדורים על הקירות החיצוניים.

כתוצאה מההפגזות של כוחות צה"ל נהרגו בבית ג'אלא שלושה אזרחים וכ–40 נפצעו. ההפגזות של צה"ל על בית ג'אלא הסבו נזקים ברמות שונות לכ–500 בתים ומבנים, שחלקם הפכו למסוכנים למגורים ומיועדים להריסה.[1] רוב בתי העיירה המשקיפים ישירות על גילה וכאלה הממוקמים על הרכס שלצד כביש המנהרות, ננטשו על–ידי דייריהם. חלקם שכרו דירות באזורים הפנימיים של בית לחם בעוד אחרים עברו להתגורר בחו"ל.

1. הנתונים על הפגיעה ברכוש נמסרו לבצלם על–ידי עיריית בית ג'אלא.

השתלשלות הארועים

ביום ראשון, 6.5.01, בסביבות השעה 07:00, התמקמו שישה אנשי פת"ח חמושים על גבעה הנמצאת בין המחסום של מנגנון הביטחון הלאומי הפלסטיני בכניסה הדרומית לבית ג'אלא לבין בית הספר טליתא–קומי. הם פתחו באש על החיילים המוצבים במחסום צה"ל בכביש המנהרות ועל מגדל התצפית שהקים צה"ל כמה מטרים מול אותו בית ספר (ראו סימון המקומות המוזכרים בדו"ח זה בתצלום האוויר של האזור). לפי מידע שהגיע לבצלם, בין אנשי הפת"ח שפתחו באש על מחסום צה"ל היה ילד בן 14. באותו בוקר לא היה ירי מבית ג'אלא על בתי אזרחים ישראלים בגילה.

אנשי הפת"ח, שנסוגו בינתיים והתחפרו מאחורי הבית הסמוך לעמדת הירי. עם כניסת החיילים לשטח A הצטרפו אל אנשי הפת"ח עשרות אנשים ממנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית, ובינם לבין החיילים התפתח קרב יריות.

במהלך הפלישה הפגיז צה"ל בטנקים את אחת הגבעות בשכונת אל–איסכאן המכונה על–ידי התושבים "גבעת כובאר" וכן חלק מבתי השכונה. ירי זה נעשה למרות שזירת הקרב היתה כ–300 מטרים מזרחה, סמוך לשכונת א–דוחא. אחד מאנשי הביטחון הלאומי הפלסטיני תיאר

בית שעמד מול ירי צ"ל, ג'אלא: מאיר אלקיים, בצלם

טנקים שהיו מוצבים בסמוך למחסום צה"ל ירו בתגובה כמה פגזים לעבר הגבעה ולאחר מכן פלשו שתי פלוגות – מחטיבת הצנחנים וממשמר הגבול – לתוך שטח A והסתערו לכיוון בית הספר.[2] אחד הפגזים נפל סמוך לאיש פת"ח, מוחמד עבייאת, בן 45, והוא נהרג במקום מרסיסים שפגעו בראשו. תחילה השתלטו החיילים על הבית שמאחורי בית הספר ומשם התקדמו דרומה לעבר בעדותו לבצלם את התפתחות האירוע:

בסביבות השעה 08:15 הבחנו בשני חיילים ישראלים שהתקרבו רגלית לעברנו ומאחוריהם כמה חיילים נוספים. כשראינו אותם החלטנו לסגת. התמקמנו במרחק של כ–50 מטרים מהמחסום שלנו לכיוון שכונת א–דוחא, התחפרנו מאחורי ערמות עפר ואבנים והתחלנו לירות לכיוון הכוחות הישראליים. בהתחלה

2. "כח צה"ל חדר למשך 7 שעות לשטח אי בבית ג'אלא", הארץ, 7.5.01.

היינו שלושה שוטרים מהביטחון הלאומי, אבל אחרי שדיווחנו על כניסת הישראלים הצטרפו אלינו אנשי כוח 17 ואנשי הביטחון המסכל. כולנו, יחד עם אנשי התנזים שהיו במקום מראשית האירוע, השתתפנו בירי לכיוון הכוחות הישראליים שפלשו לשטח A וניסינו למנוע את התקדמותם.

בשעה זו הטנקים התחילו להפגיז את האזור משמאל למחסום שלנו: את "גבעת כובאר" ואת אזור הבתים בקצה שכונת אל–איסכאן. אנשי התנזים יורים בתקופה האחרונה מ"גבעת כובאר" לכיוון המוצב הישראלי, אלא שירי זה נעשה בעיקר בשעות החשיכה כי בשעות היום החיילים במוצב הישראלי יכולים לזהות אותם. אבל באותו בוקר לא היה ירי מ"גבעת כובאר".[3]

רוב תושבי שכונת אל–איסכאן, המשקיפה על המחסום הישראלי, נטשו במהלך החודשים האחרונים את בתיהם בשל התדירות הגבוהה של אירועי הירי בין אנשי הפת"ח לחיילי צה"ל במחסום. עם זאת, משפחות אחדות המשיכו להתגורר בשכונה. בהפגזת הטנקים על "גבעת כובאר" ועל שכונת אל–איסכאן ב–6.5.01 נפגעו בצורה קשה חמישה בתים, שהיו עדיין מאוכלסים.[4] אכרם עטאללה, בעל אחד הבתים הללו, מסר את עדותו לבצלם:

יש לי שלושה ילדים, בני ארבע, תשע ו–12. כל כספינו וחסכונותינו הושקעו בבניית הבית החדש הזה אליו עברנו לגור בדיוק יום לפני שהוא הופגז. בשעה 07:30 בבוקר שמעתי קולות ירי. התעוררתי, הסתכלתי בחלון והבחנתי בחיילים ישראלים שעברו את המחסום הפלסטיני ונכנסו פנימה לשטח A וראיתי חילופי אש בינם לבין לוחמים פלסטינים.

הורדתי את ילדיי ואשתי מהקומה העליונה לקומת הקרקע והסתתרנו מאחורי תנור אבנים. חילופי האש נמשכו כרבע שעה. לאחר מכן שמענו קולות נפץ חזקים וראיתי דרך החלון שזה פגז. הפגז נפל כשלושה מטרים מהבית. פחדתי שעוד פגזים יפלו ואז החלטתי לשנות מקום ולרדת עם הילדים אל מתחת למדרגות. מהשעה 08:00 ועד השעה 09:30 נשארנו מתחת למדרגות וכל הזמן שמענו קולות של אש וגם התחלנו לספור את הפגזים. הילדים ספרו 14 פגזים שנפלו סמוך. בני בן הארבע רצה ללכת לשירותים אבל פחדתי להעלות אותו, לכן הוא עשה את צרכיו במכנסיים.

אחרי ששלושה פגזים פגעו בחזית הבית התחלנו לפחד שכל הבית יתמוטט ולכן ניצלנו הפוגה קטנה בירי כדי לצאת במהירות מהבית ולעבור לביתו של אחי, הסמוך לבית שלי. אחי ואני הגענו למסקנה שעלינו לצאת מהבית במהירות לכיוון הוואדי הסמוך כי שם יותר בטוח. לוואדי הגיעו תושבים נוספים שהביאו את ילדיהם ונשותיהם. המשכתי להשקיף על המתרחש מהוואדי כי רציתי לדעת מה קורה עם הבית החדש שלי. בסביבות השעה 11:00 פגע פגז ברעפים של הבית, וכל הגג והקומה העליונה עלו באש.

זה נכון שהרבה פעמים יורים מהשטחים הפתוחים הסמוכים לביתי, אבל באותו יום לא ירו. בכל מקרה, אף פעם לא ירו אנשים חמושים מתוך הבית שלי, בין השאר כי הרבה בתים מפרידים בינינו לבין נקודת התצפית הישראלית.[5]

צה"ל ירה פגזי טנקים גם על האזור בו נמצאים הבתים הראשונים של שכונת א–דוחא. תושבי שכונה זו לא נטשו את בתיהם והיא עדיין מאוכלסת בצפיפות. רוואן עזיז זוואהרה, תושבת השכונה, בת 12, נפצעה בפניה מרסיס של פגז. אמה של הילדה, פאטמה עלי חמד זוואהרה, תיארה את נסיבות פציעתה:

בסביבות השעה 07:15 בבוקר יצאו שלושת ילדיי מהבית בדרכם לבית הספר הנמצא על הכביש הראשי המוביל לבית לחם: רוואן בת ה–12, טארק בן התשע ומחפוז בן השמונה. יש לי עוד שני ילדים: רנא שהיא בת ארבע וראניה שהיא בת שנה וחצי. בערך בשעה 07:30 שמעתי קולות ירי ולאחר כרבע שעה התחילו ליפול פגזים קרוב לאזור המגורים.

בערך בשעה 10:30, כאשר הסתתרתי עם שני ילדיי הקטנים בחדר פנימי של הבית, ראיתי מבעד לחלון את שלושת ילדיי הגדולים שבים מבית הספר ומסתתרים מאחורי חומה הנמצאת באדמה חקלאית ומרוחקת כ–20 מטרים מהבית. הם בכו והיו מפוחדים. ירי הפגזים היה עדיין בעיצומו והם לא יכלו להגיע לבית. החלטתי להביא אותם בעצמי והצלחתי להגיע אליהם. אחזתי את טארק בידי הימנית ואת מחפוז בידי השמאלית, בעוד רוואן צועדת לפניי. פתאום שמענו שריקת פגז. הפגז התפוצץ על דרך העפר, במרחק של כ–100 מטרים מהמקום בו עמדנו, ורוואן צעקה חזק מאוד. הבטתי לעברה וראיתי כי היא נפצעה מעל עינה הימנית. דם שתת ממקום הפצע. הרמתי אותה והתחלתי לזעוק לעזרה. טארק ומחפוז בכו וצעקו אף הם.

3. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה וסוהא זייד ב–16.5.01. שמו של העד שמור בבצלם.
4. ראו בתצלום האוויר ביתם של המשפחות קוואס, אל–ערג'א, אבו סרור, נימר ועטאללה.
5. העדות נגבתה על–ידי ראסלן מחאג'נה וסוהא זייד ב–8.5.01.

לאחר כמה דקות הגיעו אלינו אנשי הביטחון הלאומי והביאו את רוואן לאמבולנס שעמד בכביש הראשי בכניסה לשכונה, שהסיע אותנו לבית החולים הממשלתי של בית ג'אלא. היא הוכנסה לחדר המיון שם עצרו את הדם. כעת היא מקבלת תרופות לעצירת שטף דם פנימי בעינה הימנית.[6]

ירי הטנקים של צה"ל הופנה גם לאזור אחר של בית ג'אלא, שכונת א–סאדר, אשר מנקודות מסוימות מתוכה פלסטינים יורים מדי פעם על כביש המנהרות ועל המת"ק הישראלי הנמצא בקצה ההתנחלות הר גילה. מעדויותיהם של תושבי השכונה עולה כי באותו בוקר לא התבצע ירי על אותן מטרות ישראליות. רוב תושבי אזור זה של בית ג'אלא ממשיכים להתגורר בבתיהם. כתוצאה מנפילת אחד הפגזים נפצע קשה ניקולא באסם חנא אבו ר'נאם, בן חמש וחצי, שעמד בקרבת ביתו. אביו של הילד, באסם חנא אבו ר'נאם, תאר את שהתרחש:

הבית שלנו נמצא על מורדות גבעה המפרידה בינו לבין הכביש העוקף. המרחק לכביש הוא כ–1,000 מטרים בקו אווירי ובתים רבים נמצאים בתווך. בחודשים האחרונים היו הרבה חילופי ירי בשכונה. בתים רבים נפגעו מכדורים, אבל לא הבית שלנו. כמה פעמים בעבר ראיתי פלסטינים חמושים יורים מהגבעה שמעלינו, במרחק של כ–200 מטרים מהבית, לכיוון הכביש. אבל ביום האירוע (6.5.01) הם לא הופיעו ולא היתה אף ירייה מהגבעה הסמוכה.

באותו יום התעוררנו בשעה 07:30 בבוקר מקולות הירי שנשמעו מכיוון הכביש העוקף ומשכונת אל–איסכאן. לא נבהלנו כי חשבנו שהמקום שלנו מרוחק ובטוח. לאחר שבני ניקולא התעורר הוא ירד לכביש הסמוך לביתנו כדי לשחק עם ילדי השכונה. ילדים רבים התאספו במקום כי מערבל בטון ומשאבה עבדו ביציקת גג של שכן. בסביבות השעה 08:20 אשתי יצאה מהבית להביא את ניקולא כדי שיאכל ארוחת בוקר. הם היו במרחק חמישה–שבעה מטרים מהבית ואז פתאום שמעתי קול נפץ עז ואת אשתי צורחת. רצתי החוצה וראיתי את ניקולא שרוע על הקרקע. ידו השמאלית הייתה מונחת לידו ורק חתיכת עור חיברה בינה לבין הכתף. הילדים שהיו במקום בכו וצרחו. לקחנו את ניקולא לבית החולים הממשלתי של בית ג'אלא. הוא קיבל טיפול ראשוני והועבר באמבולנס לבית החולים אל–מוקאסד בירושלים. הרופאים אמרו שהסיכוי שיצליחו לאחות את היד נמוך.[7]

במהלך הקרב שהתפתח בין חיילי צה"ל שפלשו לבית ג'אלא לבין אנשים ממנגנוני הביטחון הפלסטיניים, ירו חיילי צה"ל בשני אמבולנסים של המרכז להגנה אזרחית, המסומנים כנדרש על–ידי הסהר האדום, שהתקרבו לאזור על–מנת לפנות פצועים. האמבולנס הראשון הגיע לאזור הקרב בסביבות השעה 09:30 ונורה על–ידי חיילי צה"ל, לא ברור אם בצורה מכוונת, במהלך חילופי האש. החובש יחיא נאסר חסן סבאיחה, שנפגע בראשו כתוצאה מאותו ירי, מסר את עדותו לבצלם:

עצרנו את האמבולנס בדרך עפר כ–50 מטרים ממחסום הביטחון הלאומי. לפתע נפתחה לעברנו אש ממרחק של כ–50 מטרים על–ידי החיילים הישראלים שצעדו מהמוצב הצבאי, בזמן ששהינו בתוך האמבולנס. ראיתי כדור אחד שחדר דרך החלון הקדמי מצד מושב הנהג. הנהג אחמד חג'אזי קפץ מהאמבולנס החוצה, וכך עשה גם החובש אחמד אל–מסרי. אני ירדתי מהאמבולנס וראיתי לידי פצוע שנפגע בצווארו מרסיס. החזקתי אותו, הושבתי אותו על האלונקה בתוך האמבולנס וישבתי מולו במושב החובש. ניסיתי לעצור את הדם שזרם מצווארו. בזמן החבישה חדר כדור מהצד הימני של האמבולנס ושרט את ראשי, שהתחיל לדמם. לו הייתי במצב של ישיבה רגילה עם הראש מורם למעלה, הכדור היה חודר לראשי, חס וחלילה.[8]

אמבולנס אחר הגיע לזירת האירוע בסביבות השעה 10:30. מעדותו של הנהג, ראני בשארה א–שאער, עולה כי חיילי צה"ל ירו על האמבולנס, ככל הנראה, בכוונה:

קיבלתי קריאה להגיע לשכונת אל–איסכאן כדי לפנות הרוג ולבדוק האם ישנם פצועים נוספים. מהמוקד מסרו לי שיש תיאום עם הישראלים לפיו לא יירו לכיוון האמבולנס בזמן הפינוי.

כשהתקרבתי למחסום של הביטחון הלאומי נתקלתי בג'יפ של הצבא הישראלי. אני נסעתי בכביש בעלייה והג'יפ הצבאי היה בירידה. הג'יפ נעצר לידי ואני עצרתי את האמבולנס בפתאומיות. שני חיילי משמר הגבול ירדו ממנו וכיוונו את נשקם ישירות אלינו. אני הרמתי במהירות את בלם היד וקפצתי החוצה עם עמיתי אחמד אבו זר שישב לידי. בדיוק בזמן הקפיצה נפתח ירי חזק לכיוון האמבולנס. השמשות נשברו וכדורים רבים פגעו בפח האמבולנס. המיקום שלי באותו רגע לא איפשר לי לראות את האש יוצאת

6. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–15.5.01.
7. העדות נגבתה על–ידי ראסלן מחאג'נה וסוהא זייד ב–8.5.01. שבועיים מאוחר יותר מסר האב לבצלם כי יד בנו אכן נקטעה.
8. העדות נגבתה על–ידי ראסלן מחאג'נה וסוהא זייד ב–8.5.01.

מהרובים שכוונו שנייה לפני כן נגדנו על–ידי אותם שוטרי מג"ב. למרות זאת, לפי הרעש והמיקום שלהם, אני לא מעלה על דעתי אפשרות אחרת מלבד זה שאותם חיילים הם שירו עלינו. באותו זמן לא הרגשתי שנפצעתי ברגלי בזמן הקפיצה. מאוחר יותר, בבית החולים, אמרו לי שהרגל שלי נשברה.[9]

לקראת השעה 14:00, כשבע שעות לאחר תחילת האירוע, פינו חיילי צה"ל את אחרון הבתים שנתפשו בשטח A של בית ג'אלא וחזרו לעמדתם בכביש המנהרות.[10]

9. העדות נגבתה על–ידי ראסלן מחאג'נה וסוהא זייד ב–8.5.01.
10. *ynet–y*, 6.5.01, (www.ynet.co.il).

ביקורת

במהלך האירוע הפרו ישראל והרשות הפלסטינית כמה מההוראות המרכזיות במשפט ההומניטארי הבינלאומי המינהגי, המיועדות לצמצם ככל הניתן את הנזק הנגרם לאזרחים בזמן מעשי איבה. ישראל הפרה את עיקרון הפרופורציונליות, את עיקרון ההבחנה בין לוחמים לאזרחים ואת האיסור לפגוע באמבולנסים ובצוותים רפואיים. הרשות הפלסטינית הפרה את חובתה למנוע ירי מתוך אזור בו מתגוררים אזרחים או בסמוך אליו וכן את חובתה למנוע השתתפות של ילדים במעשי האיבה.

א. עיקרון הפרופורציונליות

עיקרון זה קובע כי אסור לבצע התקפות, גם כאשר הן מכוונות כנגד יעד לגיטימי, אם הנזק שעלול להיגרם כתוצאה מהן לאזרחים הוא מוגזם ביחס ליתרון הצבאי הצפוי מאותה התקפה.[11] מורכבותו של העיקרון, הנובע מהקושי לקבוע מה ייחשב ל"נזק מוגזם" לעומת "יתרון צבאי מצופה", מונעת לעיתים הכרעה חד משמעית האם פעולה מסוימת עמדה בדרישת הפרופורציונליות. ברור כי במקרים רבים קשה לצפות מחיילים או מקצינים זוטרים לשקול שיקולים כאלה בזמן אמת. האחריות לכך נופלת בעיקר על הדרגים הגבוהים בעת תכנון או אישור פעולות צבאיות ובעת מתן ההנחיות הכלליות לפקודיהם בנוגע לתגובות המותרות במצבים שונים.[12]

האם עצם ההחלטה לפלוש לשטח A בבית ג'אלא, בנסיבות שנוצרו ובמתכונת עליה הוחלט ב–6.5.01 עמדה במבחן משוואת הפרופורציונליות?

המשמעות המיידית של ההוראה להיכנס לשטח A היתה הכנסתם של חיילי צה"ל למצב של סכנת חיים גדולה פי כמה מזו שהיתה נשקפת להם אילו חזר צה"ל על תגובתו במקרים קודמים, בה השיב אש מתוך העמדה הממוגנת. ניתן היה לצפות כי החיילים הפולשים ייתקלו לא רק בירי של אנשי הפת"ח אלא, לכל הפחות, גם בירי של אנשי הביטחון הלאומי הפלסטיני המאיישים את המחסום הסמוך. הסכנה שנשקפה לחיילים גררה, כפי שניתן היה לצפות, הפעלת אמצעים נוספים במטרה לחפות על החיילים המסתערים והחשופים לאש מהפלסטינים החמושים, דוגמת ירי פגזים מטנקים.

היות וכל האירוע התחולל בשטח בנוי ומאוכלס (בחלקו בצפיפות), עצם ההחלטה להיכנס לשטח A חשפה את האזרחים המתגוררים בשכונת אל–איסכאן ובשכונת א–דוחא לסכנת פגיעה גדולה במיוחד.

האם בנסיבות שנוצרו היה ניתן לצפות ליתרון צבאי כה משמעותי שיצדיק העמדת אזרחים רבים בסכנת חיים? הסכנה שנשקפה לחיילים במחסום באותו יום לא היתה שונה מזו שנשקפה להם פעמים רבות במהלך החודשים האחרונים. לפי עדותו של אחד מאנשי הביטחון הלאומי הפלסטיני, אנשי פת"ח יורים על המחסום הישראלי שלוש פעמים בשבוע בממוצע, מאז תחילת אינתיפאדת אל–אקצא.[13] גם בלילה שקדם לאירוע הנדון כאן ירו אנשי הפת"ח על המחסום מ"גבעת כובאר" לעבר חיילי צה"ל ולאחר חילופי ירי שנמשכו כשלוש דקות הסתיים האירוע ללא נפגעים.[14] הודות לקירות הבטון שהוקמו במקום, מאז תחילת האינתיפאדה נפצע רק חייל אחד בחילופי הירי במחסום זה.

הפלישה לא נועדה מלכתחילה לגרום להפסקת הירי שכן, לפי דבריו של שר הביטחון בנימין בן אליעזר, לא היתה כל כוונה לכבוש חלקים מבית ג'אלא ולהחזיק בהם באופן קבוע.[15] ואכן, פחות מ–48 שעות לאחר נסיגת חיילי צה"ל משטח A, חודש הירי משכונת אל–איסכאן לעבר המחסום הישראלי והמגדל שמולו.[16]

לבצלם, כארגון זכויות אדם, אין את הכלים הנחוצים על–מנת לבחון את מכלול השיקולים הצבאיים שהביאו להחלטה על פעולה זו. עם זאת, נראה כי במקרה הנדון עקרון הפרופורציונאליות לא נלקח בחשבון בעת קבלת ההחלטה על הפלישה, דבר הניכר בבירור מתוצאות הפעולה: מצד אחד פציעתם של חמישה אזרחים וסיכון חייהם של מאות, ומצד שני התחדשות הירי לעבר המחסום זמן קצר לאחר תום הפעולה.

---

11. עיקרון זה של המשפט המינהגי קיבל ביטוי בסעיפים 51(5)(ב) ו–57(2)(ב) של הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977.
12. Frits Kalshoven, *Constraints on the Waging of War* (Geneva, ICRC, 1987), pp. 98–102
13. ראו הערת שוליים 3.
14. שם.
15. "כח צה"ל חדר למשך 7 שעות לשטח אי בבית ג'אלא", *הארץ*, 7.5.01.
16. *y–net*, 8.5.01.

ב. עיקרון ההבחנה

חובת ההבחנה בין לוחמים ומטרות לגיטימיות אחרות לבין אזרחים שאינם נוטלים חלק בלחימה, עוברת כחוט השני בכל הוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי. התקפה שאינה עומדת בתנאי זה תהיה, בין השאר, התקפה שאינה מכוונת כנגד יעד צבאי ספציפי או כזו המתבצעת באמצעות כלי נשק שאינם מדויקים דיים לצורך ההבחנה בין לוחמים ויעדים צבאיים לבין אזרחים ומבנים אזרחיים.[17] כאשר קיים ספק האם מתקן אזרחי משמש גם לצרכים צבאיים, יש להתייחס אליו כאל מתקן הנמצא בשימוש אזרחי בלבד.[18]

בתגובה לפניית בצלם מסר דובר צה"ל כי במהלך האירוע הנדון כאן "כוחות צה"ל השיבו אש מדויקת לעבר המוקדים מהם נפתחה האש".[19] בניגוד לכך, הבדיקה שערך בצלם מצביעה על תמונה שונה ומעלה חשש כבד כי צה"ל הפר את עיקרון ההבחנה בשתי דרכים עיקריות.

הדרך הראשונה נוגעת לשימוש בטנקים בנסיבות שנוצרו באותו יום בבית ג'אלא. חשוב להבהיר כי שאלת חוקיותם של אמצעי לחימה למיניהם (מלבד אלה האסורים באופן מפורש) תלויה בנסיבות בהן הם מופעלים, ובמיוחד בנזק שאלה עלולים להסב לאזרחים במצבים שונים. טנק הינו כלי ירייה מדויק ביותר כשהוא מופעל מטווח של עד 3,000 מטרים כנגד אובייקטים בגודל של טנק, לא כל שכן כנגד בתים. עם זאת, ישנו קושי רב לזהות באופן מדויק מקור אש הנורה מנשק קל ממרחק של 1,500 מטרים ומעלה, הנמצא לעיתים גם בתנועה. בתנאים אלה, ובהתחשב בלחץ בו נתון חייל שתפקידו לחפות על חבריו, הסיכויים שאותו חייל יטעה בזיהוי מקור הירי גבוהים. "מחירה" של טעות במונחים של חיי אזרחים הוא גבוה פי כמה כאשר מדובר בפגז בקוטר 105 ו–120 מילימטר (ללא קשר לסוג הפגז) לעומת טעות בירי מנשק קל (5.56, 7.62 ו–9 מילימטר).

קצין מילואים בחיל השריון ששירת לאחרונה באחת הגזרות בגדה המערבית, ביצע במהלך שירותו משימה שבמסגרתה נעשה שימוש בירי פגזים מטנקים לעבר אזור מאוכלס. עדותו ממחישה את הבעיה:

> במהלך הפעולה הייתי עם המג"ד בגבעה המשקיפה על זירת הירי. המג"ד קיבל כל הזמן דיווחים משלושת הטנקים שהיו במקום על זיהוי כביכול של מקורות אש ומיקומם, תוך בקשה לירות לעבר אותם מקורות. בכל המקרים המג"ד בדק את נכונות הדיווח, ובמקרים רבים מצא כי מדובר בטעות בזיהוי ולכן הורה שלא לירות. הרבה הרוגים נחסכו הודות לאחריותו של המג"ד.[20]

לנוכח העדויות שהובאו לעיל, ובעיקר עדותם של אכרם עטאללה ושל באסם אבו ר'נאם, המציינות במפורש כי לא התבצע ירי מתוך ביתם או בצמוד אליהם, נראה כי לפחות כמה פגזים נורו לעבר בתים שזוהו בטעות כמקורות אש. כאמור, טעויות בזיהוי ירי מנשק קל מתוך שטח בנוי וממרחקים כאלה הן צפויות ושכיחות. לכן, ירי הפגזים מטנקים בנסיבות כאלה הוא בגדר התקפה ללא הבחנה שכן הוא אינו מדויק דיו בכדי להבחין בין מטרות לגיטימיות לבין אזרחים ומבנים אזרחיים.

עיקרון ההבחנה הופר באופן נוסף. מהסיור שערכו תחקירני בצלם באתרים שהופגזו בבית ג'אלא עולה כי הטנקים של צה"ל ירו עשרות פגזים לעבר "גבעת כובאר" שבשכונת אל–איסכאן ולעבר אחת הגבעות בשכונת א–סאדר. זאת, למרות שעל פי עדי הראייה לא נורו באותו יום יריות משני המקומות הללו.

ניתן לקשר ממצא זה לדיווח שהתפרסם בעיתון "הארץ", לפיו אמר הרמטכ"ל שאול מופז, בתדריך לקצינים באוגדת עזה, כי "הנוהל קובע שעל כל ירי פצצות מרגמה שנופלות בתוך יישובים ישראליים, יש לירות פגזי טנקים לעבר מטרות **שנקבעו מראש**. על פי הנוהל, מטרות אלה הן מבנים המזוהים כמקורות ירי" (ההדגשה שלנו).[21]

תמונה דומה עולה מעדותו של קצין השריון שצוטט לעיל:

> עם תחילת השירות העביר לנו הסמח"ט תדרוך בו הוא ציין, בין השאר, מהם המקומות שמהם בדרך כלל יורים עלינו הפלסטינים. הוא אמר שאם נפתחת עלינו אש סביר להניח שזה מאותם מקומות. למרות שהוא לא אמר זאת במפורש, ייתכן מאוד שהרבה חיילים הבינו כי בכל מקרה צריך להשיב אש לאתרים שסומנו על–ידי הסמח"ט.[22]

דברים אלה מעלים את החשש כי הסיבה בגינה הפגיז צה"ל נקודות הנמצאות בלב אוכלוסייה אזרחית נעוצה בכך שמטרות אלה סומנו מראש לאחר שבעבר ירו מהן פלסטינים חמושים. ההפגזה נעשתה למרות שככל הנראה

---

17. הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977, סעיף 51(4).
18. שם, סעיף 52 (3).
19. מכתב לבצלם מראש מדור סיוע בדובר צה"ל, רב–סרן אפרת שגב, מה–29.5.01.
20. העדות נגבתה על–ידי יחזקאל ליין ב–20.5.01. שמו של החייל שמור בבצלם.
21. דובר צה"ל בחר שלא להכחיש את הדברים והסתפק באמירה שהוא "איננו מתייחס לדברים שנאמרים בפורומים צבאיים סגורים" ("מופז: בירי שגרם למות התינוקת אימן חג'ו הופעל כוח יתר", *הארץ*, 10.5.01).
22. ראו הערת שוליים 20.

באותו יום לא התבצע ירי מאותם מקומות. ירי כזה מהווה התקפה ללא הבחנה שכן הוא לא כוון כנגד יעד לגיטימי ספציפי והיה מבוסס על הנחה מוקדמת, שנכונותה לא נבדקה במהלך האירוע ובדיעבד התגלתה כמוטעית.

ג. חסינותם של צוותים רפואיים ואמבולנסים

צוותים רפואיים העוסקים בפינוי פצועים ובטיפול בהם ואמבולנסים המשמשים למטרה זו, זכאים להגנה מיוחדת במשפט ההומניטארי הבינלאומי: לא זו בלבד שאסור לפגוע בהם במכוון אלא חלה חובה לסייע להם לבצע את משימתם, ככל שהנסיבות מאפשרות זאת.[23]

במהלך הפלישה לבית ג'אלא ירו חיילי צה"ל על שני אמבולנסים של המרכז להגנה אזרחית, שסומנו כנדרש על–ידי הסהר האדום, שהגיעו למקום האירוע. באחד המקרים לא ניתן לקבוע בוודאות האם הירי היה מכוון כנגד האמבולנס או שמא הוא נקלע לחילופי האש. מהעדויות שנגבו בנוגע למקרה השני עולה כי הירי של חיילי צה"ל היה, ככל הנראה, מכוון ולא מקרי. ירי כזה מהווה הפרה בוטה של המשפט ההומניטארי.

ד. התקפות מתוך אוכלוסייה אזרחית

מהעיקרון הכללי על ההבחנה בין לוחמים לאזרחים שצוין לעיל, נגזר האיסור על התקפות מתוך בתי אזרחים או בסמוך אליהם, או שימוש באזרחים כ"מגינים חיים", במטרה לחסוך פגיעה באזרחים במהלך התגובה הצפויה מהצד השני.[24]

אנשי הפת"ח אשר ירו ביום האירוע על חיילי צה"ל בכביש המנהרות בחרו להתמקם על גבעה בשכונת אל–איסכאן, הנמצאת במרחק של עשרות מטרים בלבד מבתים בהם מתגוררים אזרחים. אותם היורים אמנם לא השתייכו באופן פורמלי לרשות הפלסטינית, אולם על הרשות מוטלת האחריות לעשות ככל שביכולתה בכדי למנוע ירי כזה, החושף את האזרחים הנמצאים בסמוך לתגובת צה"ל. אחריות זו בולטת במיוחד במקרה זה שכן המקום ממנו ירו אנשי הפת"ח נמצא במרחק של כ–100 מטרים בלבד ממחסום של מנגנון הביטחון הלאומי של הרשות הפלסטינית. מעבר לכך, אחד מאנשיו של מנגנון זה הודה בעדותו לבצלם (ראו עדות לעיל) כי ירי כזה מתבצע באופן שגרתי מהאזורים הסמוכים למחסום בו הוא מוצב ובידיעתם של אנשי מנגנון הביטחון.

בהימנעותה מנקיטת צעדים כלשהם כדי להפסיק את הירי סמוך לבתי אזרחים, הפרה הרשות הפלסטינית את חובתה להגן על האזרחים שאינם נוטלים חלק בלחימה. אולם חשוב להדגיש שלפי המשפט ההומניטארי, הפרה כזאת אינה מעניקה היתר לצה"ל להתייחס לאזור ממנו מתבצע הירי כאל מקשה אחת המהווה יעד צבאי לגיטימי.[25]

ה. האיסור על השתתפות ילדים

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אוסר על הצדדים הלוחמים לצרף ילדים מתחת לגיל 15 לכוחות הלוחמים ומחייב אותם לנקוט בכל האמצעים הדרושים על–מנת להבטיח שילדים מתחת לגיל זה לא ייטלו חלק במעשי האיבה.[26] יש לציין, כי עמדתם של ארגוני זכויות האדם ברחבי העולם, ובכללם בצלם, גורסת שמן הראוי לאסור את השתתפותם במעשי האיבה של קטינים מתחת לגיל 18.

מתוך מידע שהגיע לידי בצלם עולה כי בין אנשי הפת"ח החמושים שירו על חיילי צה"ל במחסום היה גם ילד בן 14. העובדה שאנשי הרשות הפלסטינית לא מנעו את השתתפותו בירי ולא הוציאו אותו מאזור הסכנה, מהווה כשלעצמה הפרה בוטה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

---

23. אמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בזמן מלחמה משנת 1949, סעיפים 20 ו–21, והפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977, סעיפים 12, 15 ו–21.
24. הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977, סעיף 51 (7).
25. שם, סעיף 51 (8).
26. שם, סעיף 77 (2) וכן סעיף 38 באמנה הבינלאומית לזכויות הילד.

מסקנות

בחינת האירוע שהתרחש ב–6.5.01 בבית ג'אלא מעלה כי צה"ל עשה במהלכו שימוש בלתי חוקי בכוח צבאי אשר התאפיין בחוסר פרופורציונליות, העדר הבחנה מספקת בין מי שנטל חלק בלחימה לבין אזרחים שלא השתתפו בה ופגיעה מכוונת בצוות אמבולנס. שימוש בכוח זה גרם לפציעתם של חמישה אזרחים חפים מפשע, מתוכם שני ילדים, ולסיכון חייהם של מאות אחרים. הרשות הפלסטינית נושאת באחריות על אי התערבותה במניעת ירי בסמוך לבתי אזרחים.

כמעט כל שימוש בכוח צבאי, גם כאשר הוא מוצדק ומופנה למטרות לגיטימיות, עלול לסכן חיים של אזרחים. על אף זאת, המשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר את השימוש בכוח צבאי כשלעצמו, אלא מטיל הגבלות על השימוש בו במטרה לצמצם, עד כמה שניתן, את הנזק הנגרם לאזרחים. הוראותיו אינן סותרות את האינטרסים הצבאיים של הצדדים הלוחמים שכן טווח הפעולות המותרות רחב ביותר כל עוד מתקיים "צורך צבאי" אמיתי המצדיק אותן. תחולת המשפט ההומניטארי אינה מושפעת מצדקת הצדדים הלוחמים או מאשמת כל אחד מהם בתחילת העימות, ולכן החובה לכבדן אינה יכולה להיות מוטלת בספק. למרות זאת, התנהגותם של ישראל והרשות הפלסטינית באירוע הנוכחי מצביעה על זלזול ברור בכללים אלה.

לנוכח ממצאי דו"ח זה בצלם קורא לממשלת ישראל:

- להימנע מאישור פעולות צבאיות המסכנות את חייהם של אזרחים חפים מפשע אלא אם מתקיים צורך צבאי כבד משקל.
- לאסור כל סוג של ירי המתבצע באופן אוטומטי לעבר מטרות שנקבעו מראש.
- להורות לצה"ל לנקוט בכל אמצעי הזהירות הדרושים על מנת שחייליו לא יירו מבלי שהמטרות זוהו בוודאות.
- להורות לצה"ל לנקוט בכל האמצעים הדרושים במטרה להבטיח כי חיילים לא ירו לעבר אמבולנסים וצוותי רפואה.

בצלם קורא לרשות הפלסטינית:

- לנקוט בכל האמצעים הדרושים על מנת למנוע מפלסטינים חמושים לירות מתוך בתיהם של אזרחים או בסמוך אליהם.
- לנקוט בכל האמצעים הדרושים על מנת למנוע מילדים מתחת לגיל 18 להשתתף בפעולות הלחימה.

צילום אויר של אזור האירוע

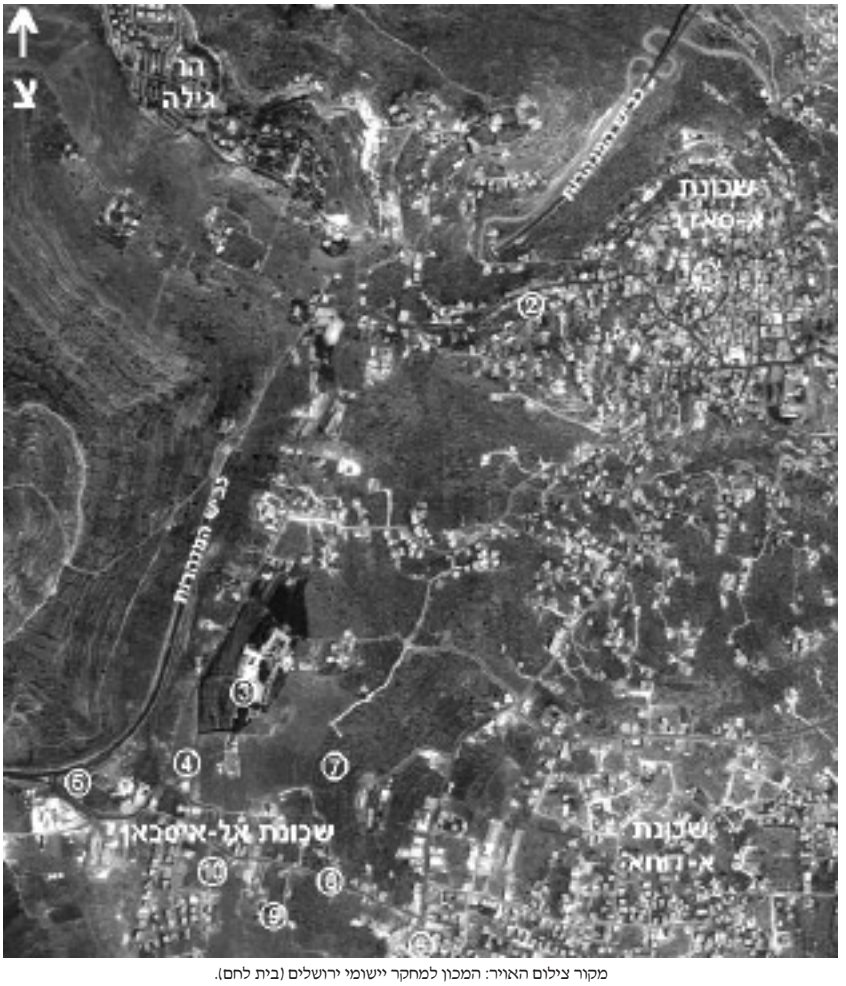

מקור צילום האויר: המכון למחקר יישומי ירושלים (בית לחם).

מקרא

1. ביתה של משפחת אבו ר'נאם
2. משרד התיאום והקישור הישראלי
3. בית הספר טליתא קומי
4. מיגדל פיקוח של צה"ל
5. מחסום של צה"ל
6. ביתה של משפחת זוואהרה
7. הגבעה ממנה ירו אנשי הפת"ח ב–6.5.01
8. המחסום של מנגנון הביטחון הלאומי הפלסטיני
9. ביתה של משפחת עטאללה
10. גבעת כובאר

תגובת דובר צה"ל

חטיבת	דובר	צה"ל
ענף	קשרי	ציבור
מדור		סיוע
טל':		03-6080339
פקס:		03-6080334
זכ	-	1181
29	ביולי	2001
ט'	באב	התשס"א

לכבוד
"בצלם"- מר יחזקאל ליין

הנדון: **תגובה לדו"ח "בצלם" בנוגע לאירוע ירי מיום 6.5.01 בבית ג'אלה**

שלום רב,

כעולה מן הדו"ח, מאז פרוץ אירועי "גאות ושפל" משמשת שכונת בית ג'אלה כמוקד ירי לעבר בתי התושבים בשכונת גילה, ולעבר מכוניות ישראליות הנוסעות בכביש המנהרות. ירי זה מכוון במודע לעבר אוכלוסייה אזרחית, תוך הפרת חובת ההבחנה בין לוחמים לאזרחים, הקבועה במשפט הבינלאומי המנהגי.

בבוקר יום 6.5.01 נפתחה אש כבדה על מחסום המנהרות ומספר מוקדים שונים ברכס טלית א קומי. כוחות צה"ל השיבו אש למוקדי הירי בלבד. הגורמים הפלסטינים המשיכו לירות אש לעבר כוחותינו, והלחימה במקום נמשכה כשמונה שעות.

בשום שלב של הלחימה לא נורו פגזים לעבר בתים אשר מהם לא בוצע ירי לעבר כוחותינו.

בהקשר זה יודגש, כי הפלסטינים המבצעים ירי מתוך בתי שכונת בית ג'אלה, מפרים את הוראות המשפט הבינלאומי, האוסרות על ביצוע התקפות מתוך ריכוזי אוכלוסייה אזרחית, ושימוש באוכלוסייה זו כאמצעי להשגת חסינות מפני התקפה שכנגד.

באשר לטענות המועלות בדו"ח, לפיהן במהלך הלחימה פתחו כוחות צה"ל באש לעבר אמבולנסים שהגיעו למקום על מנת לטפל בפצועים – נבקש להדגיש, כי צה"ל מונחה, בכל פעולותיו, להקפיד על עקרונות המשפט הבינלאומי המנהגי, לפיהם חל איסור על תקיפת בתי חולים, מרפאות, אמבולנסים וצוותים רפואיים, אלא אם כן הם נוטלים חלק פעיל בפעולות הלחימה.

באשר לאירוע הספציפי אליו מתייחס הדו"ח, הרי שבכל פעם בו הגיע אמבולנס לאזור הלחימה, על מנת לפנות פצועים, ניתנה הוראה לחיילי צה"ל לחדול מן הירי, עד לעזיבת האמבולנס את המקום. זאת על אף שהפלסטינים המשיכו לירות לעבר כוחותינו ללא הפסקה.

בברכה,

אפרת	**שגב,**	**רב-סרן**
ראש	**מדור**	**סיוע**

בית רימא, 24.10.01

אוקטובר 2001

מחקר וכתיבה: יעל שטיין

עבודת שטח: רסלאן מחאג'נה

ריכוז מידע: קורין דגני, רון דודאי, רונן שניידרמן

מבוא

בכפר בית רימא שבמחוז רמאללה מתגוררים כ–4,000 תושבים. הכפר נמצא בשטח A, הנתון לשליטה מלאה של הרשות הפלסטינית.

ב–24.10.01, בסביבות השעה 02:00, נכנסו אל הכפר כוחות רגליים גדולים של צה"ל, בליווי טנקים ומסוקים. על הכפר הוטל עוצר ונאסר על תושבי הכפר לצאת מבתיהם. ירי מאסיבי, כולל ירי ממסוקים, התבצע על–ידי חיילי צה"ל מיד עם כניסתם לכפר. כתוצאה מכך נהרגו חמישה פלסטינים המשתייכים למנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית ונפצעו שישה, אחד מהם אזרח.

במהלך הלילה עוכבו לחקירה 55 תושבים מהכפר, רובם קרובי משפחה של פלסטינים שהצבא רצה לעצרם. בחלק מהמקרים הוצאו מהבית כל דייריו, ולאחר מכן הורו החיילים לנשים, לילדים ולקשישים לחזור לביתם בעוד הגברים נלקחו למעצר. במהלך המעצר הם נחקרו בקצרה אודות בני משפחתם אותם חיפשו החיילים ובשאר הזמן הם המתינו כשידיהם קשורות ועיניהם מכוסות. רוב העצורים שוחררו למחרת בשעות הלילה המאוחרות. 11 מתושבי בית רימא נותרו במעצר.

בשעות אחר הצהרים החלו כוחות צה"ל לסגת מהכפר, אך חלקם חזרו לאחר מכן כדי להרוס שלושה בתים בהם מתגוררים, לטענת ישראל, פלסטינים החשודים בפגיעה בישראלים, בהם כאלה החשודים במעורבות בהתנקשות בשר רחבעם זאבי.

מח"ט הנח"ל, אל"מ יאיר גולן, שפיקד על הפעולה, מסר בתדרוך לעיתונות שמטרת הפעולה היתה "לתפוס את מירב המחבלים והמפגעים ששוהים בכפר".[1] הגדרת המטרה בצורה כזו הופכת את פעולת צה"ל בבית רימא לפעולת שיטור יזומה לצורך מעצר חשודים, זאת בשונה מפעולה צבאית בה מתנהל קרב בין שני כוחות.

אמנם, יהיו מקרים בהם ייתקלו כוחות צה"ל, בבואם לעצור חשודים, בירי מהצד הפלסטיני ובמקרה כזה ייתכן ויחולו כללים אחרים, העוסקים במצבי לחימה. עם זאת, מתחקיר בצלם עולה כי לא זה היה המצב בבית רימא והירי מצד הפלסטינים היה, אם בכלל, מועט וקצר. תיאור זה של האירועים עולה גם מהעובדה כי דובר צה"ל ואל"מ גולן כמעט לא התייחסו בדבריהם לירי של פלסטינים חמושים בכפר. אל"מ גולן אף ציין כי "בוצע ירי מועט ע"י כוחותינו".[2] חשוב לציין כי בעבר, במקרים בהם התבצע ירי על–ידי גורמים פלסטינים, ציין זאת דובר צה"ל בהודעותיו בהרחבה.

לנוכח דברים אלה, כאשר עיקר פעולת צה"ל בבית רימא התמקדה בביצוע מעצרים, כלומר בפעולות שיטור רגילות, יש לבחון את חוקיות הפעולה של צה"ל בכפר לפי הכללים החלים על כוחות משטרה בישראל וברחבי העולם.

גורמים רשמיים הציגו את פעולת צה"ל בבית רימא כהצלחה ודחו בתוקף טענות שהועלו נגד הפעולה ובנוגע להפרות זכויות אדם שבוצעו במהלכה. אל"מ גולן סיכם את הפעולה באומרו כי "בסך הכל הכוחות פעלו במבצע בצורה טובה".[3] עם זאת, לאחר יציאת כוחות צה"ל מבית רימא ערך בצלם תחקיר לגבי האירועים שהתרחשו במהלך פעולת צה"ל בכפר ומהעדויות שגבה בצלם עולה כי הפעולה לוותה בשורה ארוכה של הפרות זכויות האדם. דו"ח זה עוסק בחלק מהפרות אלה, כולל ירי בלתי חוקי, עיכוב טיפול רפואי והריסת בתים כאמצעי ענישה.

1. תדרוך של אל"מ יאיר גולן, מפקד הנח"ל, מיום 24.10.01. ר' הודעת דובר צה"ל מיום 24.10.01. להודעות דובר צה"ל ר' www.idf.il.
2. שם.
3. שם

ירי בלתי חוקי

במהלך פעולת צה"ל בבית רימא נהרגו חמישה פלסטינים:

1. עבד אל–מועטי א–זיוואוי, בן 22, תושב קראוות בני זייד שבמחוז רמאללה, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני
2. קאסם אל–מור'רבי, בן 26, תושב העיר עזה, שוטר במשטרה הפלסטינית
3. כאמל ברר'ותי, בן 20, תושב דיר ר'סאנה שבמחוז רמאללה, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני
4. חריס חג'ו, בן 29, תושב הכפר בורקה שבנפת שכם, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני
5. רפיק סקר, בן 24, תושב בית להיה שברצועת עזה, שוטר במשטרה הפלסטינית

כמו כן נפצעו ארבעה שוטרים מהביטחון הלאומי הפלסטיני, שהועברו לבית–החולים תל–השומר, ואזרח ושוטר שהועברו לבית–החולים הממשלתי ברמאללה.

אל"מ גולן, מח"ט הנח"ל שפיקד על הפעולה, מסר בתדרוך כי "כשאנחנו נכנסים לכפר, אנחנו צריכים להתייחס לכל חמוש. ביצענו ירי לעבר חמושים או לעבר כאלה שפתחו לעברנו באש".[4]

דברי אל"מ גולן בנוגע ל"ירי לעבר חמושים" מדאיגים ומצביעים על סטייה ממדיניות צה"ל כפי שהיתה נהוגה עד היום. הוראה כזו מצביעה על התעלמות מוחלטת מהמציאות הקיימת היום בשטחים. הצבא מודע היטב לקיומם של שוטרים פלסטינים חמושים ומעולם לא נטען שכולם מסכנים את חיי אנשי כוחות הביטחון. מטעם זה בדיוק נמנע צה"ל, מאז תחילת האינתיפאדה הנוכחית, מלהוציא הוראה גורפת המתירה ירי בפלסטינים חמושים לובשי מדים. בהתחשב במדיניות זו של צה"ל מאז תחילת האינתיפאדה, שוטרים פלסטינים המוצבים במחסומים לא יכלו לצפות שהם יהוו מטרה עבור צה"ל.

יתרה מזו, הוראה כזו היא בלתי חוקית על–פי המשפט הישראלי והכללים הבינלאומיים בנוגע לשימוש בנשק, לפיהם מותר לממונים על אכיפת החוק להשתמש בכוח קטלני רק במקרה של סכנת חיים ממשית ומיידית. גם אז, יש להפעיל כוח רק במידה הנדרשת לפי הנסיבות ורק כאשר אמצעים חמורים פחות לא הצליחו להסיר את הסכנה.[5]

בצלם גבה עדויות לגבי שני מקרים בהם ירו חיילי צה"ל במהלך שהותם בבית רימא. במקרה הראשון נורה ירי מאסיבי ממסוק לעבר שלושה שוטרים שברחו מהמחסום המוצב בכניסה לבית רימא לתוך מטע זיתים סמוך. שניים מהם נהרגו והשלישי נפצע. במקרה השני ירו חיילי צה"ל לעבר שני פלסטינים שלא היו חמושים ולא נשאו נשק, אך לא פגעו בהם. זאת בניגוד לדבריו של אל"מ גולן כי ירי בוצע רק לעבר פלסטינים חמושים או לעבר פלסטינים שפתחו באש על החיילים.

עדותו של מחמוד יוסף סולימאן עלי אחמד, בן 42, נשוי ואב לשני ילדים, תושב כפר א–דיק שבמחוז סלפית, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני, מוצב במחסום הכניסה לבית רימא:[6]

"אני נשוי ואב לשני ילדים, האחד בן 12 והשני בן 10. אני מתגורר בכפר א–דיק. בגלל המצור והסגר והקשיים להגיע לרמאללה ולחזור לכפר, הציבו אותי במקום קרוב יותר, מחסום בכפר בית רימא, הנמצא על הגבול בין איזור B ל–A. משכורתי החודשית מגיעה ל–1,200 ש"ח בחודש, ומהסכום הזה אני מפרנס את משפחתי.

בדרך כלל אנחנו בין שבעה לשמונה שוטרים במחסום ואנחנו מתחלקים בשמירה. הנוהל אצלנו הוא ששניים נשארים לשמור והשאר הולכים לישון וכך אנחנו מחלקים את היום בינינו. תפקידנו הוא לפקח על הכניסה והיציאה מהכפר. מפקד המחסום הוא חריס מכפר בורקה שבמחוז שכם והוא בדרך כלל נותן לנו את ההוראות. הוא היחיד בינינו שיש לו מכשיר קשר, ובו הוא מקבל את ההוראות מהמפקדה בכפר עין, אליה אנו כפופים, והוא מדווח לשם על אירועים שקורים במחסום. קיבלנו הוראה לא לישון בתוך הקרוואן הנמצא במקום, אלא להתפזר ולישון במטע הזיתים הסמוך, כי לפעמים הישראלים יורים לעבר המחסום לאחר שפלסטינים יורים על מכוניות ישראליות בכביש העוקף.

4. שם.
5. בנושא זה ר', בין השאר:
Code of Conduct for Law Enforcement Officials, Adopted by General Assembly Resolution 34/169 of December 1979; *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials*, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990
לפירוט בנושא המשפט הישראלי והבינלאומי בנוגע לשימוש בכח ר' בצלם, *פעילות היחידות המיוחדות בשטחים*, מאי 1992, עמ' 17–25.
6. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–31.10.01.

ביום שלישי, 23.10.01, סיימתי את חופשתי וחזרתי למחסום. הגעתי לשם בשעה 16:00. באותה שעה לא היה תורי לשמור וכולנו ישבנו ושוחחנו עד השעה 22:00. האזור היה שקט מאוד, לא היה ירי ולא היו הפגזות. גם לא הודיעו לנו על כוננות מיוחדת של הישראלים. הרבה תושבים מהכפר עבדו במסיק הזיתים במטעים הקרובים. בשעה 22:00 התחלקנו למשמרות. היינו שמונה שוטרים. אני הייתי צריך להתחיל במשמרת שלי לבד בשעה 06:00. ביום מספיק שרק אחד ישמור כי חריס, המפקד, בדרך כלל נשאר ער בשעות היום והוא עוזר למי ששומר במחסום.

סינאן ושאדי הלכו למחסום ואנחנו התפזרנו במטע הזיתים. כל אחד מאיתנו מצא מקום והלך לישון. המרחק בינינו היה קצר, כ–15 מטרים. חריס נשאר ער. פתאום הרגשתי שכאמל דוחף אותי בידו כשהוא מבוהל וקורא לי "אבו עודיי, אבו עודיי, תתעורר, הצבא, הצבא". עד אז לא שמעתי קולות ירי. קמתי בבהלה וכאמל ניגש לכיוון סינאן להעיר אותו ואז שמעתי קול של יריות. הסתכלתי וראיתי שכאמל נפגע ונפל על הרצפה. לקחתי את נעליי שהיו בסמוך למיטה ואת הנשק שלי וקפצתי מהר לשביל המפריד בין בתי השכנים לבין מטע הזיתים שבו ישנו. התחבאתי מאחורי הטרסה המפרידה בין המטע לבין השביל. התחלתי לנעול את נעליי. קולות הירי גברו מאוד. ניחשתי שהצבא הגיע דרך מטע הזיתים מכיוון כפר עאבוד ולא מהמחסום הצבאי הישראלי הנמצא על הכביש הראשי, ליד חלמיש.

בזמן שנעלתי את נעליי שמעתי את חריס קורא לי לעזור לו להוביל פצוע לבית הסמוך. רצתי לכיוון שלו והובלתי איתו את הפצוע אשרף שוואהנה לתוך אחד הבתים הסמוכים השייך לאדם בשם יוסף ונמצא כ–30 מטרים מהמחסום, על הכביש הראשי. איתנו היה עבד אל–מועטי. כשנכנסנו לבית השעה הייתה בסביבות 02:10. לא ידענו מה קרה לשוטרים האחרים שישנו במטע הזיתים. לא ידעתי גם מה עלה בגורלו של כאמל שהעיר אותי ונורה ונפל מולי ליד מיטתו של סינאן. חריס התחיל לדווח במכשיר הקשר שברשותו למפקדה וסיפר להם על הפצוע שנמצא בבית וביקש שיזמינו אמבולנס. ברגעים הללו שמענו רעש של כלים כבדים שהתקרבו לכיוון המחסום. הם הגיעו דרך הכביש הראשי, מכיוון ההתנחלות חלמיש לתוך הכפר.

אז שמענו ברמקול הודעה בערבית על עוצר בכפר. הסתכלתי מחלון הבית שבו נמצאנו וראיתי בין 30 ל–40 כלים, כולל משוריינים ונגמ"שים מתקרבים למקום. בגלל שהיינו חמושים ובמדים החלטנו לברוח מהמקום ולהשאיר את הפצוע בתוך הבית כי כבר הודענו למפקדה והנחנו שהם יזמינו אמבולנס למקום. קפצתי עם חריס ועבד אל–מועטי מהחלון האחורי של הבית לכיוון מטע הזיתים. התחלנו ללכת הליכה מהירה בין מטעי הזיתים לכיוון הוואדי ומשם התכוונו להגיע לכפר בית רימא מאחור. שלושתנו היינו עם הנשק שלנו והלכנו כשהמרחק בין כל אחד מאיתנו הוא כחמישה מטרים. חריס ועבד אל–מועטי היו בצד ימין ואני הייתי בצד שמאל. בזמן הזה גברו קולות הירי והיה ירי מכל הכיוונים בכניסה לבית רימא ובמרכז הכפר.

הלכנו בין 500 ל–600 מטרים. פחדתי מאוד אבל חריס תמך בנו ואמר לנו לא לפחד. התחלתי לשמוע קול של מסוק שחג מעלינו. לא העזתי להסתכל למעלה וגם חריס ועבד אל–מועטי לא הסתכלו. חריס אמר שנמשיך ללכת בהליכה רגילה כדי שלא ישימו לב אלינו כי היה חושך והמסוק לא האיר את המקום. פתאום המסוק התחיל לירות לכיוון שלנו, ירי ממושך ומאסיבי מאוד. לא היו עוד אנשים במטע מלבדינו. הרגשתי שנפגעתי ברגלי השמאלית ונפלתי על הקרקע. ראיתי שגם חריס ועבד אל–מועטי נופלים. כנראה שנפגענו שלושתנו יחד. לא איבדתי את ההכרה, רק הרגשתי כאבים עזים ברגלי. המסוק המשיך לירות לכיוון שלנו. חריס ועבד אל–מועטי נפלו במרחק של כעשרה מטרים ממני, ועבד אל–מועטי היה מעט יותר קרוב אלי מחריס. למרות הכאבים לא השמעתי קול כי רציתי שהחיילים במסוק יחשבו שאנחנו כבר מתים ויפסיקו לירות לעברנו. הירי מהמסוק נמשך כ–20 דקות. לאחר מכן המסוק עזב את המקום אבל המשכנו לשמוע קולות של ירי, שאף התגברו.

חריס קרא בשמי ואמרתי לו שאני בסדר. הוא קרא גם לעבר עבד אל–מועטי וגם הוא אמר לו שהוא בסדר, ואלה היו המילים היחידות שהחלפנו. אני חושב שהשעה כבר הייתה אחרי 03:00. ברגע הזה הרגשתי שאני לא יכול לקום וגם חריס ועבד אל–מועטי נשארו שרועים על הקרקע. ניצלתי את ההפוגה הזו וזרקתי את הנשק שלי למרחק. אני חושב שאיבדתי את ההכרה כי התעוררתי רק למשמע הקריאה לתפילת הבוקר מהמסגדים בכפרים הסמוכים. אז ידעתי שהשעה היא בסביבות 04:20 כי קריאת המואזין לתפילת הבוקר היא בשעה הזו.

כשהתעוררתי שמעתי את עבד אל–מועטי מחרחר בקול חזק והרגשתי שהוא מוציא את נשמתו. שמעתי את חריס קורא במכשיר הקשר שאנחנו הולכים למות. אחר כך הוא שתק וגם במכשיר הקשר היה שקט. אני לא פציתי פה כי עשיתי את עצמי מת מתוך פחד שהמסוקים יירו לכיוון שלנו פעם נוספת. כל הזמן שמעתי קולות מסוקים אבל לא ראיתי אותם."

בשלב הזה איבד מחמוד אחמד את הכרתו בשנית והתעורר רק בסביבות השעה 07:00. לאחר כעשר דקות הגיעו חיילים למקום והורו לו לקום, אז הבחין ששני השוטרים האחרים נהרגו. הוא נלקח על–ידי החיילים להתנחלות חלמיש, משם פונה בסביבות השעה 16:00 לבית–החולים ברמאללה.[7]

7. ר' בהמשך לגבי עיכוב הטיפול הרפואי במחמוד אחמד.

מקרה זה ממחיש את תוצאות ההוראה הגורפת לפיה מותר לחיילים לירות בכל פלסטיני חמוש, גם אם אינו מסכן את אנשי כוחות הביטחון. לפי דובר צה"ל, "במהלך הפעולה זוהו בוודאות כעשרים פלשתינאים חמושים, אשר כמה מהם פתחו באש לעבר כוחות צה"ל. ירי ממסוקים בוצע בשעה 02:00. למרות ההודעה המוקדמת לפלשתינאים, כי עליהם להישאר בעמדות ולא לגלות התנגדות, פתחו מספר שוטרים פלשתינאים חמושים שהיו בבית העירייה באש לעבר כוחות צה"ל. לצה"ל לא היו נפגעים".[8]

מכאן שגם לפי הגירסה הרשמית השוטרים במחסום לא ירו לעבר חיילי צה"ל ולא סיכנו את חייהם. יתרה מזו, אם נכונה גירסת דובר צה"ל כי לשוטרים הפלסטינים ניתנה התראה והם התבקשו להישאר בעמדותיהם, גירסה שהוכחשה על–ידי כמה מהפלסטינים שמסרו עדויות לבצלם,[9] הרי שהיה על צה"ל לצפות למצוא שוטרים פלסטינים חמושים בעמדתם במחסום. למרות זאת, ירו חיילי צה"ל לעבר המחסום והמשיכו לירות בשוטרים שנמלטו לתוך מטע הזיתים, במשך כ–20 דקות.

עדותו של האני טאהר מחמוד אל–ברר'ותי, בן 44, נשוי ואב לשלושה ילדים, תושב בית רימא, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני:[10]

"אני עובד במפקדה של הביטחון הלאומי בבית רימא ומאז שחזרתי לשטחים לא הייתי מבוקש, לא נעצרתי ומעולם לא השתתפתי באירועי ירי לעבר כוחות ישראלים או מתנחלים.

ביום רביעי, 24.10.01, בשעה 02:20, משפחתי ואני התעוררנו בשל קולות עזים של ירי ומסוקים שחגו בשמיים. העברתי את אשתי וילדיי לחדר צדדי וירדתי למטה כשאני לבוש בפיג'מה. לקחתי עמי רובה מסוג קלצ'ניקוב אוטומטי שנמצא ברשותי מאז שאני משרת בביטחון הלאומי. ברגע שיצאתי מדלת הכניסה של הבית הבחנתי בעשרות חיילים ישראלים פרוסים על הכביש. התגנבתי לחלקו האחורי של הבית ומשם ברחתי לכיוון מטע הזיתים שנמצא על הגבעה הסמוכה. פחדתי לחזור לביתי מחשש שאיעצר או אפגע מירי הצבא הישראלי. הירי היה כה חזק שחשבתי שהכפר כולו ייחרב.

הייתי לבד על הגבעה, בתוך מטע הזיתים. כל הזמן מסוק חג מעל המקום ואני הסתתרתי מאחורי גדר אבן מתחת לאחד העצים מחשש שהמסוק יבחין בי ויירה. ראיתי הבזקים של ירי שיצאו מהמסוק אך לא יכולתי לזהות לאיזה כיוון הוא יורה. בשמיים חגו שני מסוקים נוספים. קולות הירי התגברו. פחדתי ולא ידעתי מה מתרחש בכפר ומה יעלה בגורלי. עטפתי את הנשק שהיה ברשותי בבגדים שהיו זרוקים במקום והחבאתי אותו באחת הטראסות הקרובות. ניסיתי לרדת לכיוון מחסום הביטחון הלאומי או לכיוון תחנת המשטרה, אבל לא יכולתי בגלל הירי והנוכחות המאסיבית של הצבא.

בסביבות השעה 06:00 פסק הירי והחלטתי לחזור לכיוון הכפר לאחר שבמשך כל הלילה הייתי לבד על הגבעה. ירדתי לפאתי הכפר ונכנסתי לבית של קרוב משפחתי, שתיתי מים ונחתי. בחור בשם מאהר אל–ברר'ותי ששהה בבית אמר לי שהצבא נכנס לכל בית בכפר ועוצר אנשים רבים. החלטנו לברוח שנית לגבעה ממול כדי להתחבא. היינו תחת עצי הזית כשעה ואז החלטנו ללכת לכיוון כפר עין הנמצא כשלושה ק"מ צפונית לבית רימא.

הלכנו בערך חצי קילומטר וראינו שבמרחק של כ–100 מטרים מאתנו יש כוח רגלי של 12–13 חיילים. ברחנו לתחתית הגבעה. החיילים הבחינו בנו בזמן המנוסה וירו לעברנו. התחבאנו מאחורי אחת הטרסות וכעבור כחצי שעה כל האזור התמלא בחיילים. הם כיתרו אותנו והחלו לירות מעל ראשנו בזמן שישבנו. הם עמדו כעשרה מטרים מאתנו אך לא פגעו. השעה הייתה בסביבות 08:30. אחרי ירי של שתי דקות, החיילים הורו לנו לעמוד ולהרים ידיים וכך עשינו.

כמה חיילים התקרבו אלינו, השכיבו אותנו על הרצפה עם הפנים מטה וקשרו את ידינו ואת רגלינו. הם ערכו חיפוש על כל הגוף והפכו אותנו על הגב. החיפוש היה מלווה בבעיטות. הם שאלו אותנו לפשר נוכחותנו במקום ועל פרטינו האישיים. לאחר מכן החיילים הורידו את האזיקים וקשרו את שנינו יחד על מנת שנוכל ללכת לכיוון הכפר. הם בעטו בנו והובילו אותנו לביתו ההרוס של חאג' יעקוב. משם הובילו אותנו, יחד עם ואיל יעקוב שנעצר בביתו, לכיוון העירייה. העירייה הפכה להיות מפקדה של הצבא הישראלי.

במשך כמה שעות עמדנו על מדרגות העירייה, כבולים באזיקי פלסטיק ברגליים ובידיים ועל ראשינו הונח שק מצחין. לאחר מכן הועברנו בנגמ"ש להתנחלות חלמיש, שם שאלו אותי לזהותי ובמה אני עובד. אמרתי להם שאני עובד בביטחון הלאומי הפלסטיני. נשארתי כבול ועם השק לראשי. מעבר לשאלות אלה לא חקרו אותי בכלל. שוחררתי בשעות הבוקר המוקדמות של יום חמישי".

8. "הקרב על בית רימא", *האדץ*, 28.10.01.
9. למשל עדותו של סאמר אל–ברר'ותי, מנהל מחלקת המעברים במת"ק האזרחי ברמאללה (נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–31.10.01) ועדותו של עבד אל–כרים א–רימאווי, ראש עיריית בית רימא (נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–26.10.01).
10. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.

הירי בהאני אל–ברר'ותי ובמאהר אל–ברר'ותי, שלא היו חמושים, מצביע על מדיניות מדאיגה בנוגע להוראות הפתיחה באש, גם אם במקרה זה לא נפגע איש. ירי לעבר אנשים שאינם מסכנים בכל צורה שהיא את אנשי כוחות הביטחון, מבלי שתינתן להם כל אזהרה ומבלי שייעשה כל ניסיון לעצרם באמצעים חמורים פחות, מהווה הפרה חמורה של הוראות הפתיחה באש של צה"ל כפי שהוצגו על–ידי אל"מ גולן ושל כללי המשפט הבינלאומי.

עיכוב טיפול רפואי

במהלך פעולת צה"ל בבית רימא מנע צה"ל כל אפשרות של טיפול בפצועים במשך כמה שעות. צה"ל אסר על כניסת אמבולנסים של הסהר האדום לבית רימא, מנע מרופא שהיה בתוך הכפר לטפל בפצועים ולא איפשר את פינויים לבתי חולים בכל דרך שהיא. רק למעלה מחמש שעות לאחר שנפצעו, איפשר צה"ל לרופאים צבאיים להעניק לפצועים את הטיפול שהיה דרוש להם.

טענה זו הועלתה על–ידי גורמים פלסטינים עוד במהלך שהותו של צה"ל בבית רימא אך נדחתה בתקיפות על–ידי הגורמים הרשמיים. לטענת דובר צה"ל:

> במהלך הפשיטה בבית רימא, הוטל עוצר על הכפר על מנת לאפשר לכוחות צה"ל לפעול בביטחון. בשל כך לא התאפשר תחילה מעברם של צוותי ה"סהר האדום", אולם הפצועים הפלסטינים טופלו בשטח במסירות ע"י כוחות צה"ל ועל ידי רופאים מקומיים, וחלקם פונו בהתאם למצבם לקבלת טיפול רפואי בבית חולים בישראל. מיד כשהתאפשר, הוכנסו צוותי ה"סהר האדום" לכפר, וטיפלו בפצועים.[11]

אל"מ גולן העלה טענות דומות:

> אנחנו טיפלנו בפצועים קשה, פיינו אותם לאחד מבתי החולים הטובים בארץ. הטענות שנשמעו בדבר מניעת טיפול בפלשתינים שקריות. הסיבה שלא נתנו לצלב האדום ולסהר האדום להיכנס היתה בגלל מצב לחימה שהיה בשטח. לא רצינו לפגוע באנשיהם. רק לאחר סיום הירי נתנו להם להיכנס. הפלשתינאים קיבלו טיפול רפואי טוב ביותר כפי שמקבלים חיילי צה"ל.[12]

מתחקיר בצלם עולה כי אמנם חלק מהפצועים טופלו על–ידי רופאים צבאיים, אולם טיפול זה ניתן להם רק למעלה מחמש שעות לאחר הפגיעה בהם. ד"ר באסם א–רימאווי, מנהל המיון במשרד הבריאות הפלסטיני והאחראי על חדר המיון בבית–החולים הממשלתי ברמאללה, המתגורר בבית רימא, ניסה במהלך הלילה להגיע לפצועים אך החיילים מנעו זאת ממנו. במהלך הלילה הוא שוחח בטלפון כמה פעמים עם האנשים שבביתם היו פצועים והדריך אותם כיצד לטפל בהם. אף רופא צבאי לא הגיע לביתם על–מנת לטפל בפצועים, למרות שמיקומם ושמותיהם נמסרו לצבא.

חיילי צה"ל מונעים מאמבולנסים להכנס לבית רימא, צילום: ג'יראד נחלה

11. מכתב מדובר צה"ל לבצלם מיום 24.10.01.
12. תדרוך של מח"ט הנח"ל, אל"מ יאיר גולן, מיום 24.10.01. ר' הערה מס' 1.

חמור מכך, מחמוד אחמד, שוטר המוצב במחסום הכניסה לבית רימא שעדותו מובאת לעיל, נפצע מיד עם כניסת צה"ל לכפר כאשר ברח מהמחסום יחד עם שני שוטרים נוספים, שנהרגו באותו אירוע. בשעה 07:00 הוא נעצר על–ידי חיילים לאחר ששכב פצוע במשך כחמש שעות. רק כשש שעות לאחר מעצרו, בסביבות השעה 13:00, הוא קיבל טיפול רפואי ושלוש שעות נוספות חלפו בטרם פונה לבית–החולים.

עיכוב הטיפול הרפואי נעשה למרות שגורמים ישראליים היו מודעים היטב להימצאם של פצועים השוכבים בכפר וזקוקים לטיפול רפואי דחוף. הצבא האדום הודיע לפיטר לרנר, דובר המינהל האזרחי, על האיסור שהוטל על כניסה של אמבולנסים, והוא הבטיח להסדיר את הנושא ולתאם את כניסתם. גם אנשי המת"ק האזרחי הפלסטיני, שהיו בקשר עם אנשי המת"ק הישראלי, קיבלו הבטחות שאמבולנסים יורשו להכנס. לפי עדותו של סאמר ברר'ותי, מנהל מחלקה במת"ק האזרחי ברמאללה, הוא שוחח החל מהשעה 02:30 למעלה מעשר פעמים עם המפקד וסגן המפקד של המת"ק הישראלי ומסר להם את שמות הפצועים ואת מיקומם, אך למרות הבטחותיהם לסייע כניסת האמבולנסים לכפר עדיין נאסרה.[13] אף אחד מגורמים אלה לא ציין, בשום שלב, שאין צורך לאפשר את כניסת האמבולנסים שכן רופאים צבאיים מטפלים בפצועים וכולם הבטיחו שהם עושים את מיטב מאמציהם כדי לאפשר מתן טיפול רפואי.

עדותו של ד"ר באסם א–רימאווי, בן 43, נשוי ואב לשני ילדים, תושב בית רימא, מנהל המיון במשרד הבריאות הפלסטיני והאחראי על חדר המיון בבית החולים הממשלתי ברמאללה:[14]

"בדיוק בשעה 02:15 קראו לי מלמטה ואמרו לי לרדת למרפאה כי יש פצוע שהגיע ברכב והוא נמצא בחוץ על הכביש. זה היה חמש דקות לאחר ששמעתי את קולות הירי. ירדתי מהר לחצר. יצאתי וראיתי פלסטיני במדים פצוע במושב האחורי של מכונית סובארו. הבחנתי שדם יוצא מפיו וראיתי שהוא נפצע משני כדורים במותן השמאלית. הוא שתת דם במקום הפגיעה. הוא היה בהכרה ודיברתי איתו. הוא אמר לי שהוא היה עם עוד שישה שוטרים במחסום וכולם נפגעו. היה לי ברור שהוא חייב להגיע לבית–החולים באופן דחוף ושאין טעם להעביר אותו למרפאה כי אין לי שם את הציוד לטפל בו. הוא היה צריך לעבור ניתוח דחוף על מנת להציל את חייו. ביקשתי מאשתי שתוריד לי את הטלפון האלחוטי וחייגתי מהחצר למוקד הסהר האדום. ביקשתי מהם שישלחו אמבולנס במהירות מהנקודה הכי קרובה כי יש פצוע במצב קשה. בבית רימא אין תחנה של הסהר האדום ואין אמבולנס. הם אמרו לי שישלחו מיד אמבולנס מהתחנה בסלפית, שנמצאת במרחק של כ–12 ק"מ מהכפר.

ביקשתי מעארף חוסיין, בעל המכונית שהביא את הפצוע, לצאת מיד עם הפצוע ולפגוש את האמבולנס בדרך כדי לחסוך בזמן. הסברתי לו שייסע דרך כפר עין כי האמבולנס מגיע מסלפית. הפצוע היה בהכרה באותה עת, אבל מצבו היה קשה והוא התחיל לאבד הרבה דם. באותו זמן אף אחד מאתנו לא ידע שהצבא נמצא בתוך הכפר, אבל שמענו ירי סמוך כל הזמן. התקשרתי לבית–החולים הממשלתי ברמאללה והודעתי להם על מצב הפצוע שאמור להגיע אליהם וביקשתי שיכינו את חדר הניתוח.

נכנסתי למרפאה והתחלתי להכין את הציוד הרפואי. הודיעו לי בטלפון שיש פצוע שמונח ליד בית בכניסה לכפר. הם תיארו את המקום והחלטתי לצאת לשם. יצאתי מדלת הכניסה, ואז ראיתי הרבה חיילים בכביש. הם כיוונו את נשקם אלי וצעקו לעברי לעצור. נבהלתי ופחדתי מאוד. הנחתי את התיק שהיה בידי והרמתי את ידיי במהירות למעלה ואמרתי להם שאני רופא. הייתי עוד בבגדי השינה שלי. פחדתי מאוד שהם יירו בי. אחד מהם הורה לי בערבית במבטא ישראלי להיכנס מיד לתוך הבית. לא הבחנתי כמה חיילים בדיוק היו שם, אבל הם היו עשרות, כולם במדים עם קסדות על הראש. נכנסתי מיד לתוך החצר כשכל גופי רועד מפחד.

התקשרתי לבית החולים ברמאללה לוודא שהפצוע ששלחתי לשם הגיע, אבל הם מסרו לי שעד עכשיו אף פצוע לא הגיע אליהם.

התחילו להגיע אלי שיחות טלפון עם דיווחים על פצועים שנמצאים בבתים בכפר. שני אנשים סיפרו על פצועים שנמצאים אצלם בבית. הדרכתי אותם בטלפון כיצד לבצע טיפול ראשוני. הם מסרו לי את שמות הפצועים והיכן הם נמצאים. יצרתי קשר עם מת"ק סלפית וביקשתי מהם שיודיעו לישראלים על שני הפצועים, שימסרו להם את שמותיהם ואת מספרי הטלפון בהם הם נמצאים ושיגידו לישראלים לטפל בהם בגלל שהם מונעים מאיתנו לגשת ולטפל בהם. ביקשתי גם מהסהר האדום להעביר את ההודעה לצלב האדום.

ממת"ק סלפית הודיעו לי להתקשר לבתים שנמצאים בהם שני הפצועים ולהודיע להם שצוות ישראלי מגיע לטפל בהם ושלא יפחדו. השעה הייתה 03:30. נשארתי דרוך וכל הזמן

13. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–31.10.01.
14. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–26.10.01.

בדקתי אם הצוותים הרפואיים הישראליים הגיעו כבר לשני הבתים. משני המקומות מסרו שהישראלים לא מגיעים וששני הפצועים מאבדים הרבה דם. הדרכתי אותם כיצד לחבוש את הפצעים כדי לצמצם את אובדן הדם.

רק בשעה 07:15 הודיע לי ד"ר אבו חמייד שהם מסרו את הטלפון שלי לישראלים כדי שיתקשרו אלי ושיחד איתם אצא לבדוק את מצב הפצועים. אחרי עשר דקות התקשר אלי אדם בשם רדואן, שאמר שהוא מפקד ישראלי. הוא דיבר בערבית ואני משער שהוא דרוזי. הוא הודיע לי שהם יגיעו אלי בתוך חמש דקות ואז יקחו אותי ויצטרפו אלי לפצועים. הייתי כבר לבוש. חיכיתי בחצר ואחרי עשר דקות הגיע רדואן בג'יפ צבאי וקרא בשמי ברמקול. יצאתי מהחצר ואז ראיתי בג'יפ שני חיילים יושבים מאחור. יחד עם הג'יפ הגיעו גם אמבולנס צבאי, שתי מכוניות משטרה ומשאית עם חיילים. כולם עמדו בשיירה והכביש היה מלא בחיילים. ביקשתי מרדואן לתת לי לנסוע במכונית שלי והוא הסכים. הוא היה מנומס מאוד כלפי. נסעתי לפניהם והקפדתי להיות קרוב מאוד אליהם כי הכבישים בכפר היו מלאים בכוחות צבא ישראלים. בכל פינה היו חיילים. לפי מה שראיתי בסמטאות הכפר אני מעריך שהיו מאות חיילים".

ד"ר א–רימאווי נסע יחד עם החיילים. הרופאים הצבאיים טיפלו בשני פצועים, אחד מהם נפגע משני כדורים בבטן ובמותן והיה חסר הכרה, השני נפגע משני כדורים בבטן והיה בהכרה. שניהם פונו באמבולנס הצבאי להתנחלות חלמיש ומשם לבית–החולים תל–השומר. לדברי ד"ר א–רימאווי, כאשר הגיע אל הפצועים הוא הבחין שאף אחד לא טיפל בהם קודם לכן.

עדותו של ד"ר ואיל מוחמד נימר קעדאן, בן 43, נשוי ואב לשלושה ילדים, תושב רמאללה, מנהל באגף העזרה הראשונה והחירום בסהר האדום:[15]

"ביום רביעי, 24.10.01, לפנות בוקר, הייתי בביתי. אני תמיד בכוננות ומכשיר הקשר פתוח למקרי חירום. בסביבות השעה 02:10 הגיעה קריאה דחופה למוקד הסהר האדום על פצוע קשה בבית רימא. מהמרכז ברמאללה שלחו אמבולנס מהעיירה סלפית כי היא קרובה לבית רימא. האמבולנס יצא מסלפית בשעה 02:15 עם אנשי הצוות מוחמד עזראיל ומאהר יונס. תוך כמה דקות קיבלתי הודעה מהמוקד ברמאללה שהאמבולנס הגיע לכפר עין הסמוך, שם נעצר במחסום צבאי ונאסר עליו להמשיך לבית רימא.

ביקשתי שישלחו אמבולנס מהכפר סינג'ל שינסה להיכנס לבית רימא דרך כפר א–נבי סאלח שליד חלמיש.

בימים כתיקונם הדרך מסלפית לבית רימא אורכת כחמש דקות ומסינג'ל לבית רימא כשמונה דקות. האמבולנס יצא מסינג'ל בשעה 02:34. גם מהאמבולנס הזה מנע הצבא להיכנס. החלו להגיע דיווחים על כך שבבית רימא יש הרבה הרוגים ופצועים. בשעה 02:45 טלפנתי למרגרט מהצלב האדום בירושלים וסיפרתי לה על עיכוב הטיפול הרפואי. היא אמרה שתיצור קשר עם הישראלים. סיכמנו שאם תוך רבע שעה האמבולנסים לא נכנסים, אתקשר אליה שנית.

לאחר רבע שעה עדיין נמנעה כניסת האמבולנסים. התקשרתי שוב למרגרט והיא אמרה שדיברה עם פיטר לרנר, דובר המינהל האזרחי, והוא הבטיח לפתור את העניין בתוך כמה דקות. סיכמנו לחכות עוד רבע שעה. בינתיים המשיכו להגיע ידיעות נוספות על פצועים. הוריתי לשלוח אמבולנס למקום מרמאללה כדי שנהיה מוכנים כאשר יתנו לנו להיכנס. האמבולנס מרמאללה יצא בשעה 03:15 עם הנהג אחמד רמדאן. דיברתי עם מרגרט עוד כמה פעמים. כאשר שוחחנו בשעה 05:15 היא דיברה בקו השני עם פיטר לרנר. הוא שוב הבטיח לתאם את כניסתם של האמבולנסים למקום.

בסביבות השעה 05:20 הצבא עזב את הכניסה לכפר עין והאמבולנס שהגיע מסלפית נסע עד בית רימא, אך נמנעה ממנו הכניסה לכפר. הוריתי לנהג האמבולנס מסינג'ל שינסה למצוא דרכים עוקפות כדי להיכנס לכפר. היה חשש שאם לא נגיע מהר לפצועים הם ימותו. בשעה 07:00 התקשרה מרגרט מהצלב האדום והודיעה שהגיעה לכניסה לבית רימא ושהצבא מונע ממנה להיכנס. מרגרט הצליחה לשכנע את הצבא להכניס אמבולנס אחד.

האמבולנס שהגיע מסינג'ל נכנס לכפר והגיע לבתים הסמוכים למחסום. אנשי הצוות דיווחו שיש פצועים בתוך הבתים. כוח צבאי ישראלי שנכח במקום עצר את אנשי הצוות והורה להם לצאת מיד מהכפר. הם הסבירו שקיבלו אישור במחסום ליד חלמיש אבל החיילים לא הרשו להם להתקדם או לרדת מהאמבולנס. אנשי הצוות הבחינו באיש שרוע ליד הכביש וביקשו לבדוק אם הוא בחיים אבל המפקד של הכוח הישראלי לא הסכים והורה להם לצאת החוצה מייד. הם דיווחו לי על כך במכשיר הקשר וביקשתי לדבר עם המפקד. שוחחנו בינינו בערבית. הוא צעק עלי ושאל מי הרשה לנו להיכנס. עניתי שהכניסה תואמה דרך הצלב האדום, שהיה בקשר עם פיטר לרנר. החיילים איימו על הנהג שייפגעו בו אם הוא לא יעזוב מיד את המקום. ג'יפ

15. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–31.10.01.

צבאי ליווה את האמבולנס עד לכפר דיר ר'סאנה. הודעתי לצלב האדום מה קרה".

המשך עדותו של מחמוד יוסף סולימאן עלי אחמד, בן 42, נשוי ואב לשני ילדים, תושב כפר א–ריק שבמחוז סלפית, שוטר בביטחון הלאומי הפלסטיני, עובד במחסום הכניסה לבית רימא:[16]

מחמוד אחמד, השוטר הפלסטיני שעדותו הובאה לעיל, שכב פצוע במהלך הלילה במטע הזיתים. בסביבות השעה 07:00, כחמש שעות לאחר פציעתו, הגיעו אליו חיילים ולקחו אותו להתנחלות חלמיש. למרות שהיה פצוע ברגלו, רק כשש שעות לאחר מעצרו וכ–11 שעות לאחר שנפצע, בעוד הוא שוכב כשידיו קשורות ועיניו מכוסות, ניגש אליו רופא צבאי והגיש לו טיפול ראשוני. לאחר שלוש שעות נוספות, הוא פונה לבית–החולים.

"בסביבות השעה 07:10 שמעתי אנשים מתקרבים ומישהו קרא לי בערבית. הרמתי את ראשי והבחנתי בכשמונה חיילים מתקרבים לכיוון שלי. הם הגיעו למרחק של לא יותר מעשרה מטרים. אחד מהם הורה לי לקום על רגליי ולהרים את ידיי. לא העזתי לסרב ועשיתי מאמץ כדי לעמוד, למרות שבכלל לא הרגשתי את רגלי השמאלית בגלל הפציעה. עמדתי והרמתי את ידיי. הוא גם קרא לעבר חריס ועבד אל–מועטי אבל הם לא זזו ואז ידעתי שהם כבר לא בחיים.

אחד החיילים התקרב אלי וערך חיפוש על גופי ושאל אותי על הנשק שלי. מסרתי לו שאין ברשותי נשק. הוא לקח את תעודת הזהות שלי. הם אמרו לי להוריד את המעיל שלבשתי ולזרוק אותו בצד וכך עשיתי. הם קשרו את ידיי מאחור והורו לי ללכת לכיוון הרכב המשוריין. צלעתי כל הדרך כי הרגשתי כאבים חזקים.

אחד החיילים שאל אותי על הדם ברגלי ואיך נפצעתי. עניתי לו שנפגעתי ממסוק. הגענו לרכב המשוריין והם שמו את הגופות של שני חבריי על הגג. אני חושב שהשעה הייתה כבר אחרי 07:30. הם כיסו לי את העיניים במטפחת והכניסו אותי כשאני קשור בידיי מאחור לתוך הרכב. התחלנו לנסוע ולא ידעתי לאן מובילים אותי. אני מעריך שנסענו כחצי שעה. אחר כך הורידו אותי מהרכב, במקום שהתברר לי שהוא התנחלות חלמיש. נשארתי שוכב על בטני במשך כמה שעות, כשידיי קשורות ועיניי מכוסות.

לאחר כמה שעות הגיע מישהו שאמר שהוא רופא צבאי ושהוא בא לטפל בי. אני מעריך שהשעה הייתה בסביבות 13:00. הרגשתי שהרופא חותך לי את המכנסיים ומנקה לי את הפצע. כל הזמן הזה ידיי היו קשורות ועיניי מכוסות. הרופא אמר לי שנפצעתי משני כדורים. הרגשתי שהוא תופר לי את הפצע. הוא טיפל בי במשך כ–20 דקות ואז עזב אותי כשאני קשור ועיניי מכוסות.

מה שהיה קשה מכל היה להרגיש את הזבובים שנמשכו אל הפצע ולא להיות יכול להרחיק אותם בגלל שהייתי קשור. בגלל שהמכנסיים נחתכו הזבובים הגיעו לפצע. עברו עלי כמה שעות קשות. הרגשתי שהזבובים אוכלים את רגלי. כל פעם שהזזתי את גופי בשביל לנסות להרחיק את הזבובים, חייל היה בועט בי שלא אזוז. אמרתי לו שאני מנסה להרחיק את הזבובים אבל הוא צעק עלי לא לזוז ולא לדבר.

נשארתי במצב הזה עד השעה 16:00 בערך, אז העבירו אותי לאמבולנס של הסהר האדום הפלסטיני שחיכה בכניסה להתנחלות חלמיש. במשך כל הזמן הזה אף אחד לא דיבר איתי ולא חקרו אותי על כלום. צוות האמבולנס הפלסטיני נתן לי טיפול ראשוני וחיבר אותי לאינפוזיה. הועברתי לבית החולים הממשלתי ברמאללה שם אושפזתי למשך שלושה ימים ושוחררתי ביום שבת. עכשיו אני מרגיש שמצבי הבריאותי משתפר. הכדורים שפגעו ברגלי לא גרמו נזק לעצם ולכן לא היו שברים ברגלי".

אחד הכללים הבסיסיים ביותר במשפט ההומניטארי הבינלאומי הוא החובה להעניק לפצועים את הטיפול הרפואי לו הם זקוקים במהירות האפשרית. רק בנסיבות חריגות במיוחד, כאשר מדובר בצרכים צבאיים הכרחיים ומיידיים, ניתן לעכב את הטיפול הרפואי אולם גם אז על העיכוב להיות קצר ככל שניתן.[17]

כללים אלה הופרו באופן חמור במהלך פעולת צה"ל בבית רימא. במהלך הלילה היה ידוע היטב לצבא על פלסטינים הפצועים קשה ולמרות זאת נותר בעינו הסירוב לאפשר לאמבולנסים להיכנס לכפר ולטפל בהם. בהתחשב בכך שהחיילים עסקו בעיקר בפעולות מעצר, לא היתה כל הצדקה למנוע את כניסת האמבולנסים לבית רימא. לאחר שצה"ל אסר עליהם את הכניסה, היה עליו לכל הפחות לאפשר לרופאים צבאיים לטפל בפצועים. עם זאת, טיפול כזה ניתן רק לאחר למעלה מחמש שעות לאחר הפגיעה בהם ובמקרה של מחמוד אחמד, כ–11 שעות לאחריה. זאת בניגוד מוחלט לגירסתם של דובר צה"ל ואל"מ גולן, שבחרו להציג גירסה בלתי מדוייקת של האירועים בכפר בניסיון לחפות על הפרה של כללים בסיסיים בנוגע לטיפול בפצועים.

16. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–31.10.01.
17. סעיפים 16 ו–17 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949, סעיף 10 לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977.

הריסת בתים

בשעות אחר הצהריים, לאחר שרוב כוחות צה"ל יצאו כבר מבית רימא, חזרו חלק מהכוחות לכפר כדי להרוס בתים שלטענת ישראל התגוררו בהם פלסטינים החשודים במעורבות בפגיעה בישראלים. במהלך פעולה זו פוצצו החיילים שלושה בתים:

- ביתו של אחמד יוסף א–רימאווי: בית בן שתי קומות ששטחה של כל אחת מהן הוא כ–300 מ"ר. בבית התגוררו 23 נפשות. בנו של בעל הבית, עבד אל–מוחסן, מסר כי אחד מאחיו עצור מזה כמה חודשים על–ידי ישראל בחשד להשתייכות לארגון החזית העממית, ירי לעבר אזרחים ישראלים והכנסת מכונית תופת לעיר יהוד. אחותו, זהרה, נשואה למוחמד א–רימאווי, שנעצר על–ידי ישראל לאחר ההתנקשות בשר רחבעם זאבי.[18]

- ביתו של עבד א–רחמאן אחמד דיב א–רימאווי: בית בן שתי קומות ששטחה של כל אחת מהן הוא כ–200 מ"ר. בכל קומה היו שבעה חדרים. בבית התגוררו 12 אנשים. לדברי בעל הבית, אחד מבניו, באסל, חשוד על–ידי ישראל בהשתייכות לחזית העממית ובהשתתפות בהתקפות ירי על הצבא ועל מתנחלים.[19]

- ביתו של ואיל יעקוב אחמד אל–הודי אל–ברר'ותי: בית בן שתי קומות. בקומה העליונה, ששטחה 170 מ"ר, היו ארבעה חדרים ומרפסת, בה התגוררו אם המשפחה וששת ילדיה. הקומה התחתונה, שרק לאחרונה סיימו לשפץ אותה, נועדה לבן הבכור, ואיל אל–ברר'ותי, שאמור היה להתארס בשבוע בו נהרס הבית. לדבריו, אחיו בילאל חשוד על–ידי ישראל בהסעת הפלסטיני שביצע את פיגוע ההתאבדות במסעדת סבארו בירושלים.[20]

בית נוסף, השייך לאחמד עבד א–רחמאן א–רימאווי, נשרף על–ידי חיילי צה"ל. דייריו שהו באותה שעה מחוץ לביתם. ראש עיריית בית רימא דיווח לבצלם כי כתוצאה מהריסות הבתים נפגעו 31 בתים נוספים מההדף ועשרות כלי רכב שחנו סמוך לבתים נהרסו. [21]

מהעדויות שגבה בצלם מתושבי הבתים שנהרסו עולה שבמהלך הלילה הגיעו כוחות צה"ל לבתיהם והורו לכל הדיירים בבית, בהם ילדים קטנים, לצאת מביתם. החיילים ערכו חיפוש בבית, חקרו חלק מבני המשפחה בנוגע למקום הימצאם של בני משפחתם ועצרו כמה מהדיירים. לאחר שעות ארוכות התירו החיילים לתושבים לשוב לבתיהם. איש לא טרח ליידע את בני המשפחות בנוגע לכוונה להרוס את בתיהן. רק לאחר שהסתיימה הפעולה בכפר, בשעות אחר הצהריים המאוחרות, חזרו כוחות צה"ל לבתים, הורו לתושבים לצאת מהם ופוצצו את הבתים. לדיירי הבית לא ניתנה כל התראה על כך שביתם ייהרס, לא ניתן להם צו הריסה ולא ניתנה להם כל אפשרות לפנות את רכושם מהבית, למרות בקשתם המפורשת.

עדותה של זהרה אחמד יוסף א–רימאווי, בת 33, נשואה ואם לארבע בנות:[22]

"אני אם לארבע בנות, הבכורה בת 12 והקטנה ביותר בת שנה. אני נשואה למוחמד פהמי א–רימאווי העצור בחשד לסיוע לחולייה שרצחה את השר זאבי.

ביום רביעי, 24.10.01, לפנות בוקר, התעוררתי בגלל רעש של ירי ומסוקים. הסתכלתי מחלון ביתי והופתעתי לראות הרבה חיילים על הכביש הנמצא כעשרה מטרים מהבית. שמעתי דפיקות על הדלת. זה היה שאדי, אחד השכנים שלנו. הוא אמר שהחיילים רוצים שאצא מהבית. הבנות שלי התעוררו והתחילו לבכות כי היה רעש חזק מאוד בחוץ. יצאתי אל החיילים כשאני יחפה ולבושה בפיג'מה. החיילים שמעו את קול בכיין של הבנות וביקשו ממני להוציא את כולם במהירות מהבית. שאדי נשלח לקרוא להורים שלי ולאשתו של אחי בקומה העליונה.

באותו זמן אחי עבד אל–מוחסן ובן אחותי איהאם, עמדו בחוץ עם ידיים קשורות כשפניהם לכיוון הקיר. הוצאתי במהירות את בנותיי ועמי יצאו שאר בני המשפחה המתגוררים בבניין. הילדים הקטנים בכו וכולנו היינו יחפים ולבושים בפיג'מות כי הצבא הורה לנו לצאת תוך חמש

18. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.
19. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.
20. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.
21. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–26.10.01.
22. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.

דקות ואיים לפוצץ את הבית. חיבקתי את בנותיי כי זו הייתה שעת בוקר מוקדמת והיה קר מאוד. הצבא לקח את אחי ואת בן אחותי בג'יפ ואנחנו נשארנו מחוץ לבית. החיילים עמדו סביבנו וכיוונו לעברנו את כלי הנשק, אבל לא ירו.

החיילים הכניסו כלב לבניין ועשרות חיילים נכנסו אחריו. אנחנו בינתיים ישבנו בחוץ. שמענו את הירי העז וראינו מסוקים חגים באוויר. מדי פעם עברו ברחוב כלי רכב משוריינים. הילדים המשיכו לבכות והרטיבו את בגדיהם כי החיילים אסרו עליהם להיכנס לשירותים. רק בשעה 06:30 יצא הצבא מהבניין. הכנסתי את בנותיי לבית, עזרתי להן להתקלח והכנתי אוכל. בחוץ האש פסקה והחיילים עזבו את הכביש.

בשעה 09:00 החיילים חזרו ועימם איהאם בן אחותי. הם הוציאו מהבית את אחותי איפהאם וחקרו אותה במשך שעה. בנה, חמדי קורען, הוא אחד החשודים בהריגת השר זאבי. הם שאלו אותה על מכשיר הפלאפון שהיה שייך לה והיא אמרה שמכרה אותו. הם קראו לי ושאלו על הפלאפון ועל מקום הימצאו של חמדי. הם איימו שאם לא אמסור את המידע הם יהרסו את הבית. אמרתי שאיני יודעת היכן הוא. החקירה נמשכה כחצי שעה ואז הורו החיילים לי ולאיפהאם לחזור הביתה. פחדנו מאוד והחלטנו לעזוב את הבית ולעבור לשכנים. רק אבי נשאר בדירתו.

באותו יום בשעה 18:30, הגיעו כוחות צבא גדולים והוציאו את אבי מהבית. אנחנו היינו עדיין בבית השכנים. החיילים הקיפו את הבית במשך כ–15 דקות ואינני יודעת מה בדיוק הם עשו. הם עזבו את המקום ואחרי כשתי דקות נשמע קול נפץ. הבית עלה באש.

כל ארבע הדירות בבניין נהרסו כליל והחיילים לא הרשו לנו להוציא חפצים מהבית. לפני שעברתי לשכנים הספקתי להוציא רק כמה בגדים לילדים. עכשיו אני מתגוררת עם ארבעת בנותיי בבית דודי הסמוך ומקווה שיעזרו לי לבנות את הבית מחדש".

עדותו של עבד א–רחמאן אחמד דיב א–רימאווי, בן 58, נשוי ואב לתשעה, מורה בפנסיה:[23]

"אני מורה בפנסיה, בעבר לימדתי מתמטיקה בבית הספר התיכון בכפר קראוות בני זייד הסמוך לבית רימא. משפחתי ואני מתגוררים בבית בן שתי קומות הנמצא בבעלותנו. כל קומה מכילה שבעה חדרים ושטחה כ–200 מטר מרובע. אני מתגורר בקומת הקרקע עם אשתי וחמשת ילדיי שאינם נשואים. בקומה העליונה מתגורר בני נאיל עם אשתו ושני ילדיו בגילאי שנתיים וחמש. איתם מתגורר בני באסל, רווק בן 24. מזה חודשיים בני באסל אינו בבית. הוא נמצא במקום מסתור ונודע לנו כי הוא מבוקש בידי הישראלים בחשד להשתייכות לארגון החזית העממית ובהשתתפות בפיגועי ירי לעבר הצבא והמתנחלים.

ביום רביעי, 24.10.01, בשעה 02:30, התעוררתי כמו שאר תושבי הכפר בגלל קולות ירי עזים ומסוקים שחגו בשמיים. זמן קצר לאחר מכן כיתרו את ביתי כ–25 חיילים. הם דפקו בדלת ודרשו ממני לצאת החוצה יחד עם כל דיירי הבית. יצאתי עם כולם החוצה והחיילים העמידו אותנו בחצר. הם קשרו את בניי – ת'אבת בן ה–22, מחמוד בן ה–20 ועיסאם בן ה–18. הם כיסו את עיניהם במטפחת ולקחו אותם. באותה שעה לא ידעתי לאן נלקחו.

החיילים הורו לכולם לשבת ולקחו אותי הצידה. החיילים הכניסו כלב לתוך הבית ונכנסו אחריו. הם שאלו אותי על מקום הימצאו של בני באסל. עניתי להם שאיני יודע והם איימו שיהרסו את הבית אם לא אגלה להם היכן הוא נמצא. במשך כל הזמן נשמע ירי חזק סמוך למחסום הביטחון הלאומי ובצד השני של הכפר ליד העירייה. בשעה 06:00 החיילים עזבו את המקום והורו לנו להיכנס לבית ולא לצאת מאחר שעל הכפר הוטל עוצר. הם הציבו נקודת תצפית במרחק של כ–50 מטרים מהבית.

נשארנו כל היום בבית ובשעה 16:30 החיילים חזרו כשהם מלווים בשני כלי רכב משוריינים והורו לכולנו לצאת מהבית. הם אמרו לי שהם צריכים לערוך חיפוש פעם נוספת. החיילים הרחיקו את כולנו כ–200 מטרים מהבית וכששאלתי למה הם לא מרשים לנו להישאר בקרבת המקום הם לא ענו. החיילים גם ביקשו ממני להרחיק מהמקום את מכונית הפולקסווגן המסחרית שבבעלותי. אז ידעתי שהם הולכים לפוצץ ולהרוס את הבית.

ביקשתי מהמפקד שלהם שייתן לי רק שעה אחת כדי להספיק להוציא דברים מהבית אבל הוא סירב והרחיק אותנו באיומי נשק. הם שהו סמוך לבית כ–15 דקות ולאחר מכן עלו על כלי הרכב שלהם ונסעו. החיילים התרחקו כ–200 מטרים מהבית ואז נשמע פיצוץ עז וכל הבית, על שתי קומותיו, קרס לגמרי".

גורמים רשמיים, בהם דובר צה"ל ומפקדים בכירים בצבא שהתראיינו בנוגע לפעולת צה"ל בבית רימא, לא התייחסו בדבריהם להריסות הבתים ובחרו להתייחס רק לירי שנעשה במהלך הפעולה ולטענות בדבר עיכוב הטיפול הרפואי בפצועים. רק בתשובה לשאלה מפורשת שהוצגה לדובר

23. העדות נגבתה על–ידי רסלאן מחאג'נה ב–29.10.01.

צה"ל על–ידי עיתון "הארץ", נמסר על–ידי דובר צה"ל כי "מכפר זה יצאו מפגעים רבים, ביניהם מבצעי פיגוע התופת הרצחני במסעדת "סבארו" בירושלים, ורצח זאבי ז"ל. הבתים שנהרסו היו בתי מחבלים, שהיו מעורבים באופן ישיר בפיגועים חמורים וקשים במיוחד". [24]

הצדקת הריסות הבתים בטענה שהתגוררו בהם פלסטינים שפגעו בישראלים זהה להצדקה שעמדה בבסיס מדיניות מוצהרת של ישראל במהלך האינתיפאדה הראשונה.[25] הטענה כי מדובר בחידוש מדיניות זו מתחזקת לנוכח העובדה שבמקביל להריסות הבתים בבית רימא נהרסו שני בתים נוספים בגדה המערבית:

- ב–23.10.01 הרס צה"ל בית בקלקיליה. לטענת דובר צה"ל הבית היה שייך לפלסטיני שביצע את הפיגוע בדולפינריום ב–1.6.01 אשר בו נהרגו 18 אזרחים ישראלים.[26] בבית התגורר אחיו הרווק של מבצע הפיגוע.
- ב–24.10.01 הרס צה"ל בית בטול־כרם. לטענת דובר צה"ל השתייך הבית למנהיג הפתח בטול־כרם שאחראי, בין השאר, להריגתם של שני המסעדנים מתל־אביב ב–23.1.01.[27] הבית היה ריק ואף אחד לא התגורר בו.

הריסות ואטימות בתים היו אמצעי ענישה רווח כלפי בני משפחה של פלסטינים החשודים בביצוע, או בניסיון לביצוע, עבירות נגד אנשי כוחות הביטחון, אזרחים ישראלים או פלסטינים שנחשדו בשיתוף פעולה. מאז תחילת האינתיפאדה הראשונה בדצמבר 1987 ועד שנת 1997 נהרסו בשטחי רצועת עזה והגדה המערבית לפחות 449 בתים באופן מלא ו–62 בתים באופן חלקי. בנוסף, אטמה ישראל לפחות 296 בתים באופן מלא ו–118 בתים באופן חלקי. כתוצאה מכך נותרו אלפי פלסטינים, בהם מאות ילדים, בלא קורת גג. מדיניות זו פסקה כמעט לחלוטין בשנת 1992, בעקבות חילופי השלטון, ומאז 1997, עד לאחרונה, לא הרסה או אטמה ישראל בתים בטענה זו.

הריסות ואטימות בתים בוצעו על בסיס תקנה 119 לתקנות ההגנה (שעת חירום) 1945, שחוקקו בזמן המנדט הבריטי ועדיין תקפות בשטחים. פעולות אלה התבצעו כהליך מינהלי ללא משפט ומבלי שיהיה צורך להוכיח אשמה כלשהי בפני גוף שיפוטי.

בהריסות שבוצעו בעבר, חתם המפקד הצבאי של האזור על צו להריסה או לאטימה של הבית ואז ניתנה לבני המשפחה אפשרות להגיש ערר למפקד הצבאי בתוך 48 שעות. בעקבות עתירה לבג"צ של האגודה לזכויות האזרח קבע בית המשפט בשנת 1989 כי כאשר נדחה הערר חובה לאפשר לבני המשפחה שביתם נועד להריסה לעתור לבג"צ כנגד ההריסה בטרם ביצועה. כמו כן נקבע כי כאשר הרשויות סבורות שמדובר במקרה חמור במיוחד, ניתן לאטום את הבית באופן מיידי, לפני שמיעת העתירה. רק כאשר מתקיים "צורך צבאי–מבצעי" מיידי, ניתן להרוס את הבית ללא שיהוי.[28] במהלך השנים ניתנו למעלה מ–150 פסקי דין בעתירות נגד הריסה או אטימה של בית ולמעט מקרים בודדים דחה בג"צ את כל העתירות.

על–פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, הריסת רכוש מותרת רק במסגרת פעולות צבאיות המחייבות לחלוטין את החרבת הרכוש.[29] הריסת רכוש כאמצעי ענישה או כאמצעי הרתעה אינה יכולה להיחשב למעשה המתבצע בהקשר של לחימה מטעמים של "צרכים צבאיים".

יתרה מזו, הריסת בתי משפחות של חשודים מהווה ענישה קולקטיבית האסורה אף היא על–פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי.[30] הנפגעים הישירים מהריסת הבית הם לא אותם פלסטינים החשודים על–ידי ישראל בפגיעה במטרות ישראליות אלא בני המשפחה המתגוררים בבית ואינם חשודים בדבר.

הריסות הבתים בבית רימא בוצעו בלא שניתן צו הריסה לבעלי הבתים. למעשה, נהג צה"ל במקרה זה כאילו מדובר בהריסה לצרכים צבאיים, שרק אז אין חובה, לפי פסיקת בג"צ והוראות המשפט ההומניטארי הבינלאומי, להודיע לבעלי הבתים מראש על הכוונה להרוס את ביתם כדי לאפשר להם לערער על ההחלטה ולפנות את רכושם מהבית.

אולם העובדה שההריסות בוצעו לאחר שהפעולה בכפר כבר הסתיימה ולאחר שרוב כוחות הצבא יצאו מהכפר, מונעת מראש כל טענה בנוגע להריסה בשל צרכים צבאיים ומבהירה באופן חד משמעי כי מדובר בהריסה כאמצעי ענישה ובחזרה למדיניות שהיתה נהוגה בידי ישראל בעבר. יתרה מזו, מאחר והפעולה בבית רימא הוגדרה מראש כפעולת שיטור ולא כמבצע צבאי, אין כלל מקום לטענה כי ההריסה היתה נחוצה בשל צרכים צבאיים.

---

24. "הקרב על בית רימא", *הארץ*, 28.10.01.
25. להרחבה בנוגע למדיניות זו ר' בצלם, *הריסות ואטימות בתים כאמצעי ענישה בגדה המערבית וברצועת עזה בתקופת האינתיפאדה*, ספטמבר 1989; בצלם, *הפרות זכויות האדם בשטחים 93/1992*, עמ' 65–73; דוד קרצ'מר, "ביקורת בג"ץ על הריסתם ואטימתם של בתים בשטחים", *ספר קלינגהופר על המשפט הציבורי*, עורך יצחק זמיר, המכון למחקרי חקיקה ולמשפט השוואתי על–שם הנרי סאקר, האוניברסיטה העברית ירושלים, 1993, עמ' 308.
26. ר' הודעת דובר צה"ל מיום 23.10.01.
27. ר' הודעת דובר צה"ל מיום 24.10.01.
28. בג"צ 358/88, *האגודה לזכויות האזרח נ. אלוף פיקוד המרכז*, פ"ד מג 529 (3).
29. סעיף 53 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949, תקנה 23(ז) לתקנות האג הנספחות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה משנת 1907.
30. סעיף 33 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949, תקנה 50 לתקנות האג הנספחות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה משנת 1907.

מסקנות

פעולת צה"ל בבית רימא הוצדקה על–ידי דובר צה"ל בטענה ש"בכפר בית רימא קיימת תשתית טרור רחבה ומפגעים רבים יצאו משטחו. צה"ל ימשיך ויפעל על מנת לסכל ולמנוע פיגועים כנגד אזרחי ישראל וחיילי צה"ל".[31]

על מערכת הביטחון מוטלת החובה לעשות ככל יכולתה על–מנת למנוע פיגועים. עם זאת, מטרה זו אינה מכשירה את כל האמצעים וישראל חייבת לפעול במסגרת כללי המשפט הבינלאומי, אותם התחייבה לקיים.

כפי שעולה מדו"ח זה, פעולת צה"ל בבית רימא, שנמשכה פחות מ–24 שעות, היתה כרוכה בהפרות רבות של זכויות האדם ושל כללי המשפט הבינלאומי. הפרות אלה כללו שימוש מופרז בכוח וירי באנשים שלא סיכנו את חיי כוחות הביטחון; עיכוב הטיפול בפצועים במשך שעות ארוכות, למרות שהיה ידוע לגורמים הרשמיים כי ישנם בכפר פצועים קשה הזקוקים לטיפול רפואי באופן דחוף; וחידוש המדיניות של הריסת בתים של משפחות של פלסטינים החשודים בפגיעה בישראלים כאמצעי ענישה.

העובדה שמעשים אלה לא מנעו ממפקד הפעולה, אל"מ גולן, לקבוע כי הכוחות פעלו "בצורה טובה", מעוררת דאגה ומצביעה על זלזול ואדישות להפרות זכויות האדם שביצע צה"ל במסגרת הפעולה.

פעולת צה"ל בבית רימא משקפת את מדיניות ישראל בשטחים במהלך האינתיפאדה הנוכחית כמו גם במהלך האינתיפאדה הקודמת, במסגרתה מופרות זכויות האדם של תושבי השטחים כדבר שבשגרה. ההוראה הגורפת שהתירה ירי בשוטרים פלסטינים רק בשל היותם חמושים וחידוש מדיניות הריסת הבתים כענישה קולקטיבית, מעלים חשש כבד כי מצב זכויות האדם בשטחים יתדרדר אף יותר.

בצלם קורא למערכת הביטחון:

- לשנות את הוראות הפתיחה באש כך שיאסרו ירי במקרים בהם לא נשקפת סכנת חיים לאנשי כוחות הביטחון. יש לחקור את כל המקרים בהם נהרגו פלסטינים או נפצעו במהלך פלישת צה"ל לבית רימא ובמקרים בהם יתברר כי נורו פלסטינים שלא סיכנו את חיי החיילים יש להעמיד את האחראים לדין.
- להבהיר לכוחות הפועלים בשטח באופן חד משמעי כי מוטלת עליהם חובה לאפשר כניסה של אמבולנסים כאשר ישנן ידיעות על פצועים. רק במקרים חריגים ניתן למנוע את כניסתם לזמן מוגבל, אולם אז חובה על רופאים צבאיים לטפל בפצועים, ככל שהנסיבות מתירות. לפצועים הנמצאים במשמורת של צה"ל יש להעניק טיפול רפואי באופן מיידי.
- לחדול לאלתר ממדיניות הריסות הבתים של בני משפחה של פלסטינים החשודים בביצוע פעולות נגד ישראלים.

31. מכתב מדובר צה"ל לבצלם מיום 24.10.01.

תגובת דובר צה"ל

צבא	**הגנה**	**לישראל**
חטיבת	**דובר**	**צה"ל**
ענף	**קשרי**	**ציבור**
רח'	איתמר בן אב"י 9	ת"א
ד.צ.		01000
טלפון:		03-6080339/40
פקס:		03-6080334
זכ	-	1618
5	בנובמבר	2001

דובר צה"ל
I.D.F Spokesperson

לכבוד
"בצלם"- עו"ד יעל שטיין

הנדון: **תגובת דובר צה"ל לדו"ח "בצלם" בנושא פעילות צה"ל בכפר בית רימא**

שלום רב,

להלן תגובתנו לדו"ח בנושא פעילות צה"ל בכפר בית רימא-

פעילות צה"ל בכפר בית רימא נועדה לתכלית אחת - מאבק בטרור הפלסטיני, במטרה למנוע ביצועם של פיגועים קשים כנגד אוכלוסיה ישראלית. בכפר זה נמצאה תשתית טרור רחבה, ופעלו בו מפגעים רבים ובהם מבצעי פיגוע התופת במסעדת "סבארו" בירושלים ורוצחיו של השר רחבעם זאבי ז"ל.

יש לציין, כי במסגרת פעילות זו נעצרו 11 פלסטינים, אשר היו מעורבים בפעילות תבלינית עוינת כנגד אוכלוסיה ישראלית. פלסטינים אחרים עוכבו ושוחררו לאחר חקירה.

כל פעולות חיילי צה"ל במהלך האירועים עמדו באמות המידה הנדרשות. כך, הירי שבוצע ע"י חיילי צה"ל נעשה לעבר פלסטינים חמושים, שחלקם פתחו באש לעבר חיילי צה"ל (הגם שהועברה הודעה למשטרה הפלסטינית בדבר הפעילות לפני תחילתה).

במהלך הפעולה הוטל עוצר על הכפר על מנת לאפשר לכוחות צה"ל לפעול בביטחון. בשל כך, לא התאפשר תחילה מעברם של צוותי "הסהר האדום". לפצועים הפלסטינים הוענק טיפול רפואי הולם ע"י כוחות צה"ל ורופאים מקומיים, ובהמשך, מיד כשהתאפשר הדבר, ע"י צוותי "הסהר האדום".

אשר לבתים שנהרסו, מדובר בבתיהם של מפגעים, המעורבים באופן ישיר בפיגועים חמורים במיוחד.

לסיכום, פעילות צה"ל בכפר בית רימא נועדה לפגוע בגורמי טרור רצחניים ובהם בלבד. צה"ל אינו יכול לעמוד מנגד כאשר כפר מסויים מהווה בסיס לפעילות טרור ענפה כנגד ישראלים - ובאור זה יש לראות את פעולות צה"ל במקום.

בברכה,

אדיר חרובי, סגן-אלוף
ראש ענף קשרי ציבור

אזור בית לחם,
19.10.01 - 28.10.01

דצמבר 2001

מחקר וכתיבה: רון דודאי

עריכה: יעל שטיין

עבודת שטח: מוסא אבו השהש, סוהא זייד

ריכוז מידע: קורין דגני, רונן שניידרמן

מבוא

ביום רביעי, 17.10.01, התנקשו פלסטינים בחייו של השר רחבעם זאבי. למחרת החלו כוחות צה"ל לתפוס שטחים ברוב הערים הפלסטיניות הגדולות בגדה. באותו יום התנקש צה"ל בחייהם של שלושה פלסטינים באזור בית לחם: עאטף עבייאת, שלטענת ישראל היה אחראי להריגתם של חמישה ישראלים, ושני קרובי משפחתו שנסעו עימו במכונית, ג'מאל עבייאת ועיסא עבייאת. לאחר ההתנקשות החלו פלסטינים מאזור בית לחם לירות לשכונת גילה.[1]

כוחות של צה"ל נכנסו לאזור בית לחם ביום שישי, 19.10.01, בשעות הבוקר המוקדמות. הכוחות נכנסו לעומק שטחי A שבשליטת הרשות הפלסטינית והשתלטו על בניינים ושטחים במרכז העיר בית לחם, בבית ג'אלא, במחנה הפליטים עאידה ובבית סאחור.[2]

ויסאם אבו סרור, תושב מחנה הפליטים עאידה, תיאר בעדותו לבצלם את תחילת הפלישה:[3]

> הפלסטינים הצליחו לירות פצצות מרגמה על גילה. כעבור שעתיים בערך הייתה הסלמה במצב והתפתחו חילופי אש. במהלכם נורתה אש מגילה לעבר בית ג'אלא ומעמדות של הצבא הישראלי בקבר רחל ובבנין מרכזיית הטלפונים לעבר מחנה הפליטים עאידה.
>
> הירי נמשך לאורך כל שעות הלילה ובסביבות השעה 02:00 הגיעו טנקים מכיוון קבר רחל, כבשו את בית המלון אינטרקונטיננטל והפכוהו לעמדה, ממנה ירו לעבר מחנה הפליטים עאידה ולעבר בית לחם. כמו כן, שלושה טנקים ישראלים הגיעו מההתנחלות גילה ועצרו ליד גבול מחנה הפליטים עאידה ובית ג'אלא, באזור הנקרא רחוב אל–ג'דואל. באזור זה התנהלו חילופי אש בין פלסטינים חמושים לבין החיילים הישראלים שהיו בתוך טנקים.

דובר צה"ל מסר כי הצבא תפס את העמדות בשטחי A באזור בית לחם "בעקבות הירי ושיגור המרגמות לעבר שכונת גילה".[4] בזמן שהיית צה"ל באזור המשיכו פלסטינים לירות על גילה והתנהלו חילופי ירי בין פלסטינים חמושים לכוחות צה"ל באזור.[5] ב–28.10.01 נסוג צה"ל מאזור בית לחם.[6] כמה שבועות לאחר הנסיגה התחדש הירי על גילה.[7]

עם תחילת הפעולה באזור בית לחם, התחייב דובר צה"ל כי "כוחות צה"ל יבצעו משימותיהם תוך הקפדה להימנע ככל האפשר מפגיעה באזרחים חפים מפשע".[8] מתחקיר בצלם עולה כי הצהרה זו לא עמדה במבחן המציאות.

במהלך שבוע, בין ה–19.10.01 ל–25.10.01, נהרגו באזור בית לחם 15 פלסטינים מירי של צה"ל. 11 מתוכם היו אזרחים, בהם שני קטינים ושלוש נשים, וארבעת הנוספים היו אנשי מנגנוני הביטחון הפלסטיניים. שבעה מהאזרחים נהרגו במהלך היומיים הראשונים של הפעולה. מתחקיר בצלם עולה כי לפחות תשעה מהאזרחים לא היו חמושים. אף חייל צה"ל לא נהרג באזור בתקופה זו. ירי צה"ל פגע גם בבתי חולים באזור בית לחם וגרם נזק רב לרכוש בבתי מגורים ובחנויות.

גם לאחר נסיגת צה"ל מחלק משטחי הגדה המערבית ורצועת עזה, נותרה ישראל הכוח הכובש בשטחים וככזה מוטלת עליה החובה לשמור על שלומה וביטחונה של האוכלוסייה הפלסטינית.[9] כאשר מתבצעות פעולות לחימה בתוך שטח כבוש, יחולו על הכוח הכובש, בנוסף לכללי המשפט ההומניטארי הבינלאומי העוסקים בכיבוש, גם הכללים העוסקים בדיני הלחימה. כללים אלה, האמורים להכתיב את התנהגות צה"ל במהלך פעולה דוגמת ההשתלטות על איזור בית לחם, מגבילים את ההתנהגות המותרת לכוחות צבא בזמן לחימה. אחת ממטרותיהם העיקריות היא להגן ככל הניתן על האוכלוסייה האזרחית ולהוציאה ממעגל הלחימה.

עקרון הפרופורציונליות מהווה מעין עיקרון–על המנחה כל פעילות צבאית. הוא מגביל, ובנסיבות מסוימות אוסר, התקפות צבאיות, גם אם הן מתבצעות כנגד יעד צבאי לגיטימי. זאת, כאשר הפגיעה שעלולה להיגרם לאוכלוסייה

---

1. "14 פלסטינים נהרגו; צה"ל נכנס לשטחי הרשות סביב רובע ערי הגדה", *הארץ*, 21.10.01.
2. "צה"ל נכנס מארבעה כיוונים לעומק שטחי הרשות בבית לחם", *הארץ*, 22.10.01; ARIJ, *The Reoccupation of Bethlehem*, October 2001.
3. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–20.10.01.
4. הודעת דובר צה"ל, 28.10.01. להודעות דובר צה"ל ר' www.idf.il.
5. "שלושה פלסטינים נהרגו בבית לחם", *הארץ*, 22.10.01.
6. "צה"ל נסוג מבית לחם; נערך להגיב לפיגועים", *הארץ*, 29.10.01.
7. "שבעה פלסטינים נהרגו בתקריות בשטחים", *הארץ*, 25.11.01; "יריות על גילה", *הארץ*, 27.11.01.
8. הודעת דובר צה"ל, 19.10.01.
9. סעיף 27 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949; סעיף 43 לתקנות האג הנספחות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה משנת 1907. ר' גם *ועידת המדינות המתקשרות באמנת ג'נבה הרביעית – הצהרת הוועד הבינלאומי של הצלב האדום*, ג'נבה, 5.12.01, סע' 2.

האזרחית כתוצאה מההתקפה גבוהה בהתחשב ביתרון הצבאי הצפוי ממנה.[10]

ההבחנה בין אנשים שאינם נוטלים חלק בפעולות הלחימה לבין אלה המשתתפים בהן, ובין מטרות צבאיות למטרות אזרחיות, היא אחד המרכיבים הבסיסיים ביותר של המשפט ההומניטארי הבינלאומי. על מנת לוודא שהבחנות אלה נשמרות, נקבע כי אסור לבצע התקפה שאינה מכוונת ליעד צבאי ספציפי, כמו גם התקפה הנעשית באמצעות כלי נשק שאינם מאפשרים הבחנה מדוייקת מספיק בין מטרות צבאיות ואזרחיות.[11]

יש להדגיש כי במקרה בו קיים ספק האם אדם משתתף בפעולות הלחימה או האם מתקן אזרחי משמש גם למטרות צבאיות, יש להתייחס אליהם כזכאים להגנות הניתנות לאזרחים.[12] כמו כן, אין בנוכחותם של אנשים שאינם אזרחים בתוך אוכלוסייה אזרחית כדי לשלול ממנה את ההגנות המגיעות לה.[13]

בעת תכנון תקיפות וביצוען, על הכוחות הצבאיים לפעול לפי עקרונות אלה ולנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת למנוע ככל הניתן את הפגיעה באזרחים או במתקנים אזרחיים. בין השאר, יש לוודא כי יעד התקיפה הוא אכן יעד צבאי, להפעיל אמצעי לחימה שימנעו ככל האפשר פגיעה בחיי אזרחים או ברכושם ולהימנע מתקיפה כאשר נראה כי תיגרם פגיעה באזרחים אשר תהיה מופרזת ביחס ליתרון הצבאי הצפוי כתוצאה מהתקיפה. כאשר נראה שהתקיפה עלולה לפגוע באזרחים, יש להעביר לצד השני התרעה מראש, ככל שהנסיבות מאפשרות זאת.[14]

המשפט הבינלאומי מעניק חסינות מלאה לבתי חולים ולצוותים רפואיים ואוסר על תקיפה מכוונת שלהם.[15]

מדינת ישראל התחייבה לקיים כללים אלה. ישראל חתמה על אמנות ג'נבה ולמרות שלא חתמה על הפרוטוקול הראשון, הכללים שהובאו לעיל מהווים משפט מינהגי המחייב גם מדינות אשר אינן צד לפרוטוקול.[16] יש לציין כי צה"ל לא התנער ממחויבותו לפעול בשטחים לפי כללים אלו והצהיר כי יפעל על–פי החוק הבינלאומי.

דו"ח זה עוסק בחלק מהפרות זכויות האדם שביצעו חיילי צה"ל במהלך כניסתם לאזור בית לחם באוקטובר 2001, כולל ירי בלתי חוקי שגרם למותם של אזרחים שלא היו מעורבים בלחימה ופגיעה ברכוש התושבים.

10. סעיפים 51(5)(ב) ו–57(2)(ב) לפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה משנת 1977.
11. שם, סעיף 51(4).
12. שם, סעיף 50(1) וסעיף 52(3).
13. שם, סעיף 50(3).
14. שם, סעיף 57 ו–58.
15. סעיף 18 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949.
16. ר', בין השאר:
Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia, par. 42
Theodore Meron, *Human Rights and Humanitarian Norms as Customary Law*, Oxford: Clarendon Press, 1989, pp. 62–71

ירי לעבר בתי מגורים

במהלך שהיית צה"ל באזור בית לחם, הרגו החיילים שהשתלטו על מלון אינטרקונטיננטל שלושה פלסטינים תושבי מחנה הפליטים עאידה בתוך ביתם:

- עבד אל–קאדר אבו סרור, בן 25, נהרג בביתו ב–19.10.01
- עאישה עודה, בת 39, תושבת מזרח ירושלים, נהרגה בבית אמה ב–20.10.01
- סלאמה א–דבס, בן 39, נהרג בביתו ב–25.10.01

מתחקיר בצלם עולה כי באף אחד ממקרים אלה לא היו הפלסטינים שנהרגו מעורבים בירי לעבר בית המלון ואף אחד מהם לא היה חמוש. בנוגע למותו של סלאמה א–דבס מסר צה"ל כי כל הפלסטינים שנהרגו באותו יום באזור בית לחם היו חמושים.[17] העדות המופיעה בהמשך סותרת דברים אלה.

תושב נוסף, מוסא ג'ורג' אבו עידה, בן 19, נהרג ב–19.10.01 מירי חיילי צה"ל בבית ג'אלא, בנסיבות דומות. גם הוא לא היה חמוש ולא היה מעורב בירי לעבר חיילי צה"ל.

אין מחלוקת על כך שפלסטינים ירו לעבר העמדות שתפסו החיילים במהלך שהיית צה"ל באזור בית לחם. עם זאת, מהעדויות שגבה בצלם עולה כי מהדירות בהם נהרגו האזרחים לא נורתה אש לעבר החיילים.

התוצאות הקשות של ירי חיילי צה"ל, ולצידן העובדה שלפחות במחנה הפליטים עאידה נהרגו רק אזרחים לא חמושים, מעידות לכל הפחות על הפעלה בלתי סבירה של כוח. גם אם באותו זמן ירו פלסטינים על כח צה"ל, היה על החיילים לקחת בחשבון את תנאי השטח – בתי מגורים צפופים ומאוכלסים – ואת הקושי בזיהוי מקור הירי. בנסיבות כאלה, בהן קיימת סבירות גבוהה לפגיעה מחפים מפשע, יש להימנע מירי.

מותו של עבד אל–קאדר אבו סרור, בן 25, תושב מחנה פליטים עאידה, 19.10.01

עדותו של ויסאם דיאב מוחמד אבו סרור, בן 24, רווק, תושב מחנה הפליטים עאידה, פועל בנין[18]

יש לי תשעה אחים ואנחנו גרים במרכז מחנה הפליטים עאידה, מול מלון אינטרקונטיננטל. המלון נמצא במרחק של כ–70 מטרים מביתנו וכ–150 מטרים מקבר רחל. ביתנו נורה והופגז מקבר רחל ומהמוצב הישראלי שנמצא מאז תחילת האינתיפאדה השניה מעל בנין מרכזיית הטלפונים, כ–50 מטרים מקבר רחל וכ–100 מטרים מביתנו.

חילופי האש נמשכו מיום חמישי עד יום שישי, 19.10.01, בסביבות השעה 16:00. בסביבות השעה 16:30, הגיע אלינו עיתונאי צרפתי עם אחד מקרובי משפחתנו ועם בנו בן ה–25. העיתונאי רצה לצלם את עמדות החיילים בקבר רחל ובבית המלון אינטרקונטיננטל. העיתונאי ובנו עלו לקומה השלישית בביתנו, שאינה מאוכלסת, כדי לצלם. באותו זמן עמדתי בפתח הבית ושוחחתי עם בן דודי, עבד אל–קאדר ג'מיל אבו סרור. תוך כדי שיחתנו שמענו לפתע את קולו של אחי הקטן, מחמוד, בן ה–14. הוא צעק ואני מיד עליתי במדרגות לכיוון הקומה השלישית כדי לראות מה קרה. עבד אל–קאדר רץ אחריי. ברגע שהגעתי למדרגה החמישית, הרגשתי שכדור חודר לתוך כתפי הימנית ונפלתי על המדרגות. באותו רגע ראיתי את אחי מחמוד שוכב במעלה המדרגות. הוא נפגע ברגלו ודם רב ירד ממנה. לאחר מכן זחלתי למטה מכיוון שהירי נמשך.

בדרכי ראיתי שבן דודי, עבד אל–קאדר, שרץ אחריי, נפגע מכדור שחדר ללבו. הוא דימם קשות ולא זז. עברתי לידו עד שהגעתי לפתח הבית ויצאתי לרחוב כיוון ששם היה בטוח יותר מאשר בביתנו, שלעברו נורו היריות. אחי מחמוד רץ אחרי. בזמן שנפגענו ירו פלסטינים לעבר החיילים הישראלים, אולם הירי לא התבצע מהרחוב שלנו.

17. "ארבעה פלסטינים נהרגו, ביניהם אחד מראשי החמאס בבית לחם", *הארץ*, 26.10.01.
18. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–20.10.01.

אנשים העלו אותנו לרכב של שכן שלנו. הוא נסע כ–100 מטרים עד שנתקל בנגמ"ש ישראלי, שעמד ברחוב אל–ג'דואל, על גבול מחנה הפליטים עאידה. הנגמ"ש עמד לרוחב הכביש וחסם את הדרך ולכן התעכבנו במשך כרבע שעה עד שהחיילים איפשרו לנו לעבור. אחי ואני המשכנו לדמם והגענו לבית החולים בבית ג'אלא בסביבות השעה 17:00. בבית החולים עשו לנו צילומי רנטגן והתברר כי יש לי שבר בצוואר מרסיסים שחדרו לתוכו וישנו כדור נוסף שעדיין נמצא בתוך כתפי הימנית.

בן דודי, עבד אל–קאדר, נפטר כתוצאה מחדירת הקליע ללבו. גופתו הועברה לבית החולים כחצי שעה לאחר מותו.

עדותו של פייר איב סלינג, בן 51, נשוי ואב לילד, אזרח צרפת המתגורר בבית לחם, עיתונאי[19]

יצאתי עם בני ג'וליאן לכיוון מחנה הפליטים עאידה ובקושי רב הגענו לביתו של ד"ר אבו סרור. ישבנו בביתו במשך כחצי שעה ואז הלכנו עמו לבית של קרוב משפחתו. בית זה משקיף על מלון אינטרקונטיננטל, הנמצא כ–100 מטרים מהבית. עם הפלישה התמקמו במלון חיילי צה"ל ומשם הם ירו לעבר המחנה. בני ואני עלינו לקומה השלישית כדי לצלם את העמדה הצבאית. בני נשא מצלמת וידאו ואני נשאתי מצלמה רגילה. נעמדנו בסמוך לשני חלונות והתחלנו לצלם. צילמתי שתי תמונות ואז חייל אחד, שהיה בבית המלון ישירות ממולנו, ירה בי שלושה קליעים. קליע אחד חדר לתוך הבטן ויצא מצדו השמאלי של הגב ושני הקליעים הנוספים פגעו במשקוף החלון.

באותו רגע נפתחה אש אינטנסיבית לעבר הבית. דיממתי מהבטן. רסיסים פגעו בידי השמאלית ובאצבע ידי הימנית. בני ג'וליאן נפגע מרסיסים ואיבד את הכרתו כשראה אותי מדמם. זחלתי על הרצפה תוך כדי הירי והגעתי לדלת הסמוכה למדרגות. ילד בן 14, שמאוחר יותר נודע לי ששמו מחמוד, יצא מביתו וניסה לעלות כדי לעזור לי. מחמוד נפצע ברגלו והתחיל לצעוק. אחיו הגדול, ויסאם, עמד בפתח הבית וכשהוא שמע את צעקותיו של אחיו, רץ במעלה המדרגות. כשהוא הגיע למדרגה החמישית, הוא נפצע בצווארו ונפל ארצה. בן דודו, עבד אל–קאדר, שעמד מול הבית, ניסה לעזור לו. הוא נורה בלבו ונפל ארצה.

זחלתי במורד המדרגות והלכתי כ–100 מטרים עד שהגעתי לאמבולנס, שעמד במרחק של כ–150 מטרים מהבית, באזור הנקרא רחוב אל–ג'דואל. האמבולנס העביר אותי לבית החולים בבית ג'אלא, שם הוכנסתי לחדר המיון. קיבלתי טיפול ראשוני ועברתי ניתוח בבטן. עכשיו אני עדיין מטופל בבית החולים.

מותה של עאישה עודה, בת 39, תושבת מזרח ירושלים, 20.10.01

עדותה של אמנה נאסר חמדאן סלאמה, נשואה ואם לשבעה ילדים, תושבת מחנה הפליטים עאידה[20]

אני מתגוררת בקצה מחנה הפליטים עאידה, סמוך לבית לחם. ביתי נמצא במרחק של כ–800 מטרים מקבר רחל. בביתי מתגוררים עמי גם בעלי מחמוד ובתי הרווקה. ששת ילדי האחרים נשואים וגרים בבתים משלהם. בתי עאישה ז"ל הייתה נשואה והתגוררה בירושלים. היו לה שבעה ילדים, הקטנה בהם היא תינוקת בת שישה חודשים בלבד. עאישה הגיעה לבקר אותנו לפני עשרה ימים והביאה איתה את בתה התינוקת.

ביום חמישי, 18.10.01, התחילו האירועים בבית לחם. שריון ישראלי נכנס לתוך העיר והחיילים הישראלים השתלטו על מספר בתים. הם השתלטו על מלון אינטרקונטיננטל, אשר נמצא כ–500 מטרים מביתנו, וירו ממנו קליעים ופגזים על המחנה.

ביום שבת, 20.10.01, הייתי בביתי יחד עם בעלי, בתי עאישה ובתה התינוקת. עאישה לא יכלה לחזור לביתה בירושלים בגלל הסגר שהטילו הישראלים על המחנה ובגלל הירי הבלתי פוסק. עיקר הירי הישראלי הגיע מכיוון מלון אינטרקונטיננטל. בסביבות השעה 14:00 נכנסה עאישה לאמבטיה כדי להתקלח. אמרתי לה לעשות זאת במהירות ולאחר רבע שעה היא סיימה והלכה לחדר השינה כדי להסתרק ולהתלבש. כולנו היינו בינתיים בחדר הפנימי של הבית כי חששנו להיפגע מהירי, שכן ביום שישי כבר חדרו לבית מספר כדורים. כאשר עאישה סיימה השעה הייתה בערך 15:00. קראתי לה וביקשתי ממנה להיכנס לחדר הפנימי ולהצטרף אלינו.

לפתע שמענו קולות של ירי כבד שנורה מכיוון מלון אינטרקונטיננטל לעבר ביתנו ומיד לאחר מכן שמענו את עאישה צורחת. ניגשנו אליה במהירות על מנת לראות מה קרה לה ומצאנו אותה מוטלת על הארץ פגועה משני כדורים, כדור אחד פגע בראשה והשני בצווארה. דם רב ניגר ממנה, אולם לא יכולנו לעזור לה. מכיוון שאף אמבולנס לא היה מסוגל להיכנס למחנה באותה שעה, לקחנו אותה

19. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–4.11.01.
20. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–25.10.01.

במכונית הפרטית שלנו לבית החולים, אולם היא מתה עוד לפני שהגענו אליו. עאישה הותירה מאחוריה את בתה התינוקת, בת שישה חודשים, שעדיין יונקת, וכעת אני מטפלת בה.

מותו של סלאמה א–דבס, בן 39, תושב מחנה פליטים עאידה, 25.10.01

עדותו של איאד סלאמה איבראהים א–דבס, בן 16, תושב מחנה הפליטים עאידה[21]

אני תלמיד כיתה י' בבית הספר לבנים עאידה. מאז יום חמישי, 18.10.01, הופסקו הלימודים בבית הספר ולכן לא הלכנו ללימודים. באותו ערב אני ושבעת אחיי הלכנו לישון בשעה מאוחרת, בערך בשעה 23:00, כיוון שלמחרת היה יום שישי שבו אנו לא הולכים לבית הספר, ומכיוון שבאותו ערב בוצע ירי מההתנחלות גילה, שנמצאת במרחק של כקילומטר מביתנו.

בערך בשעה 04:00 אני ואחיי התעוררנו משנתנו לקולות של טנקים ונגמ"שים ישראלים שנסעו ברחובות הסמוכים לביתנו. היו קולות ירי חזקים. קמנו מבוהלים ושמענו את הקליעים פוגעים במיכלי המים ובקירות הבתים. אבי ואמי נכנסו לחדרנו, ביקשו מאתנו לשמור על השקט וללכת בעקבותיהם. אחיי הקטנים התחילו לבכות ואני ניסיתי להרגיע אותם. לקחתי בידיים את אחי בן החמש וכולנו ירדנו אל הקומה התחתונה הנטושה. ישבנו על רצפת החדר הקרה אך מרוב פחד, בשל קולות הירי, כמעט ולא חשנו בקור. אבי ואמי חיבקו את אחיי וניסו להרגיע אותם.

הירי שהתחיל באותו לילה נמשך לאורך כל השבוע. בשל כך נשארנו בקומה התחתונה בביתנו. ישנו מעט מאד ובנוסף על כך סבלנו ממחסור במצרכי מזון. אחיי הקטנים בכו כל הזמן ובמיוחד כשהקליעים פגעו בקירות הבית וחדרו לקומה העליונה.

ביום חמישי, 25.10.01, בסביבות השעה 10:00, החליטה אמי לעלות לקומה העליונה של הבית ולהכין לנו ארוחת בוקר על מנת לשבור את הרעב שלנו. באותה עת לא היה כל ירי באזור. כולנו עלינו איתה לקומה השניה והיא הכינה במהירות את ארוחת הבוקר, שכללה רק ככר לחם וקופסת בשר, שקיבלנו מהצלב האדום.

לאחר שאמי סיימה היא ביקשה מאתנו למהר ולרדת לקומת הקרקע, כי היא חששה שהירי יתחדש. קמנו ללכת ואבי, שהלך לפנינו, עמד לרגע והביט החוצה דרך החלון המשקיף על מלון אינטרקונטיננטל. לפתע הוא נפל ארצה, כשדם רב ניגר מראשו. אמי רצה מיד לעברו והחלה לצעוק. גם אני ניגשתי אליו וניסיתי לאחוז בו ולשאת אותו, על אף משקל גופו, אך לא הצלחתי להזיז אותו ממקומו. הרמתי את ראשו ומוחו החל להישפך ארצה. הבגדים שלי היו מוכתמים מהדם שלו. לא ידעתי מה לעשות, לא רציתי שהוא ימות, רציתי שהוא יקום מהרצפה.

אחר כך באו השכנים ולקחו את אבי במכונית לבית החולים. התחלתי לבכות ולקרוא לאבי אך הוא לא שמע אותי ולא זז. חששתי מאד לגורלו. כשהגענו לבית החולים הכניסו אותו לחדר המיון והודיעו לנו שהוא מת, אולם לא האמנתי לכך. הלכתי אל המקום בו הוא שכב בחדר המיון ובכיתי וצעקתי וביקשתי ממנו שיקום, אך הוא לא זז. לאחר מכן איבדתי את ההכרה ונתנו לי זריקה עם חומר הרגעה.

מותו של מוסא ג'ורג' אבו עיד, בן 19, תושב בית ג'אלא, 19.10.01

עדותו של ג'ורג' מוסא עבדאללה אבו עיד, נשוי ואב לארבעה, תושב בית ג'אלא, צבע[22]

לי ולאשתי יש ארבעה ילדים. בני מוסא ז"ל, שהיה בן 19 במותו, היה הבכור ופרט לו יש לנו שתי בנות, בנות 14 ו–17, וילד נוסף בן חמש. אחרי סיום לימודיו בתיכון למד מוסא ז"ל חשמלאות בבית הספר המקצועי סלזיאן בבית ג'אלא. הוא סיים ללמוד שם לפני חודשיים והחל לעבוד כעוזר חשמלאי, כדי לסייע בפרנסת המשפחה.

אני גר בבניין בן שתי קומות. בקומה התחתונה מתגוררים אחי ומשפחתו ובקומה העליונה אני ומשפחתי. בזמן האחרון, כאשר ישנם אירועי ירי באזור, אנחנו יורדים לדירתו של אחי ולעיתים אנחנו אף נשארים לישון אצלו.

ביום שישי, 19.10.01, התעוררנו בשעה 04:00 לקולות של טנקים ישראלים שחדרו לשטח הפלסטיני מכיוון קבר רחל, שנמצא כ–500 מטרים מביתנו. כוחות השריון הישראלים ירו אש מקלעים לא מכוונת ודרסו כמה כלי רכב של שכנינו, שחנו ליד הבתים. הירי נמשך כל הלילה ואף בבוקר יום שישי.

בשל האירועים הללו שהינו באותו יום שישי בדירתו של אחי. בסביבות השעה 18:00 השתרר שקט באזור ולא היה שום ירי. אשתי ביקשה מבננו מוסא שיעלה לדירתנו שבקומה העליונה ויביא מחדר השינה סדינים, מכיוון שלא היו בדירתו של אחי מספיק כלי מיטה לכולנו. מכיוון

21. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–29.10.01.
22. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–27.10.01.

שחששתי מכך שמוסא יעלה לבדו החלטתי להיתלוות אליו. עלינו במדרגות ומוסא הלך להביא סדינים מחדר השינה. לאחר מכן הוא יצא מהדירה ואני הלכתי אחריו. מוסא נעמד מחוץ לדלת והסתכל דרך חלון חדר המדרגות, שפונה לעבר בניין ח'דר אל–מסאלמה, שחיילים ישראלים השתלטו עליו בלילה ושהתמקמו עליו גם צלפים.

עמדתי בפתח הדירה, במרחק של שני מטרים ממוסא, ולפתע שמעתי ירייה בודדת שנורתה מחלון אחד החדרים בבניין ח'דר אל–מסאלמה. בני הציץ מהחלון והכדור פילח את צווארו. מוסא נפל מיד לארץ ודם זרם מעורפו ומגבו. מיהרתי אליו אבל הוא לא זז. מיד הזמנתי אמבולנס של הסהר האדום, שהגיע למקום תוך חמש דקות. נסעתי עם מוסא באמבולנס, אולם הוא נפטר לפני שהגענו לבית החולים בבית ג'אלא. עד עתה אינני מבין למה הצלף ירה למוות בבני ומהו הפשע שבעטיו הוא נהרג.

ירי לעבר בתי חולים

שני בתי החולים המרכזיים של אזור בית לחם, בית החולים אל–חוסיין ובית החולים הצרפתי, נפגעו מירי ומהפגזות של צה"ל. בשני בתי החולים חלונות נופצו, רסיסים חדרו לתוך המבנים וחולים פונו לחדרים פנימיים מחשש לחייהם. בשני המקומות לא מדובר באירוע ירי חד פעמי אלא בירי שנמשך כמה ימים. בעקבות הירי הזהירה הנהלת בית החולים אל–חוסיין, באמצעי התקשורת המקומית, את האוכלוסייה שלא להגיע לבית החולים מחשש שייפגעו מהירי.[23]

המשפט הבינלאומי אוסר על תקיפות של בתי חולים.[24] גם אם בית החולים משמש לצורך פעילות צבאית, הוא יאבד את ההגנה המוקנית לו כמתקן אזרחי רק לאחר שהועברה אזהרה לבית החולים כי יש כוונה לפגוע בו.[25] מתחקיר בצלם עולה כי פלסטינים לא ירו מבתי החולים עצמם לעבר חיילי צה"ל ובכל מקרה, אזהרה כזו לא הועברה על ידי צה"ל לבתי החולים באזור בית לחם.

מותו של עיסא פאוזי אבו הלייל, בן 28, תושב בית ג'אלא, 21.10.01

עדותו של אמג'ד נאדל מוחמד עמיר, בן 25, רווק, תושב הכפר בלעא שבמחוז טול כרם, טכנאי חדרי הרדמה וטיפול נמרץ[26]

אני עובד כטכנאי חדרי הרדמה וטיפול נמרץ בבית החולים אל–חוסיין בבית ג'אלא מזה שנתיים. לפני פרוץ אינתיפאדת אל–אקצא נהגתי לחזור לביתי בכפר בלעא פעם בשבוע ואילו כעת בשל הסגר אני גר בבית החולים ומבקר את הוריי רק פעם בחודש.

ביום ראשון, 21.10.01, הייתי בחדר המיון בבית החולים משעות הבוקר וביצעתי הרדמה לאנשים שנפצעו במשך היום והעברתי חלק מהם לניתוח. בערך בשעה 17:15 שמעתי קולות מחוץ לבית החולים, בסמוך לכניסה לחדר המיון. התחלתי ללכת לכיוון הכניסה יחד עם עובד מחלקת הרנטגן, וואיל קראקע. שנינו היינו לבושים במדי בית החולים.

עוד לפני שהגענו לחצר בית החולים, ראיתי איש חמוש בלבוש אזרחי עומד בכניסה לבית החולים ליד עמדת הטלפון ולידו כמה עיתונאים וכמה מעובדי בית החולים. שמו של אותו אדם הוא עיסא פאוזי אבו הלייל ואני חושב שהוא עובד בבית החולים. שאלתי אותו אם ישנם פצועים, אך ברגע שהוא שמע את שאלתי הוא אמר לי שהוא נפצע ובאותו רגע נפלתי ארצה והרגשתי כאב חזק בירכי הימנית. דם רב התחיל לנזול מרגלי.

לא איבדתי את הכרתי ומהמקום שבו נפלתי ראיתי את עיסא רץ לכיוון דלת מבנה בית החולים. הוא רץ למרחק של שישה או שבעה מטרים מהמקום שבו הוא נפצע ונפל ארצה. ראיתי שדם רב יורד מהחזה שלו.

לאחר מכן שני אנשים הרימו אותי והעבירו אותי לחדר המיון, שם קיבלתי עזרה ראשונה. עצרו לי את הדימום וקיבעו את העצמות ברגלי. לאחר מכן נודע לי שמעבירים אותי לבית החולים אל–מוקאסד בירושלים. האמבולנס שהיה אמור להסיע אותי עמד בפתח חדר המיון. שמו אותי על האלונקה כדי להעביר אותי אליו, אולם אז הירי התחדש. השעה הייתה בערך 18:00. הוחזרתי לחדר המיון עד שהמצב יירגע.

לאחר חמש דקות הירי פסק ושוב ניסו להעביר אותי לאמבולנס, אך בינתיים הירי התחדש. שמעתי את נהגי האמבולנסים אומרים כי הירי מכוון לעבר האמבולנסים ולכן אף אמבולנס לא יכול לעזוב את בית החולים. בניסיון השלישי להעביר אותי נודע לי שהסהר האדום הפלסטיני קיבל הודעה מהצד הישראלי שלא ישלחו שום אמבולנס אל ירושלים בשל הירי.

בסופו של דבר הרופאים נאלצו לנתח אותי בבית החולים בבית ג'אלא למרות שהיה צורך לחטא את חדר הניתוח, דבר שלוקח זמן רב. כמו כן הייתה חסרה בבית החולים בבית ג'אלא מתכת לייצוב העצמות. נאלצתי לחכות ארבע שעות עד שחיטאו את חדר הניתוח ונותחתי בשעה 22:00 במשך שעה וחצי. הדו"ח הרפואי מראה כי עצמות הירך שלי רוסקו ושריר הירך נקרע. כשהייתי בחדר המיון וחיכיתי לניתוח, נודע לי כי עיסא נפטר מיד בכניסה לבית החולים.

23. ר' גם "חלונות הפגייה נופצו מהירי, הצוות פינה הפגים", *הארץ*, 24.10.01; הודעה לעיתונות של עמותת רופאים לזכויות אדם, 24.10.01.
24. סעיף 18 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949.
25. שם, סעיף 19.
26. העדות נגבתה על–ידי מוסא אבו השהש ב–22.10.01.

קולות הירי היה חזקים מאד. השער של בית החולים חשוף לכמה מקורות ירי אבל אני חושב שהירי בוצע מאחת העמדות הישראליות בבית ג'אלא.

הודעתי להוריי על פציעתי בטלפון, אולם עד לרגע זה אף אחד מהם לא הגיע לבית החולים ואני חושב שזה בגלל הסגר והמחסומים. הכפר בלעא, שבו הם מתגוררים, סגור לחלוטין ובנוסף על כך המצב בעיר בית לחם מאוד מסוכן.

ירי לעבר בית–החולים הצרפתי, 26.10.01 – 18.10.01

עדותו של אנטון מוסלם סלים עספורה, בן 48, נשוי ואב לחמישה ילדים, תושב בית ג'אלא, אחראי אגף התחזוקה בבית החולים הצרפתי בבית לחם[27]

אני מתגורר בבית ג'אלא ועובד בבית החולים הצרפתי בבית לחם כאחראי על אגף התחזוקה. כמו כן, אני משמש לעיתים כנהג אמבולנס.

בערב יום חמישי, 18.10.01, לא יכולתי לחזור לביתי בשל חילופי האש שהתנהלו באזור בית ג'אלא. בשעות הלילה המצב באזור הסלים, כאשר טנקים ונגמ"שים ישראליים פלשו לתוך העיר בית לחם. הכוחות המשוריינים הישראליים נכנסו לעיר מארבעה מקומות שונים והגיעו עד צומת באב אל–זקאק, שנמצאת במרחק של כ–20 מטרים מבית החולים הצרפתי. במהלך כניסתם לעיר ירו הטנקים לכל עבר ומהירי הזה נפגע גם בית החולים. שמעתי את קולות הקליעים כשהם פוגעים בקירות בית החולים. כתוצאה מהירי לעבר בית החולים, נשים לפני לידה המאושפזות בבית החולים ואנשי הצוות נתקפו פחד ובהלה.

בתחילה לא הייתה תגובה מצד הפלסטינים לפלישה הישראלית, משום שכניסת הטנקים הישראליים לעיר הייתה בלתי צפויה. בהמשך התפתחו חילופי אש בין פלסטינים חמושים לבין הטנקים הישראליים, שנמשכו עד יום שני, 22.10.01. במהלך אותם ימים החיילים ירו באופן שפגע שוב בבית החולים, משלוש עמדות הסמוכות לבית החולים: מקור הירי הראשון היה בניין טלאל סדר באב אל–זקאק, שנמצא במרחק של כ–100 מטרים מבית החולים ושעליו השתלט הצבא הישראלי; המקור השני היו הטנקים שהתמקמו מתחת לבית אל–ח'דוה בבית ג'אלא, שנמצא במרחק של כ–500 מטרים מבית החולים; ומקור הירי השלישי היה ביתו של חוסאם ר'ובאר, שנמצא באזור אל–חאווז, בין בית ג'אלא ומחנה הפליטים עאידה, במרחק של כ–400 מטרים מבית החולים.

ביום שלישי, 23.10.01, ספג בית החולים פגיעות רסיסים כתוצאה מירי של פגזים שנורו לעבר אזור הקולנוע ובניין קראעה, הסמוכים לבית החולים. הזגוגיות של חלונות בית החולים התנפצו ורסיסים חדרו לשלושת מרפאות החוץ, הנמצאות במרחק של כעשרה מטרים מבניין קראעה, וניקבו את הדלתות והקירות.

ביום רביעי, 24.10.01, בסביבות השעה 20:00, היו חילופי אש באזור בית החולים. פלסטינים ירו מאזור הקולנוע לעבר קבר רחל וחיילים ישראלים ירו מכמה מקומות לעבר אזור הקולנוע ובאב אל–זקאק. כאשר הייתי בתוך אחד החדרים הפנימיים של בית החולים, שמעתי קול של התפוצצות פגז בחדר הכביסה, אשר פונה לעבר העמדה הצבאית שהוקמה בבית אל–ח'דווה בבית ג'אלא. כתוצאה מפגיעת הפגז נהרסה מסגרת האלומיניום של החלון הגדול בחדר, זגוגית החלון התנפצה והקירות החיצוניים והפנימיים של החדר נוקבו. בנוסף, חדרו כמה כדורים לתוך אגף הילדים, שבו מאושפזים כ–50 ילדים, ניפצו את שמשות החלונות וניקבו את דלתות המבנה. אגף הילדים נמצא קרוב מאד לאזור הקולנוע, במרחק של כ–20 מטרים בלבד. באזור הקולנוע היו פלסטינים חמושים, שניהלו חילופי אש עם הטנקים הישראליים שהתמקמו בצומת באב אל–זקאק. בית החולים ספג את הירי הישראלי. זאת למרות שישנם שני דגלים של הוותיקאן מעל גג מבנה בית החולים, שנועדו להבחין אותו משאר המבנים.

ביום חמישי, 25.10.01, הופגזה חצר בית החולים. מההפגזה נגרם נזק למדרגות ולקירות החצר. רסיסי הפגזים גם הרסו את רכבו של ד"ר ג'אדאללה אל–נג'אר, מומחה במחלקת יולדות, שעמד בחצר בית החולים בסמוך לדלת הכניסה. בנוסף על כך חדרו כמה קליעים ורסיסים של פגזים לתוך חדר מספר שש, שבו הייתה באותה שעה אישה אחת בהריון שנתקפה בפחד ובבהלה. אחד מעובדי בית החולים חילץ אותה מהחדר.

ביום שישי, 26.10.01, נפגע גן הילדים, השייך לבית החולים, מירי ומרסיסים ושמשות חלונותיו וקירותיו נוקבו. כדור אחד חדר לתוך המזגן של בית החולים, שנמצא על הגג מעל הגן. כמו כן נפגע מהרסיסים רכב מיוחד של בית החולים שמשמש כמרפאה ניידת. גם הכנסייה הקטנה שנמצאת בתוך בית החולים נפגעה מהירי. פסל של מרים הבתולה נוקב וכן נוצרו חורים בתוך האבן העתיקה והיקרה שממנה בנוי גרם המדרגות של הכנסייה.

27. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–31.10.01.

עדותה של איח'לאס ח'דר מוסלח שאיב, בת 25, רווקה, תושבת טול כרם, מיילדת בבית החולים הצרפתי.[28]

היום, 22.10.01, החל הירי בשעה 13:30 ונשמעו קולות של פגזים. החדר הדרומי, המשקיף על עמדות הירי, רעד. ארבעת היולדות התאספו בחדר אחד, בטוח יותר, ללא חלונות. הן היו שם במשך עשר דקות ואז גם חדר זה רעד. ראיתי עשן מיתמר מבית הספר הנמצא כמאה מטרים מבית החולים. החלטנו להעביר את היולדות למסדרון של המחלקה הפנימית שהיא בטוחה יותר. ארבע הנשים ישבו על כיסאות במסדרון במשך חצי שעה וחזרו לחדר. אני לא יודעת מה יקרה אם ימשיכו לירות בעת שאחת הנשים תהיה בחדר לידה.

האווירה הקשה בבית החולים השפיעה מאוד על אחת היולדות, שילדה בשירותים כששמעה את קול הפגז שעבר בסמוך למבנה. לאחר מכן נודע לי שהרופא אמר לאישה שיש לה לפחות שלוש שעות עד הלידה, אך מאחר שהיא נבהלה, היא ילדה באופן פתאומי. התינוק נפל אך האם תפסה אותו בידיה והביאה אותו למיטתה.

במחלקת היולדות ישנו 12 מיטות. בדרך כלל המחלקה מלאה ולעיתים אנו נאלצים להשתמש בשתי מיטות נוספות. בשלושת הימים האחרונים, מאז שהצבא הישראלי כבש את בית לחם, התפוסה במחלקה ירדה ובכל יום מגיעות רק שלוש – ארבע יולדות. אני חושבת שחלק מן היולדות לא מצליחות להגיע לבית החולים בשל הירי הממושך ונוכחות הטנקים הישראליים ברחובות בית לחם וסביב בית החולים. כמה פעמים חיילים ירו סמוך לבית החולים. הם ירו גם פגזים שהרעידו את חדרי המחלקה.

28. העדות נגבתה על–ידי מוסא אבו השהש ב–22.10.01.

מניעת מעבר במחסום של אישה שכרעה ללדת

מאז תחילת אינתיפאדת אל–אקצא מטיל צה"ל הגבלות חמורות על תנועת הפלסטינים בשטחים, הגורמות לפגיעה מתמשכת בכל האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית. אחת ההשלכות החמורות יותר של מדיניות זו היא הפגיעה באנשים הזקוקים לטיפול רפואי ואינם מסוגלים להגיע לבתי החולים בשל ההגבלות על התנועה. על אף שנהלי צה"ל אמורים להבטיח כי אנשים הנזקקים לטיפול רפואי לא יעוכבו במחסומים, תיעד בצלם בחודשים האחרונים עשרות מקרים בהם חיילים עיכבו ואף מנעו מעבר כזה.[29]

במהלך הכניסה לבית לחם, הוחמרו ההגבלות על תנועת התושבים באזור. צה"ל הציב מחסומים חדשים והמעבר בכל המחסומים נאסר כמעט לחלוטין. להלן עדותה של תושבת הכפר אל–וולג'ה שבמחוז בית לחם שכרעה ללדת, המתארת את הקשיים בהם נתקלה בנסיונותיה להגיע לבית החולים בבית לחם.

עדותה של פאטמה עיסא מוחמד עבד רבו, בת 27, נשואה ואם לילדה, תושבת הכפר אל–וולג'ה[30]

אני גרה עם בעלי ובתי בכפר אל–וולג'ה מאז שהגעתי מירדן והתחתנתי. בעלי הוא אסיר לשעבר. בזמן שהייתו בכלא הוא היה קורבן להתעללויות ולמכות במהלך החקירות וזה פגע במצבו הבריאותי. כתוצאה מכך הוא סובל מתפקוד מיני לקוי והשקענו הרבה כסף בטיפולי פוריות. לאחר שש שנים הצלחתי להכנס להריון והייתי בחודש השביעי להריוני.

לפני שלושה ימים הוחרף הסגר סביב הכפר, והדבר גרם למחסור במזון, במיוחד בירקות. הרגשתי שתזוזות העובר פחתו והתחלתי לדאוג. אתמול, 22.10.01, התחלתי להרגיש בצירי לידה קלים והחלטתי לגשת לבית החולים הצרפתי. הודעתי לבעלי והוא הביא משאית המיועדת להעברת תרנגולות. נסענו לכיוון המחסום הצבאי של אל–וולג'ה יחד עם חמותי שליוותה אותי.

הגענו למחסום ובעלי ביקש מהחיילים לתת לנו לעבור את המחסום. הוא הסביר להם שאני עומדת ללדת, אך החיילים לא הרשו לנו לעבור למרות שבעלי ניסה לשכנע אותם בכל הדרכים. נאלצנו לחזור לביתנו. בבית התחזקו צירי הלידה שלי והבנתי שאני הולכת ללדת מיד. עלינו למונית וכמה מאות מטרים לפני המחסום ירדנו ממנה, בלי שהחיילים יראו אותנו, והלכנו בדרך העוקפת סביב המחסום. סיכמנו עם נהג המונית שיחכה לנו אחרי המחסום. הלכנו יותר מ–20 דקות וליד המחסום החיילים ראו אותנו והורו לנו להתקרב אליהם. הם דרשו שנחזור הביתה. בעלי ניסה להסביר לחיילים שאני במצב קשה וצריכה ללדת בכל רגע. החיילים לא שמעו לנו והתעקשו שנחזור הביתה. בעלי התעצבן והתחיל לצעוק על החיילים. אחד החיילים תקף אותו והיכה אותו בפניו והוא נפל ארצה.

נאלצנו לחזור לבית במונית. עברה כבר שעה וחצי מאז הניסיון הראשון שלנו להגיע לבית החולים. סבלתי מכאבים כל הזמן והתחלתי לבכות. הצירים התעצמו והתחלתי לדמם. כמו כן, הרגשתי שראשו של התינוק התחיל לצאת.

סיפרתי לבעלי ועלינו שנית למונית. כשהגענו למחסום ביקשנו מהחיילים לתת לנו לעבור. כשהחיילים ראו מה מצבי ואת הדם שעל רגליי הם הרשו לנו לעבור. ילדתי בדרך לבית החולים. התינוק צעק והתחיל להכחיל. הגעתי לבית החולים בסביבות 10:00–09:30. הרופאים ניסו להציל את חייו של התינוק. החום שלו ירד. אני קיבלתי טיפול במחלקת היולדות. בערב נודע לי כי התינוק נפטר. אני לא מאמינה שאיבדתי את התינוק שלי בקלות כזו. אילו החיילים היו נותנים לנו לעבור בשעות הבוקר, כל זה לא היה קורה ועכשיו הייתי מחבקת את בני לידי במיטה.

---

29. בנושא זה ר' בצלם, *ללא מוצא: פגיעה בטיפול רפואי בשל מדיניות המצור בשטחים*, יוני 2001.
30. העדות נגבתה על–ידי מוסא אבו השהש ב–23.10.01.

ירי ממסוקים לתוך איזור מגורים צפוף

ב–20.10.01 ירה מסוק של צה"ל כמה טילים לעבר מרכז העיר בית לחם. מהירי נפצעו 15 בני אדם, ארבעה מהם קשה. בעיתון "הארץ" פורסם כי הירי נעשה לאחר שזוהתה "חוליה המתארגנת לירי על צה"ל מתוך בניין אל–הודלי במרכז העיר".[31] העדות המובאת להלן היא של אזרח פלסטיני שנפגע כתוצאה מירי זה.

ירי טילים ממסוקים אל תוך אזור אזרחי המאוכלס בצפיפות, הנועד לפגוע במטרה ספציפית, יוצר סבירות גבוהה במיוחד לפגיעה בחפים מפשע. צה"ל עשה שימוש בירי כזה כמה פעמים במהלך האינתיפאדה ופגע תוך כדי כך בכמה עוברי אורח. לדוגמה, ב–9.11.00 נורה טיל ממסוק של צה"ל לתוך העיירה בית סאחור כדי להתנקש בחייו של חוסיין עבאיית. בנוסף אליו, נהרגו מהירי גם שתי נשים עוברות אורח. ב–12.5.01 נורו טילים ממסוקי צה"ל לתוך אזור מגורים בג'נין במהלך ניסיון התנקשות נוסף. מהירי נהרג עובר אורח ונפצעו אזרחים נוספים שלא היוו מטרה להתנקשות. ב–10.12.01, כמה שבועות לאחר הירי מהמסוק בבית לחם, ירה מסוק טילים לתוך שכונה בחברון בניסיון להתנקש בחייו של פעיל חמאס. מהירי נהרגו שני ילדים, בן שלוש ובן 13.[32]

ברוב המקרים בהם נפגעו עוברי אורח חפים מפשע מירי טילי מסוקים בוצע הירי במרכזי הערים ובמהלך שעות היום.[33] ההחלטה לשוב ולהשתמש בירי טילים ממסוקים בתוך אזור מגורים צפוף, למרות תוצאות העבר הקשות המלמדות על סבירות גבוהה שייפגעו חפים מפשע, מעידה על זלזול בחייה של האוכלוסייה האזרחית ומהווה הפרה של כללי המשפט הבינלאומי.

עדותו של מאזן שחאדה עטיה סלאח, בן 20, רווק, תושב אל–ח'אדר שבמחוז בית לחם, פועל בניין[34]

ביום שבת, 20.10.01, בסביבות השעה 21:00, פסקו חילופי הירי בעיר בית לחם. באותה שעה הייתי יחד עם ארבעה חברים באזור הקולנוע בבית לחם, שנראה לנו שקט. הטנקים הישראליים היו בכיכר של מלון אל–בראדי, כ–500 מטרים מהמקום שבו היינו, לכיוון מחנה הפליטים אל–עזה. לאחר שהירי נפסק רצינו לחזור לאל–ח'אדר ולכן עמדנו במקום וחיכינו לרכב שייקח אותנו לשם.

אחרי כעשר דקות התפתחו במקום חילופי אש בין פלסטינים לחיילים הישראלים. ראינו שני טנקים יוצאים מבית ג'אלא לכיוון צומת באב אל–זקאק שבמרכז בית לחם. טנק אחד המשיך קדימה לאזור הקולנוע והשני פנה ימינה לעבר משרדי הרשות הפלסטינית בבית לחם. במשך כל אותו זמן ריחפו מעל אזור בית לחם שני מסוקים. הטנק שפנה לאזור הקולנוע התקרב למקום שבו עמדנו והחל לירות לכל הכיוונים, גם לעבר הבתים באזור ולעבר הקולנוע.

נכנסנו לבניין אל–הודלי כדי למצוא מחסה מהירי. בשלב זה הטנק עמד קרוב מאוד אלינו, במרחק של כ–40 מטרים. כחמש דקות לאחר שנכנסתי לבניין ירה אחד מהמסוקים שריחפו בגובה נמוך מעל העיר שני טילים על הבניין. כתוצאה מכך נפצעתי מרסיסים בראש ובשתי הידיים והתחלתי לדמם. הבניין החל לעלות באש ואני זחלתי לעבר היציאה האחורית שמובילה לבניין אחר, כי ברחוב הראשי התנהלו חילופי אש עזים.

כשיצאתי מהבניין ברחתי כשאני שותת דם ובדרכי עברתי על פני בחור בשם ח'אלד, שנפצע גם הוא בכתפיו ובשתי רגליו והיה מוטל על הכביש. הגעתי לבניין אל–הורס שאו, שנמצא במרחק של כ–50 מטרים מבניין אל–הודלי והסתתרתי מאחוריו, כדי לא להיפגע מאש הטנקים ומהירי. חילופי האש התנהלו קרוב אליי ונמשכו כחצי שעה, כשאני מסתתר במשך כל אותו זמן מאחורי הבניין.

לאחר מכן יצא האמבולנס של בית החולים בבית ג'אלא ממגרש החניה של בית החולים, שנמצא במרחק של כ–150 מטרים מהקולנוע, והגיע לאזור הקולנוע. צוות האמבולנס העלה אותי עליו והביא אותי לחדר המיון. הגעתי לשם בערך בשעה 22:00. בבית החולים עצרו את הדימום בראשי ובידי, צילמו אותי וקבעו לי מועד לניתוח.

---

31. "14 פלסטינים נהרגו; צה"ל נכנס לשטחי הרשות סביב רוב ערי הגדה", *הארץ*, 21.10.01.
32. לנושא אי החוקיות של ההתנקשויות בפלסטינים ר' בצלם, *מדיניות ההתנקשויות של ישראל: הוצאה להורג ללא משפט*, ינואר 2001.
33. ר' גם "ריבוי פעולות ישראל בשטחים מגדיל את מספר הטעויות", *הארץ*, 11.12.01.
34. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–21.10.01.

הריגתו של נער במהלך חילופי ירי

ג'וני תלג'יה, בן 16, תלמיד כיתה י', נהרג מירי חיילי צה"ל במהלך חילופי אש. מעדויות שגבה בצלם עולה כי תלג'יה נהרג בעת ששהה בחצר כנסיית המולד. באותו זמן ירו פלסטינים חמושים מבית הקברות הלטיני, הנמצא מחוץ למתחם כנסיית המולד, לעבר כוחות צה"ל שהתמקמו בהר הינדאזה. תלג'יה נהרג מירי של חיילים שנורה מעמדה זו.

יש להדגיש כי המקום בו נהרג תלג'יה אינו נמצא בקו האש בין בית הקברות הלטיני להר הינדאזה ולכן הפרו חיילי צה"ל בירי זה את עקרון ההבחנה בין אנשים שאינם נוטלים חלק בפעולות הלחימה לבין אלה המשתתפים בהן.

מותו של ג'וני ת'לג'ייה, בן 16, תושב בית לחם, 20.10.01

עדותו של מאריו ג'ורג' חנא תלג'יה, בן 31, רווק, תושב בית לחם, בעל מסעדה[35]

אני בן למשפחת תלג'יה אשר מתגוררת מזה שנים רבות ליד כנסיית המולד בבית לחם. משפחתנו מונה שמונה נפשות: אבי, אימי, חמשת אחיי הנשואים ואני. אני רווק ומתגורר עם הוריי הקשישים בבית המשפחה, סמוך לרחבת המולד, במרחק של כ–20 מטרים מהכנסייה. סמוך אלינו גר אחי יוסף עם חמשת ילדיו, הגדול שבהם בן 18 והקטן בן שש.

האזור שבו אנו מתגוררים בטוח יחסית, כיוון שהוא נחשב לאדמה קדושה שבה נולד המשיח, ואף אדם או בית לא נפגעו באזור הזה. רחבת המולד והבתים שסביבה לא נפגעו אפילו בתקופת האינתיפאדה הראשונה. בעת שבית סאחור ובית ג'אלא היו סופגים מטחי ירי, תושביהם נהגו לברוח ולהתחבא ברחבת המולד.

ביום שישי, 19.10.01, טנקים ישראלים פלשו לאחר חצות לעיר בית לחם. באותו לילה שמענו קול של ירי חזק ורצוף שנמשך עד הבוקר. בבוקר יום שישי ראינו שחמישה טנקים ישראלים התמקמו על הר הינדאזה, כ–500 מטרים מול ביתנו. הטנקים הללו ירו באופן עיוור לעבר בתי התושבים בבית לחם, אולם הבתים באזור שלנו לא נפגעו כלל מהירי. כמו כן נורו יריות מבית המלון אינטרקונטיננטל, שנכבש על–ידי החיילים הישראלים, לעבר מחנה הפליטים עאידה. הירי נמשך עד יום שבת, 20.10.01.

ביום שבת התעוררתי בשעה 08:00 בערך והערתי את אבי ואימי ואת משפחתו של אחי יוסף, שעברה לגור אתנו מיום חמישי כי חששנו שהמצב באזור עלול להסלים לאחר פלישת הטנקים הישראליים לבית לחם. אכלנו ביחד ארוחת בוקר ובסביבות השעה 08:30 יצאתי עם האחיין שלי, ג'וני מוסא ת'לג'יה בן ה–16, תלמיד כיתה י' בבית הספר בית סאחור לבנים, לכיוון המסעדה שלי, הנמצאת ברחוב אל–קרתיאס. האזור שבו נמצאת המסעדה שלי בטוח גם כן וגם בו לא מתרחשים אירועי ירי.

הגענו למסעדה לאחר כשבע דקות, כי נסענו בזהירות רבה. נכנסנו למסעדה והתחלנו לנקות אותה ולסדרה. סיימנו את עבודתנו בסביבות השעה 11:00 ואז נסענו חזרה לביתנו. באותו זמן התבצע ירי חזק מכיוון קבר רחל ומבית המלון פארדייס, שגם עליו השתלטו החיילים הישראלים, לעבר מחנה הפליטים אל–עזה.

הגענו לביתנו בדיוק כאשר התחיל ירי חזק מצד הטנקים שהתמקמו על הר הינדאזה. נשארנו בתוך הבית כשעה ולאחר מכן יצאנו לרחבת המולד, שהייתה באותה עת מלאה באנשים שהתאבלו על שלושת הבחורים ממשפחת עביאת שנהרגו ביום חמישי על–ידי פצצה ישראלית שהוטמנה במכוניתם. ברחבת המולד הציבו סוכת אבל לזכרם ומספר רב של אנשים היו ברחבה ונעו בה בחופשיות בלי פחד כלשהו, מכיוון שהרחבה הינה, כאמור, אזור בטוח יחסית.

לאחר מכן נכנסנו הביתה כדי לאכול ארוחת צהרים ובסביבות השעה 15:00 ג'וני אמר שהוא רוצה ללכת לכנסייה לתפילת הצהרים. ג'וני יצא מהבית לכיוון הכנסייה, בעוד שאני, אביו של ג'וני ואחיי, נביל ואיבראהים, הלכנו למועדון של הארגון הקתולי כדי לבלות קצת כי השתעממנו בבית. במשך כל אותו זמן נמשך הירי באזור.

לאחר זמן מה חזרנו לרחבת המולד וישבנו בה זמן קצר עם כמה אנשים נוספים. ראינו את ג'וני יוצא מהכנסייה. הוא ניגש אלינו וביקש ללכת איתנו למועדון. קמנו והלכנו כולנו למרחק של כ–30 מטרים. באותם רגעים התעצם הירי הן מצד הצבא הישראלי והן מצד הפלסטינים, שירו לעבר הר הינדאזה מבית העלמין הלטיני הנמצא במרחק של כ–500 מטרים מרחבת המולד. רחבת המולד לא נמצאת בקו האש שבין הר הינדאזה לבית העלמין הלטיני, ובעוד

35. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–10.11.01.

שהפלסטינים ירו ישירות לעבר ההר, החיילים הישראלים ירו באופן עיוור גם לעבר בתי האזרחים.

אנו המשכנו בדרכנו ועצרנו כאשר ראינו את בן הדוד שלנו, אליאס ת'לג'יה, יחד עם בנו מייק, בן הארבע. דיברנו אתו מעט והמשכנו בדרכנו. ג'וני התבדח עם הילד הקטן והרים אותו. ראיתי אותו מחבק את הילד והופך אותו באוויר ולפתע שמענו קול חזק של ירי שנורה לעברנו מהר הינדאזה. ראיתי את ג'וני נופל ארצה עם הילד ובהתחלה חשבתי שהוא השתטח ארצה לשמע הירי. האנשים הרבים שהיו באותו זמן ברחבת המולד התחילו לרוץ לכל הכיוונים, כאשר כדורים מתעופפים מעל לראשיהם. חלק מהם השתטח ארצה. לאחר כמה שניות שמעתי את אליאס צועק והתחלתי לזחול למקום שבו שכב ג'וני ולידו הילד הקטן.

כשהגעתי אליהם ראיתי שהילד לא נפגע, אך ג'וני דימם קשות. הוא נפגע מכדור שחדר דרך כתפו הימנית אל תוך ליבו ויצא מכתפו השמאלית. אחי, יוסף, הגיע למקום גם הוא ואחז בבנו המדמם. הוא התחיל לצעוק ולקרוא לעזרה. רכב של המשטרה שנכח במקום במקרה ניסה להעביר את ג'וני לבית החולים בבית ג'אלא, אך הוא לא הצליח להגיע לשם בשל נוכחותם של טנקים ישראליים באזור באב אל–זקאק, שירו לעבר כל דבר שנע באזור. נאלצנו להעביר את ג'וני למרפאה בבית סאחור, אך הוא כבר לא היה בחיים. הרופאים אמרו לנו לאחר מכן שכדור חדר לליבו.

עד עכשיו אנחנו לא מאמינים שג'וני נהרג. בעבורנו זה כמו סיוט שייגמר בקרוב וג'וני יחזור לחיים מחדש.

ירי מנגמ"שים שפגע בעוברי אורח

מעדויות שגבה בצלם עולה כי במהלך כניסת כוחות משוריינים של צה"ל לעומק אזור בית לחם הם ירו ירי מאסיבי, שככל הנראה לא כוון למטרה ספציפית. שתי העדויות שיובאו להלן מתארות מקרים בהם נהרגו אזרחים פלסטינים מירי בנסיבות אלה.

במקרה הראשון נכנסו טנקים ונגמ"שים בשעת יום לרחוב הראשי של הכפר אל–ח'אדר. אשה ששהתה באותו זמן ברחוב נהרגה מירי מטווח קצר מאחד הנגמ"שים.

העדות השניה מתארת ירי מנגמ"ש שהתקדם לצומת באב אל–זקאק, שבמרכז העיר בית לחם, בשעת צהריים. אש שנורתה מהנגמ"ש פגעה ברכב פרטי שנסע במרחק של כ–200 מטרים ממנו. ברכב נמצאו שני אזרחים שלא היו חמושים, לא היו מעורבים בצורה כלשהי בלחימה וניסו להתחמק מהירי. נהג המכונית נהרג.

בשני המקרים מתארים העדים שהירי של חיילי צה"ל היה בלתי מכוון וכי לא בוצע כל ירי של פלסטינים מהמקומות בהם נהרגו האזרחים.

מותה של מרים סביח, בת 38, תושבת אל–ח'אדר, 19.10.01

עדותו של טאהא נעים טאהא סאלם, בן 32, נשוי ואב לשלושה, תושב אל–ח'אדר, פועל בנין[36]

מרים סולימאן עות'מאן סלאח, בת דודתי, גרה באל–ח'אדר. היא נשואה ויש לה שישה ילדים. בנה הגדול, נעים, עצור בכלא מגידו מזה שלושה וחצי חודשים. הילדים האחרים לומדים בבית הספר ובנה הקטן בן החמש הולך לגן.

ביום שישי, 19.10.01, בסביבות השעה 16:00, הייתי ברחוב אל–ח'אדר, כ–100 מטרים מביתה של מרים. לפתע שמעתי קולות של טנקים שנכנסו לרחוב וראיתי כמה אזרחים מנסים לברוח מהמקום. ראיתי את מרים מולי, בצד השני של הרחוב, במרחק של כשישה מטרים ממני. גם היא ניסתה לברוח והיא נראתה לי מבולבלת ואובדת עצות. היא הייתה לבדה ומאוחר יותר נודע לי כי היא ביקרה את אביה הקשיש החולה בסכרת.

קראתי לעברה כמה פעמים וביקשתי ממנה שתחצה את הרחוב אך היא לא ענתה. באותם רגעים הגיע למקום טנק ואחריו נסע נגמ"ש. הירי של הכוח הישראלי התחיל כבר כמה דקות לפני כן. התקרבתי אליה על מנת להוציא אותה מתחום הסכנה, אולם באותו רגע התקרב אליי אחד הטנקים עד לטווח של שני מטרים בלבד. כתוצאה מכך נסוגתי מיד לאחד הרחובות הצדדיים.

מרים נשארה לעמוד לבד מול אחת החנויות הסגורות. היא הייתה בטווח ראייתם של החיילים שהיו בנגמ"ש. המרחק ביניהם היה שלושה מטרים בלבד.

חזרתי לרחוב כדי לעזור למרים, אולם באותם רגעים נורתה אש מהנגמ"ש לכל עבר, באופן עיוור. הירי כוון גם לעבר הרחוב שבו הייתי. לא ידעתי מה לעשות והתחבאתי מאחורי עמוד מבטון. היריות עברו ממש לידי. לאחר שהנגמ"ש התרחק ניגשתי למרים. ראיתי שהיא שוכבת על הקרקע והבנתי כי היא נפגעה. ניסיתי להרים אותה ולקרוא לה והתחלתי לקרוא לאנשים כדי שיעזרו לי. כמה בחורים הגיעו למקום, הרמנו אותה יחד וראיתי שדם יורד מצדה הימני. היא איבדה כמות רבה של דם.

הסענו אותה ברכב פרטי לבית החולים אל–ימאמה, שנמצא כחצי קילומטר משם. הרופאים ניסו להציל אותה אך בשל מצבה הקשה היא הופנתה לבית החולים אל–חוסיין בבית לחם. היא נפטרה בבית החולים חמש דקות לאחר הגעתה. מרים הובאה למנוחות אתמול לאחר תפילת הצהרים בבית העלמין אל–שוהאדא באל–ח'אדר.

ככל הידוע לי, לא היו בעת התקרית פלסטינים חמושים באזור. הטנק והנגמ"ש הישראלים פשוט עברו ברחוב אל–ח'אדר מהכניסה לעיר העתיקה לכיוון דרך חברון – בית לחם, ליד בריכות שלמה.

36. העדות נגבתה על–ידי מוסא אבו השהש ב–21.10.01.

מותו של עיסא ג'ליל, בן 55, תושב בית לחם, 24.10.01

עדותו של דאוד אחמד סעיד ר'נאים, בן 34, נשוי ואב לשלושה, תושב בית לחם, פקיד ברשות הפלסטינית[37]

ביום רביעי, 24.10.01, בשעה 12:30, עמדתי בשער החיצוני של משרדי הנפה, שבהם אני עובד, והגיעה אלי ידיעה במכשיר הקשר שברשותי אודות רכב משוריין ישראלי שמתקדם מכיוון מלון פארדייס לעבר צומת באב אל–זקאק. הרכב המשוריין נעצר בצומת, במרחק של כ–200 מטרים ממשרדי הנפה, והחל לירות לכל עבר ירי לא מכוון.

במרחק של כ–20 מטרים מאתנו, על הכביש שעובר לפני בית החולים א–דבס, נסעה מכונית מדגם פג'ו 304 בצבע אפור. במכונית נהג אדם כבן 50 ולצדו ישב אדם נוסף. הנהג ניסה להתחמק מהיריות שנורו מהנגמ"ש הישראלי, אולם הוא לא הצליח בכך. במו עיניי ראיתי את הכדורים שנורו מצומת באב אל–זקאק, המקום שבו עמד הנגמ"ש הישראלי, פוגעים במכונית.

אחד הכדורים חדר מבעד לחלון האחורי של המכונית, פגע בנהג וראיתי את המכונית סוטה מנתיבה. ברגע שהמכונית סטתה מנתיבה התחלתי לרוץ לעברה. הנוסע שישב ליד הנהג לא נפגע ויצא במהירות מהמכונית כדי לחפש מחסה מהירי. אני פתחתי את הדלת של הנהג וראיתי שהכדור שפגע במכונית עבר דרך משענת המושב, חדר לגבו של הנהג ויצא דרך בטנו. הפצוע נשם בכבדות רבה אבל לא הבחנתי בדימום חיצוני. כנראה שהדימום היה פנימי.

העברתי את הפצוע למושב שליד הנהג, התיישבתי במושב הנהג ונסעתי לכיוון בית החולים אל–ימאמה שבאל–ח'אדר. לא נסעתי לבית החולים בבית ג'אלא מכיוון שידעתי שהנגמ"ש הישראלי שעמד בבאב אל–זקאק לא יאפשר לי לעבור במקום. יריות נורו מהנגמ"ש על כל מכונית או אדם שנעו ברחוב.

תוך שבע דקות הייתי בבית חולים. כאשר ביקשנו להוציא את הפצוע התברר שהוא כבר לא זז ולא נושם. הסתבר לי שהוא נפטר כבר בדרך לבית החולים.

37. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–25.10.01.

פגיעה ברכוש

במהלך שהיית כוחות צה"ל באזור בית לחם נגרם נזק רב לבתי מגורים וחנויות, בעיקר כתוצאה מירי של צה"ל. בחלק מהמקומות ירו החיילים לעבר דודי המים של התושבים וניקבו אותם.

ירי זה נעשה בניגוד לעיקרון הקבוע במשפט ההומניטארי הבינלאומי בנוגע להבחנה בין מטרות צבאיות למטרות אזרחיות. בנוסף, המשפט ההומניטארי הבינלאומי מתיר פגיעה ברכוש פרטי אך ורק כאשר מדובר בצרכים צבאיים דחופים וחיוניים,[38] שלא התקיימו במקרה זה.

אחת העדויות המובאות להלן מתארת כיצד הרסו דחפורים של צה"ל שורה של חנויות ברחוב הראשי של מחנה הפליטים אל–עזה שבמחוז בית לחם, מול מלון פארדייס. בתגובה להריסת בתים אלה מסר דובר צה"ל כי "מלון פרדייז הוצת על ידי פלסטינים בשעה ששהו בו כוחות צה"ל. הכוחות נאלצו לכבות את השריפה תחת ירי פלסטיני מתמשך. הפגיעה במבנים סמוכים למלון אירעה כתוצאה מניסיונם של כוחות הכיבוי של צה"ל להגיע אל מקום השריפה".[39] השריפה שמזכיר דובר צה"ל בהודעה התרחשה שלושה ימים קודם לכן ולפיכך לא ניתן להצדיק את הריסת החנויות בטענה זו. לא נראה כי הייתה הצדקה כלשהי להריסת החנויות, אשר כמעט הובילה לפגיעה בחיי אדם.

עדותו של מוחמד עבד אל–עזיז עטאללה, בן 84, נשוי ואב ל–13 ילדים, תושב מחנה הפליטים אל–עזה, בעל חנות[40]

אני פליט מכפר ג'ברין, בן 84, וגר במחנה אל–עזה למעלה מ–30 שנה. התחתנתי פעמיים. אשתי הראשונה חיה איתי ארבעים שנה וילדה שבעה ילדים, הקטן ביותר בן 25 כיום. היא נפטרה לפני כ–20 שנה. התחתנתי שנית ונולדו לי עוד שישה ילדים, הגדול בן 18 והקטן בן שש. בבעלותי בית במרכז מחנה אל–עזה. הבית בן שתי קומות וגרים בו ילדיי מאשתי הראשונה. עזבתי את הבית הזה עם אישתי וששת ילדיי לפני שש שנים והלכנו לגור באחת משלוש החנויות שבבעלותי. חנויות אלה נמצאות סמוך לרחוב הראשי אל–מאהד. אחת החנויות מושכרת לתושב מחנה אל–עזה ובחנות אחרת אנו מוכרים ירקות ופירות. עברנו לגור בחנות השלישית מאחר שהיא הגדולה מכולן. חילקנו אותה לחדרים, מטבח ושירותים. אנו גרים בחנות מזה עשר שנים והשארנו את דלת הכניסה כפי שהייתה, מברזל.

ביום חמישי, 25.10.01, היינו מרותקים לבית כבר שבוע שלם. בסביבות השעה 15:00 אחר צהרים שמענו קולות של כלי רכב משוריינים מתקרבים לאזור. לא ייחסנו לזה חשיבות מאחר שזה הפך לדבר שבשגרה. הסתכלתי מבעד לחלון החנות וראיתי בולדוזר ישראלי נוסע לפני רכב משוריין. הבולדוזר נסע לעבר בית מרקחת שנמצא כ–30 מטרים מהחנות והרס את הדלת והקיר החיצוני של בית המרקחת. לאחר מכן עבר לחנות מוצרי חשמל והרס את דלת הברזל, קיר החנות ואת מוצרי החשמל שבפנים. כלי הרכב המשוריינים הסמוכים לבולדוזר ירו ללא הבחנה. הבולדוזר המשיך לעבור מחנות לחנות ולהרוס.

נבהלנו מאוד ואישתי וילדיי התחילו לצעוק, הם התחילו לבכות ואני לא ידעתי מה לעשות. פחדנו שהחיילים יחשבו שביתנו הוא חנות וכי הבולדוזר יהרוס אותו ושאנחנו נמות או מההריסות או מהירי. הבולדוזר הישראלי הגיע לחנות הירקות הסמוכה והתחיל להרוס את הקירות. כשסיים יצאנו מיד מהבית בעוד הירי נמשך. העדפנו למות מירי ולא על ידי בולדוזר. רצנו כמו משוגעים ברחוב כ–50 מטרים ונכנסנו למרכז מחנה אל–עזה. היינו מפוחדים ומבוהלים. אשתי והילדים כל הזמן בכו וצעקו.

אחד מתושבי המחנה ראה אותנו בורחים ופתח את דלת ביתו למרות המצב המסוכן. נכנסנו והתחבאנו בתוך ביתו. נשארנו אצלו כל הלילה. למחרת, למרות שהירי נמשך, הלכתי לבדוק את מצב החנויות שלי. ראיתי שהבולדוזר הישראלי הרס לחלוטין את הדלת ואת אחד הקירות הפנימיים של חנות הירקות, השחית את כל הסחורה וגרם לפרצות גדולות בקירות הפנימיים של החנות. כל החלונות נשברו. הבולדוזר הרס את הדלת ואת הקירות של ביתי ושבר את הרהיטים של חדרי השינה והמטבח. כעת ביתי אינו כשיר למגורים. נשארנו ללון אצל שכנים מיום חמישי עד יום ראשון, 29.10.01, כאשר הישראלים נסוגו ממחנה אל–עזה. לא יכולנו לחזור לביתנו וכיום אנו גרים בביתי הישן עם ילדיי מאישתי הראשונה, עד שהבית ישופץ.

38. סעיף 53 לאמנת ג'נבה הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה משנת 1949, תקנה 23(ז) לתקנות האג הנספחות לאמנת האג בדבר דיני המלחמה ביבשה משנת 1907.
39. ר' "עשרה ימים באוקטובר", *הארץ*, 9.11.01.
40. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–8.11.01.

עדותו של עבד אל–קאדר עבדאללה איבראהים א–נבתי, בן 47, נשוי ואב לחמישה, תושב מחנה הפליטים עאידה, בעל חנות[41]

אני גר עם משפחתי בבניין בן ארבע קומות ובו שמונה דירות. בדירה מספר אחת, בקומת הקרקע, גרים הוריי. ביתר הדירות גרים אחיי עם משפחותיהם ובדירה נוספת בבניין גרים דיירים בשכירות. הבניין שלנו גבוה באופן יחסי ומשקיף על בתי המחנה. הבניין ממוקם כ–400 מטרים מקבר רחל, כ–200 מטרים מבית המלון אינטרקונטיננטל, כ–300 מטרים מהתנחלות גילה וכ– 150 מטרים מבניין אל–מוסאלמה בעיריית בית לחם. חיילים השתלטו על בניין זה לאחר הפלישה לבית לחם, ב–19.10.01. כמו כן, הצבא הישראלי השתלט על בית המלון אינטרקונטיננטל, וירה ממנו לעבר בתים במחנה.

בעבר נגרמו נזקים לבניין שלנו כתוצאה מההפגזות הישראליות מכיוון קבר רחל והתנחלות גילה. הקירות החיצוניים והפנימיים של הקומה השלישית והרביעית ספגו ירי, מיכלי המים נוקבו כמה פעמים, זגוגיות החלונות נשברו ורהיטים ניזוקו. במיוחד נפגעו קירות החדרים הפונים ישירות לקבר רחל.

ביום חמישי, 18.10.01, בסביבות השעה 18:00 בערב, שמענו קולות ירי לעבר גילה מבית ג'אלא, אז החלו חילופי אש בין הפלסטינים לישראלים שנמשכו לאורך כל שעות הלילה. נורתה אש מכיוון קבר רחל והתנחלות גילה לעבר בתי המחנה ולא יכולנו לישון. בשעה מאוחרת בלילה שמענו קולות של כלי רכב משוריינים מכיוון בית לחם. הם הגיעו עד ביתו של אבו יוסף קטאמש, כ–20 מטרים מביתנו. כלי הרכב המשוריינים עצרו ברחוב והתחילו לירות ללא אבחנה לעבר הבתים. הקליעים פגעו בביתנו וגרמו לחורים רבים בקירות וניפצו את זגוגיות החלונות. מיכלי המים נוקבו וחוטי החשמל והטלפון נפגעו.

כל בני המשפחה, כ–40 נפשות, ביניהם כ–20 ילדים, התאספו בקומה הקרקע בדירת הוריי הזקנים. אבי חולה עקב שבץ מוחי ונזקק לטיפול מיוחד.

חנויות שנהרסו על–ידי צה"ל מול מלון פאלדיום, צילום: דסמונד בוילי, רויטרס

41. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–4.11.01.

התחבאנו בשני חדרים פנימיים בדירת הקרקע בעוד הירי נמשך לאורך כל יום שישי. נשארנו כלואים ולא יכולנו לצאת. שתינו מבקבוקי המים שאחסנו למקרה והמים ייפסקו בעונת הקיץ. הבאנו מהדירות שלנו עדשים, אורז וחיטה.

ביום ראשון, 21.10.01, היינו עדיין בחדרים הפנימיים והירי נמשך. בשעות הצהרים שמענו קול חזק שהרעיד את הבניין. חמישה פגזים פגעו בקומה השלישית והרביעית וגרמו לנזקים גדולים. הפגזים פרצו פרצות גדולות בקירות הבית והרסו רהיטים דלתות וחלונות. בדירות בקומה השנייה, הרהיטים, החלונות, הדלתות והקירות נוקבו על ידי קליעים. היינו מפוחדים ולא יכולנו לצאת כי הטנקים הקיפו את המקום וירו ברציפות.

עדותו של איסחאק מוחמד מוסא קטאמש, בן 48, נשוי ואב לשישה ילדים, תושב מחנה הפליטים עאידה שבמחוז בית לחם, פועל בניין[42]

אנו גרים במחנה הפליטים עאידה בבית לחם. ביתנו נמצא במרחק של כ–300 מטרים, כ–350 מטרים ממחסום בית לחם וכ–300 מטרים מהתנחלות גילה. הבית שלנו הוא בן ארבע קומות ויש בו שמונה דירות. בדירה הראשונה גרים הוריי הזקנים ואחי ואישתו. בדירה השניה גרים אחי, אישתו ובתם בת השנתיים. אני גר בדירה השלישית עם אישתי וששת ילדינו, הגדול בן 19 והקטן בן שנה וחצי. בדירה הרביעית גרים שמונה נפשות, בדירה החמישית גרים עוד שמונה נפשות. בדירה השישית גרים ארבעה נפשות ובדירה השביעית גרים אחי ואישתו ושבעת ילדיהם.

ביום שישי, 19.10.01, פלשו כוחות ישראלים לתוך בית לחם והחיילים התמקמו בבית המלון אינטרקונטיננטל, שנמצא במרחק של כ–150 מטרים מהבניין שלנו. החיילים הישראלים התחילו לירות לעבר הבתים במחנה. המרחק היה קרוב מאד, מה שגרם להרבה נזקים לבתים, ביניהם הבניין שלנו שחדרו אליו כדורים וגרמו לחורים רבים בקירות וברהיטים. ירדנו לקומת הקרקע והתאספנו בחדרי הדירה. היינו 50 אנשים. לא יכולנו לצאת מהבניין בשל הירי הרצוף לאורך כל יום שישי, שבת וראשון.

ביום ראשון, 21.10.01, בשעות הצהרים, טנק ישראלי עמד ברחוב אל–בנדק, במרחק כ–50 מטרים מביתנו וירה פגזים לעבר הדירות החמישית והשביעית. קול הפגזים היה חזק מאד והרעיד את הבניין כולו. אנו נתקפנו בהלה והילדים התחילו לצעוק ולבכות. אני ושני אחיי יצאנו מחדר המדרגות והסתכלנו לעבר שתי הדירות וראינו אש בוערת. הזעקנו רכב של ההגנה האזרחית אך הוא איחר כי הישראלים ירו לעבר כל רכב שנע, גם אם הוא היה אמבולנס או רכב של ההגנה האזרחית. כשהרכב של ההגנה האזרחית הגיע למקום שתי הדירות כבר היו שרופות על כל תכולתן, כולל הרהיטים והקירות.

42. העדות נגבתה על–ידי סוהא זייד ב–5.11.01.

פעולת צה"ל באזור בית לחם התאפיינה בזלזול בוטה בחייהם של אזרחים וברכושם. צה"ל תפס עמדות בליבה של אוכלוסייה צפופה, אשר בקרבה פעלו גם כוחות חמושים. ניתן היה לשער כי מצב זה יוביל לירי על כוחות צה"ל, שמצידם יגיבו בירי. אולם נראה כי הסכנה הצפוייה לאוכלוסייה האזרחית במהלך חילופי אש לא קיבלה את המשקל המתבקש הן בעת קבלת ההחלטה לתפוס עמדות אלו והן באופן הירי מהן.

בתגובה לטענות על ירי לעבר כנסיית המולד בבית לחם מסר דובר צה"ל כי "על פי הוראות הפתיחה באש, המועברות לחיילים, מושם דגש כי אין לבצע ירי לעבר אתרים קדושים, כגון כנסיית המולד. זאת גם אם מתבצע ירי מכיוון אתרים אלה לעבר החיילים".[43] יש לברך על הצהרה מעין זו, אך מעדויות שגבה בצלם עולה שבפועל חיילים אכן ירו לעבר כנסיית המולד. יתרה מזו, אם אכן קיים בצה"ל איסור על ירי לעבר אתרים קדושים, קל וחומר שיש לאסור ירי על בתי חולים ובתי מגורים. עם זאת, חיילי צה"ל ירו באופן שיטתי לעבר בתי חולים ובתי מגורים, גם כשפלסטינים לא ירו מהם.

בתגובה לטענות על פגיעה בחפים מפשע בזמן הפעולה בבית לחם מסר דובר צה"ל כי "החיילים בשטח הונחו להשיב אש רק לאחר שזיהו את מקורות הירי".[44] קשה ליישב הצהרה זו עם העובדה כי במקרים שתוארו לעיל נהרגו רק אזרחים שלא היו מעורבים בלחימה. מאחר שלא מדובר במקרים בודדים, נראה כי גם אם לא היתה כוונה לפגוע באזרחים, הרי שלא נעשה מאמץ אמיתי להימנע מפגיעה כזו.

מסקנה זו עולה גם מדברים שאמר לפני כמה חודשים קציון בכיר באזור בית לחם לעיתונאי נחום ברנע: "אני לא נותן לחיילים שלי הוראות בנוסח אל תפגעו בחפים מפשע. במצב שנוצר, מי שנותן הוראה כזאת כאילו אמר אל תירו בכלל. הירי העיקרי על גילה הוא ממחנה עאידה, ליד קבר רחל. אנחנו משתדלים לירות על מה שמזהים, אבל לא תמיד".[45] נראה כי מדיניות דומה עמדה בבסיס פעולת צה"ל באזור בית לחם בחודש אוקטובר.

הפער בין הצהרות של גורמים רשמיים לבין המציאות בשטח מאפיין תחומים רבים בפעולת צה"ל בשטחים. כך, למשל, בנושא מעברם של חולים במחסומים. שר הביטחון בנימין בן–אליעזר, כמו גם דובר צה"ל, חזרו והצהירו כי חיילי צה"ל המוצבים במחסומים יאפשרו מעבר חופשי של חולים בדרכם לבתי החולים. בניגוד להצהרות אלה, תיעד בצלם עשרות מקרים במהלך האינתיפאדה בהם עיכבו חיילים חולים פלסטינים ולעיתים אף מנעו מהם לחלוטין את המעבר במחסום. גם בנושא אי התערבותם של חיילי צה"ל במקרים בהם מתנחלים פוגעים בפלסטינים הצהירו גורמים רשמיים כי החיילים מקבלים הנחיות ברורות להתערב ולהפסיק את מעשי המתנחלים. למרות הצהרות אלה תיעד בצלם מקרי אלימות רבים של מתנחלים בהם חיילים נכחו בשטח ועמדו מנגד.[46]

אין ספק כי הקפדה על כללי המשפט הבינלאומי במהלך פעולות לחימה דוגמת הפעולה בבית לחם מחייבת מאמץ מיוחד מצד צה"ל, אולם אין בכך כדי לפטור את הצבא מחובותיו. במהלך פעולה מתמשכת בתוך שטח עירוני צפוף, על צה"ל לעשות ככל שביכולתו כדי להימנע מפגיעה באוכלוסייה האזרחית שאינה מעורבת בלחימה. פעולה של פלסטינים חמושים מתוך אוכלוסייה אזרחית אינה הופכת את האוכלוסייה כולה למטרה לגיטימית. העדויות שהובאו לעיל מראות כי צה"ל התנער מחובתו זו וירה ירי בלתי מובחן שפגע באזרחים חפים מפשע.

על ממשלת ישראל להגן על אזרחיה, ובכלל זה לפעול להפסקת הירי הפלסטיני על גילה, המהווה התקפה בלתי חוקית על אוכלוסייה אזרחית. עם זאת, עובדה זו אינה יכולה להצדיק את ההיקף והחומרה של הפרות זכויות האדם שבוצעו על–ידי צה"ל בזמן הפלישה לבית לחם.

43. הודעות דובר צה"ל, 26.10.01.
44. ר' "עשרה ימים באוקטובר", *הארץ*, 9.11.01.
45. "כוחותינו השיבו אש", *ידיעות אחרונות*, 27.4.01.
46. ר' בצלם, *ללא מוצא: פגיעה בטיפול רפואי בשל מדיניות המצור של ישראל*, יוני 2001; בצלם, *הסכמה שבשתיקה: מדיניות אכיפת החוק על מתנחלים בשטחים*, מארס 2001; בצלם, *דין לעצמם: אי אכיפת החוק על מתנחלים שתקפו פלסטינים בתגובה לפגיעה באזרחים ישראלים*, אוקטובר 2001

תגובת דובר צה"ל

צבא הגנה לישראל
חטיבת דובר צה"ל
רח' איתמר בן אב"י 9 ת"א
ענף קשרי ציבור
ד.צ. 01000
טלפון: 03-6080339/40
פקס: 03-6080334
זכ - 23
6 בינואר 2002

דובר צה"ל
I.D.F Spokesperson

לכבוד:
"בצלם"
גב' יעל שטיין

הנדון: **פעילות צה"ל בבית-לחם בתאריכים 19.10-28.10**

שלום רב,

פנייתכם בבקשה לקבל תגובה לדו"ח בנושא הפרת זכויות אדם במהלך פעילות צה"ל בבית-לחם בתאריכים 19.10-28.10.

להלן התייחסותנו -

בעקבות ירי בלתי פוסק לעבר שכונת גילה, נכנס צה"ל לעיירה בית ג'אלה, ולחלקים מן העיר בית לחם, ותפס במקום עמדות. כניסת צה"ל לאזורים אלה נועדה להבטיח את שלומם של תושבי ירושלים. צה"ל שהה באזורים אלה לתקופה מוגבלת, בין התאריכים 18-29/10/01.

במהלך שהיית כוחות צה"ל במקום, היו הכוחות נתונים תחת אש בלתי פוסקת, ופעמים רבות פתחו הפלסטינים באש מלב מרכזי אוכלוסייה, בתי חולים ומקומות קדושים, תוך שהם מסכנים את חייהם של אזרחים חפים מפשע המצויים במקומות אלה, ותוך הפרה בוטה של עקרונות דיני המלחמה המנהגיים.

חיילי צה"ל הונחו להשיב אש לעבר מקורות הירי בלבד, ולהימנע מלהשיב אש לעבר מקומות קדושים, בתי חולים ואוכלוסייה אשר אינה מעורבת בלחימה באופן ישיר.
באשר לטענות שהועלו בדו"ח ביחס לאירוע מותו של ג'וני תילגייה, הרי שטענות אלה נבדקו ונמצאו כבלתי נכונות שכן, בין כוחות צה"ל ששהו באזור, לבין כנסיית חג המולד, לא היה קשר עין או קו ירי ישיר, אשר יכול היה לאפשר את ביצוע הירי.

האירועים האחרים המוזכרים בדו"ח אינם מוכרים, והועברו לבדיקה יסודית של הגורמים הרלוונטיים. לכשיתקבלו ממצאי הבדיקה, יהיה באפשרותנו להתייחס לכל מקרה לגופו.

בברכה,

אדיר חרובי, סא"ל
ראש ענף קשרי ציבור